

Forrai György

Örömlányok a Bibliában és más érdekességek

2005

Fülszöveg

Dr. Forrai György gyakorló gyermekorvos, biológiai kutató (a tudomány kandidátusa- illetve PhD fokozattal bír), főiskolai docens.

Eddig közel 500 dolgozata jelent meg. Az utóbbi 15 évben számos kultúrtörténeti témájú írást publikált, ezek nagyobbik fele bibliai témákat dolgoz fel, amelyeket sajátos, egyéni módon, modern orvosbiológiai szemlélettel közelít meg.

A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes években és az ezredforduló után jelentős sikere volt nagy példányszámban megjelent könyveinek:

Miért lesték meg Zsuzsánnát a vének?

Ádám valódi Éva nélkül

Eszter királyi ágyban

Meztelenül az Édenkertben

Elrabortam Kleopátrát

Dávid király, a lányok kedvence

Édes élet az Ezredfordulón

Gyógyítások könyve. Lehet-e orvosi lexikon a Biblia? (A legtudományosabb hangvételű)

Császár őfelsége ruha nélkül. Pikáns felnőtt mesék (A legkönnyedebb stílusú)

A szerző azt vallja magáról, hogy szinte bármit olvas, legyen az a Biblia, tudományos, szépirodalmi, vagy napi eseményekkel foglalkozó írás, fölfrissíti korábbi olvasmányélményeit; arra törekszik, hogy mindezekről megossza saját véleményét, kommentárjait olvasóival. Fejtegetései – melyeket olvasmányos, könnyű stílusban tesz közzé -, nemegyszer vita alapjául is szolgálhatnak.

TARTALOMJEGYZÉK

A könyv bemutatkozik (Előszó helyett)

Örömlányok a Bibliában I.	.....
A megtúrt prostitúció	.....
Eljut a profizmusig	.....
Örömlányok a Bibliában II.	.....
Minek nevezzetek?	.....
Mindig léteztek	.....
Türelmi zóna az ókorban?	.....
A csábítás művészete	.....
A szolgálatokért cserébe	.....
Létezik-e szőrös szív ?	.....
A messzénéi hérosz és „társai”	.....
Szőrös szívek - szőrös mellkasokban	.....
A tudós közbeszól	.....
Ki a kedvenc prófétája?	.....
Vallomás, önéletrajz helyett	.....
Mit jelent a próféta szó?	.....
Műveltek voltak-e	.....
A kedvenc	.....
Jóképű, eszes fiatalember	.....
„Reformkonyhát” valósít meg	.....
Megfejtí a királyok álmait	.....
Hipnózissal az oroszlánok ellen	.....
A bálvány és a kígyó	.....
Az igazságos bíró	.....
Egy bibliai legenda: és ami mögötte lehet	.....
A helyszín és az előzmény	.....
Éghetett-e csipkebokor?	.....
Középkori üzenet	.....
Bibliai mesék	.....
Azok a bizonyos állatmesék	.....
<i>A róka és a halak</i>	.....
<i>A róka és a holló</i>	.....
<i>Az ökör, az oroszlán és a kos</i>	.....
<i>A farkas esete a kecskegidával</i>	.....
Rejtélyes halálokok	.....
Jórák „bűnhődése”	.....
Antiochus Epiphanész és Heródesz Agrippa	.....
A császár a szűnyoggal	.....
A császár átnyújtja névjegyét	.....
A kitartó szűnyog	.....
Hogyan értelmezzük?	.....
Randevú az Aranybikában	.....
Érdemes-e lánynak születni?	.....
Kínai „csoportkép hölgyel”	.....

A dédanya imája.....	
„Háromhüvelyknyi aranyliliom”	
Mi van a méhen belül?	
Tilos a szex-meghatározás	
A hagyma diadalútja.....	
Nosztalgia a hagyma után	
Előkelő rokonság és ókori „rönomé”	
A négy tolvaj ecetje.....	
Szentivánéj fokhagymája	
Táguló horizont.....	
Harrington versikéje.....	
A küklopszok és a küklopia	
A küklopszok „vizitkártyája”	
A küklopsz szerelme	
Polüphemosz barlangjában.....	
A történet forrásai	
Küklopsz-szem, mint fejlődési rendellenesség.....	
Az Ezeregyéjszaka legrútabb meséje.....	
Hogyan lett Toghlak India szultánja?.....	
A szadista széplélek történetírója.....	
Két szultáni hobbi	
Seherezáde: hol késel az éji homályban?	
A nagy kérdőjel: ép volt-e Toghlak mentálisan?.....	
A katona és a politikus	
Az áttelepítési téboly.....	
Akinek a foga is „ércnél maradandóbb”	
Háborús ballépések	
Góg és alázat	
A despota vérfürdői.....	
Miért túrték?.....	
Az ellentmondások embere	
Zárszámadás.....	
Levél a Pokolból	
Nyolcadik Henrik vagyok	
Az Ifjúság Édes Madara	
Hommage à Antonia Frazer	
És még valami... ..	
Sarlatánok Iskolája	
Merítsünk a múltból.....	
Sarlatánok Bibliája.....	
Beteg a püspök.....	
Szakkönyvbe kívánczó festmény	
Francisco Domonte	
Meghívó a Wembley Stadionba	
Mi hát a mérkőzés tétje?	
A „fehérek” és a „feketék”	
A Szerelmes Shakespeare /Shakespeare in Love/	
Oxford látszólag felülkerekedik	
Stratford új erőre kap	
A beteg festő önarcképe.....	
Miről árulkodik a művész arca?	
Szerencsétlen életvezetés	
Szulejmán szultán ivadéka	
Egy	
Kettő.....	
Három	
Egy kis szépséghiba	
Goethe és a Múzsák.....	
Kikkel találkozott az antik költő?.....	
A fölcseperedés éveit	

Szerelem mindhalálíg	
Ruth elcsábítja Boázt	
A művészi alkotókedv nyomában	
Az idős Vörösmarty Mihály	
Madách Imre házassága	
Aki beteg írókat „gyűjtött”	
Figyelemreméltó mondat	
M. doktor fantáziája	
Másfajta Alma Mater – Mater Alma	
Nem lepkékre vadászott	
Mivel foglalkozott... azonkívül?	
Egyik Gustav megy, a másik jön	
Futottak még...	
S. Lajoska és a dadogás	
A dadogásról – dióhéjban	
Dadogó eleink	
Mi lehet S. Lajoskával?	
Csupa fül vagyok	
Diana hercegnő öröklött szépsége	
Kegyetlen és túlzó...	
Részlet Andrew Morton könyvéből	
Öröklött szép vonások	
Mit szól hozzá a tudomány?	
Magyarhon 2050-ben	
Tudományos „sírnyalás”	
Hajdú sógor, mit kívánsz?	
Átrajzolt térképek	
Kritizálják a nagyerejű Sámson	
Hatujjú modellek Raffaello festményein	
Öcsi a felhők felett	
Betegek Shakespeare drámáiban	
Macbeth	
Julius Caesar	
Az elsiratott szüzesség	
Eugénia, a kis szörnyeteg	

A könyv bemutatkozik (Előszó helyett)

- Címem a borítón;
- a szerző, aki szerzett, fura egy szerzet: folyton az identitását keresi;
- mindent ferde szemmel néz, mint egy kínai, vagyis – bár ez régi közhely – görbe tükörben lát;
- ezt Önnek nem javasolja: legalább *valaki* őrizze meg a tisztánlátását;
- ennek ellenére, vagy tán éppen ezért olvassa el a könyvet, biztosan jól fog szórakozni;
- az egyes fejezetek közé a szerző *bibliai élceket* írt, merő önzésből, hogy ne csak Önt, hanem magát is szórakoztassa (melyeknek „természetesen” sem az előtte, sem az utána következő fejezetekhez nincs közük): ehelyett írhatott volna két könyvet is, de üzleti „helyzet” van, tehát egyet fizet, kettőt kap; a szerzőt pedig hagyjuk magára, hadd keresse tovább az identitását.
- lehet, hogy egyszer megtalálja!

Örömlányok a Bibliában I.

A megtűrt prostitúció

Nemes családból válasszon hitvest a bölcs,
S nemes fiakhoz adja nőül lányait,
Rossz nők iránt ne tápláljon vágyat soha,
Akármilyen dús kincseket kap is velük.
/Euripidész: Andromache/

A szép ókori idézetet olvasva azt hinnők, hogy ez az elv a gyakorlatban is megvalósult: erről szó sincs!

Bár a Biblia is a „tisztá erkölcsöt” hirdeti, rajtunk is múlik, hogyan értelmezzük azt:

„A te leányodat meg ne becsstelenítsd, paráznaságra adván azt; hogy paráznává ne legyen a föld, és be ne teljék a föld fajtalansággal.” /Leviticus 19:29/.

Vagy úgy! Ez a vers a férjhez még nem ment leányokról szól! Sőt, azok közül is főleg akkor, ha pap az édesapjuk: „Hogyha valamelyik papnak leánya vetemedik paráznaságra, megszentelteleníti az ő atyját, azért tűzzel égettessék meg.” /Leviticus 21:9/. Ha pedig egy leányt a házasságkor nem találnak szűznek, viszont bizonyíthatóan nem megerőszakolás áldozata, „csak” megkövezni kell /Deuternomium 22:21/. Ahhoz kétség sem fér, hogy a házasságtörő asszonyra halálbüntetést szabtak ki. Ezek után tehát a lényeg: a Biblia nem foglal egyértelműen állást a prostitúció ellen hajadonok esetében.

Persze azért megpróbálják a prostitúció lehetőségeit korlátozni: Ilyen a korai házasság. Ha a leány elérte a pubertáskort és nem sikerült neki megfelelő férjet találni, fel kell a rabszolgát szabadítani és ahhoz kell hozzáadni – legalábbis ezt javasolják a Talmud Peszachim traktátusának bölcs Biblia-komentátorai.

Ugyancsak a törvénytárgyarázók mondták ki, hogy nem helyes fiúgyermeknek felnőtt feleséget szerezni, továbbá egy leányt öreg emberhez adni.

A latin költő, Tibullus se gondolja másképp: „A szép leány menekül az öregember ölelésétől.” Ami viszont még a házasságtörést illeti, az Újszövetség ha lehet még szigorúbb annak megítélésében:

„Én pedig azt mondom néktek, hogy valaki asszonyra tekint gonosz kívánságnak okáért, immár paráználkodott az ő szívében.” /Krisztus hegyi beszéde, Máté evangéliuma 5:28/.

Sokat tehet a házasságtörés és a prostitúció ellen a fizikai terhelés – állítja Eliezer rabbi -, legalább a gyapjúfeldolgozásban segítsen az asszony. Egy apa a fiát megfürdette és bedörzsölte olajjal, majd a nyakába akasztva egy teli pénztárcát örömlány ajtajába ültette: vajon létezik, hogy egy ilyen fiú ne vétkezzen? – kérdezi a tanmese alapján Johanan rabbi.

A bibliai törvény szigorúan tiltja az istenség tiszteletére üzött prostitúciót, az ősi idők rendszeres gyakorlatát.

Hasonló célt szolgált a nők – lányok, asszonyok – távoltage a külvilágtól. Nem így tett Dina, Jákob és Lea leánya, aki „kiméne ...hogy meglátogassa annak a földnek lányait” /Genesis 34:1/. Nem csoda, hogy Sekhem, egy pogány nomád törzsfő fia megerőszakolta.

Ismerve az emberi természetet, Solon athéni törvényalkotó i.e. 600 körül szentesítette a prostitúció mesterségét, annak reményében, hogy ez az „intézmény” vissza fogja tartani a férfiakat a férjes asszonyoktól.

Az ószövetségi Példabeszédek a „bölcösségre”, tehát ész-érvekre apellált, amikor a férfiakat az „idegen asszonyoktól való tartózkodásra” intette /2:16, 5:20, 23:27/. Az idegen asszonyok kifejezésen föltehetően szíriai és föníciai örömlányokat értettek, akiknek jelenléte a császári Rómában is szerepel a leírásokban. Ledérségéről Arábia és Egyiptom is híres volt: az egyiptomi fáraók azért nem fojtották vízbe a fogoly újszülött zsidó lányokat, hogy kéjhölgyekké neveljék őket. /Legalábbis ezt írja Hartmann Die Hebraerin am Putztische und als Braut c. könyvében, 1809-ben./

„A nagy Babilon a paráznáknak és a föld utálatosságainak anyja” /János Jelenések 17:5/.

A perzsa bankettek rendszeres programpontja volt az, hogy amikor a hangulat tetőpontra hágott, berendelték az asszonyokat. Így tettek Vástival, Ahasvérus feleségével is; „Hogy megmutassa a népeknek és fejedelmeknek az ő szépségét, mert szép arcú vala” /Eszter könyve 1:11/. Az, hogy Vásti nem tett eleget a király kívánságának, más lapra tartozik, el is vesztette az uralkodó kegyeit.

A királyi udvar igen sok ágyast „foglalkoztatott”: 360 nő szolgált az év minden napjára a király „étrendjében”. Plutarchos ezt világosan megírja II. Dárius nagyszámú női alattvalójáról. Később Alexandria vette át Arábia szerepét.

Az Ószövetség Numeri könyvében olvasható: „Mikor pedig Sittimben lakozik vala Izráel, kezde a nép paráználkodni Moáb leányaival” /25:1/. Ez egyben azt is jelentette, hogy az asszonyok az elcsábított férfiakat bálványaik imadására buzdították. De a jelenség nem volt egyedülálló: hasonlóképp megingott a hite a megöregedett Salamon királynak /Királyok I. könyve 11:3/; valamint Akhábnak, miután feleségül vette Jezabel szidoni hercegnőt /u.o. 16:31/.

Az ismert bibliai történet szerint Jákob kedvenc fiát, Józsefet testvérei eladták vándor kereskedőknek. A tehetséges ifjú Egyiptomba került és magas állami rangra emelkedett. Mikor a nyomorgó testvérek fölkeresték őt, „keményen szóla nékik” /Genesis 42:7/. Egy legenda szerint azért, mert a fivérek – nem sejtve, hogy József az eltelt évek során tekintélyes államférfi lett – a szép arcú és jó alakú fiút a bordélyházban, s az örömlányok utcájában keresték.

Említsük még meg Astartét /Istár/, aki eredetileg a szerelem és a háború mezopotámiai anyaistennője /tartózkodom a két fogalom triviális összevetésétől/, akinek a tiszteletére az ókeleti vallások szertartásaiban nemi szertelenkedések kaptak helyet; a Biblia monoteizmusa szüntelen küzdelmet folytat ellenük.

Eljut a profizmusig

Mivel a téma örök, megengedhetjük magunknak, hogy az újkor hajnalára ugorjunk. Ha az Olvasó veszi a fáradságot és kiveszi a könyvtárból Pietro Aretino, toszkánai író és satirikus könyvét, revelatív erejű élményben lesz része. Ez a csaknem fél évezredes mű /Velencében jelent meg 1536-ban/ őszinte szókimondásával teljesen modernnek hat. A címe: A hetérák tudománya vagy hogyan oktatta ki Nanna, a híres kurtizán, lányát Pippát, a szerelem művészetére. A szerző, aki 1492 és 1556 között élt nagyúri pártfogók kegydíjaiból, vagy kizsartolt adományaiból, nagy erotikus könyvének, mely a kurtizánokról szól, 1921-ben készült magyar fordítását ismerhetjük meg. Ebből idézek két rövid részletet ízelítőül. Az elsőben az anya szólítja meg a leányát.

„...ha nem javul meg a modorod – de alaposan, Pippa – még nadrág se lesz a fenekeden. Mert manapság annyi a kurva, hogy annak, aki érvényesülni akar, csodákat kell mívelnie az élet művészetében; különben még ebédre és vacsorára se futja. Mert nem elég ám szép darab női testnek lenni, mosolygós szemekkel és szőke hajjal: csak a művészet vagy a szerencse jár kiadós haszonnal. A többi rongy, vacak.

Pippa: Igen, ezt ti mondjátok!

Nanna: Így van, Pippa! De ha megszívleled a tanácsaimat, ha tágra nyitod a füled, hogy intelmeimet befogadd – óh, akkor ezerszer üdv neked!

Pippa: Ha megígéred, hogy hamarosan „Signora”-t csinálsz belőlem, akkor kinyitom a fülem!

Nanna: Ha szót fogadsz nekem; ha nem futsz minden pókfonál után, mely a levegőben szálldogál; ha nem jár bolondságon az eszed, mint eddig, valahányszor arról beszéltem neked, ami jó és hasznos – akkor megígérem és esküszöm erre a rózsafüzérre, melyen reggeltől estig rágódok: hogy legkésőbb tizennégy nap múlva elkezdheted a mesterséget!”

A gyakorló örömlány, az anyai oktató itt már in medias res folytatja:

Nanna: „A kurvamesterség tehát nem ostobának való; s mert én ezt már régen tudom, azért nem is siettetlek. Nem elég, hogy az ember fölemeli a szoknyáját és azt mondja: 'Így la! Ha tetszik, gyerünk!' Egyebet is kell tudni, különben csődbe kerülsz még aznap, hogy kinyitod a boltot. Most pedig térjünk a dolgok velejére: Úgy áll a tánc, mihelyt elterjed a híre, hogy megkezdted a mesterséget, sokan lesznek, kik az elsőségre pályáznak és akkor én is úgy járok, mint a gyóntató, kinek az izgatott tömeget kell megnyugtatnia, oly sok nemes úr követe és szolgája fogja 'pszt! pszt!' a fülembe súgni és tucatszámra kapod a megrendeléseket; és szeretnék, ha a hétnek annyi napja volna, mint az esztendőnek. Szinte már látom is magamat, ahogy X.Y. úr szolgájának azt felelem: 'Igaz ugyan, hogy szegény Pippám bimbóját letépték – de a jó Isten tudja, hogy' történt! Majd megkapja az a kerítőnő, az a céda dög, az a vén tehén; lyányom tisztább, mint a galamb – ő teljesen ártatlan a dologban és – Nanna szavára! – csak egyetlen egyszer esett meg! Gonosz anya volnék, ha az édes lyányomat dobnám oda prédául. De Őkegyelmessége úgy elbűvölt engem, és nem visz rá a lélek, hogy urának 'nem'-et mondjak. Áve Mária után tüstént elmegy hozzá.” Abban a pillanatban, mikor a szolga kisompolyog, hogy megvigye urának a hírt, neked váratlanul be kell szaladnod a szobába; tégy úgy, mintha kibomlott volna a hajfonatod, és hagyd, hogy a válladra omoljon.” Így oktatja a jó tyúkanyó az éppen fölserdült csibéjét. És a csibe? Tanulás a tudás anyja. Nemsokára ő is „tudós” lesz.

*

Korán kezdi

Éva /Ádámhoz/: Papa, nincs egy göncöm ...

Ádám: Most születél ... Muszáj Neked rögtön politizálni?

Paradicsom saláta

Ádám: Miből akarsz felöltözni Oldalborda?

Éva: A Burdából.

*

Örömlányok a Bibliában II.

Minek nevezzük?

Tényleg: minek nevezzük a legősibb foglalkozás önkéntes művelőit? Forduljunk definícióért a XIX. század első felében írt Parent-Duchatêlethez, aki „különbséget tesz kurtizán, gáláns hölgy, színésznő, szórakoztató hölgy és közönséges prostituált között, akinek szolgálatai bére egy pohár bortól vagy hat soutól két ezüstig mozog”? „Voltak olyan lányok is – folytatja a francia szerző – akik csupán egyéb szerény jövedelmüket egészítették ki a prostitúcióval, de legnagyobb számban a valódi professzionisták fordultak elő, akiket Restif tovább rangsorol függetlenekre, első osztályúakra, önálló szórakoztatókra és azokra, akik szervezett formában a bordélyokban dolgoznak. Végül beszél a költséges örömlányokról, akik a társadalom azon szintjén állnak, ahol a prostitúciót eltakarja a diszkréció, ahol a szex, a politika, az üzleti élet, a bíróság, a rendőrség és minden más gépezet dolgozója...” /Forrai Judit cikkéből, Orvosi Hetilap 1990/.

Mindig léteztek

És nemcsak léteztek, de a szerepüket is pontosan meghatározták.

„Feleséget azért veszünk, hogy törvényes gyermekeink születhessenek és házunknak legyen legalább egy hűséges őrzője; ágyasokat kiszolgálásunkra azért tartunk, hogy legyen, aki gondosan ápol bennünket, főleg akkor, ha gyöngéledünk; a hetérákat pedig szívesen fogadjuk – a szerelmi élvezetekre” – írja Kr.e. a IV. században Demoszthenész, a híres szónok.

Ha most már az időszámításunk előtti időkben maradunk, megismerkedhetünk az örömlányok néhány meghatározásával. A prostituált neve az Ószövetségben zona, ami tapadót, símulót jelent. Az arám fordítók a naphkath bara kifejezést használták, ami szerint az a valaki, aki odakinn sétál. A Szentföldön Jerikó bevételével kapcsolatban elhíresült szajhát, aki lakást és egyben rejtekhelyet biztosított a honfoglaló Józsué kémeinek és akit Rahabnak hívtak, parázna asszonymak aposztrofálja a bibliai szöveg /Józsué könyve 2:1 és 6:17/.

Jeftét, a Gileádból való férfit – ahogy a Bírak könyve írja/11:1/ - , s akinek a neve szabadítót jelent, nagy hősként tartja számon az Ószövetség, „annak ellenére”, hogy parázna asszony szülte; legyőzte ugyanis az ammonitákat.

A nagyerejű Sámson sem élt önmegtartóztató életet. Amikor Gázába ment, „meglátott egy parázna asszonyt és bement hozzá” /u.o. 16:1/.

Két parázna asszony közül választotta ki a gyermek igazi anyját híres ítéletével a bölcs Salamon király /Királyok I. könyve 3:26 és tovább/.

Mint példázatot szerepelteti Ezékiel próféta /E. könyve 23. Fejezet/ Oholát és Oholibát, mint bujálkodó parázna asszonyokat, Szamária és Jeruzsálem „bűnös” városait.

De idézhető volna még a Boázt elcsábító Ruth /Ruth könyve 3. fejezet/, a Júdában szerelmet ébresztő Támár /Genesis 38.fejezet/ és így tovább. „Szerencsére” a Biblia bővelkedik „rosszféle asszonyok” archetípusában...

Flavius Josephus, az I.században élt zsidó történetíró /leghíresebb művei: A zsidó háború és a A zsidók története/, magyarázattal szolgál az Ószövetségben „zona”-nak nevezett asszonyok tevékenységére: borkimérést /görögül: kapeleia/ és vendégházat tartottak fenn kenyérkereset céljából, ámde szolgáltatásaik más területre is kiterjedtek.

Türelmi zóna az ókorban?

Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy egy újnak tűnő fogalom – amely az ezredfordulón a hivatalos szerveket folyamatosan foglalkoztatja – új tartalmat is takar. Nos, tegyük le erről! Amikor a Bibliát kommentáló enciklopédia, a Talmud, mely kb. félezer éves, a „prostituáltak utcájáról” szól, ezt nem úgy kell elképzelni, hogy ezek a nők elkülönített barakkokban éltek. Keleten ma is szokás, hogy az azonos foglalkozásúak műhelyei, üzletei ugyanabba az utcába tömörülnek: így a Jeruzsálemi Talmud is beszél mészárosok, bőrösök, körülmetélők, stb. utcáiról. A szajha Rahab lakása a városfalban helyezkedett el /Józsue könyve 2:15/; az ókori Rómában is ehelyütt volt a bordély: a fornix szó boltívet, de egyben kéjnőt is jelentett.

Egészen biztos, hogy a bibliai időkben már léteztek bordélyházak, ezeket a „qubbach”-nak nevezték. A rómaiak megtiltották a zsidóknak, hogy a Tórát /vagyis Mózes öt könyvét/ tanulmányozzák. Chanina ben Teradion rabbit, aki nem vetette alá magát ennek a rendeletnek, halálra ítélték, lányát pedig bordélyházba hurcolták. Ez lett a fogságba esett nők sorsa is, s szabadságukért váltságdíjat követeltek. Egy fiatal keresztény lányt is bordélyba kényszerítettek Diocletianus római császársága idején a III. század végén.

A csábítás művészete

Ézsaiás próféta Tirus város pusztulását jövendöli. A vétkező lakosokat a parázna nőkhöz hasonlítja: „Végy citerát, járd be a várost elfeledett parázna nő; pengesd szépen, dalolj sokat, hogy így emlékezetbe jöjj!” /23:16/. „Tirus sorsa a parázna nő éneke szerint lészen” – olvashatjuk /23:15/.

Vagyis az utcanő – maga a csábítás – ezt a tanulságot vonhatjuk le. Az a férfi, aki meg akarja őrizni a tisztességét, „sohase csatlakozzon éneklő nőhöz, mert áldozatul esik a nő fufangjának” /Sirach 9:4/. Akárcsak a japán gésák /a geisha szó kínai eredetű/, zenében, éneken és táncban az erotika teljes arzenáljával rendelkeztek.

A szolgálatokért cserébe

A görög Phyrne és Lais kivételesen magas honoráriumokért volt kapható: Emanuel Rosenbaum írja le 1904-ben, Geschichte der Lustseuche in Altertum – Történetek a bujakóról az Ókorban című könyvében. Diogenes Laertius görög szerző /III. század/ egy prominens rómairól emlékezik meg, aki az orvosának csupán egy drachmát szán, a kedvesének viszont egy ezüst tálentumot fizet. A Talmudban leírt kokott egy tengerparti városban élt, teste árubabocsájtásáért 400 arany dénárt kért – de előre. Kuncsaftjait az előszobában várakoztatta, s a cseléddel szólíttatta be. Amikor a férfiú végre bebocsáttatott, hét ágyat készített neki: hatot ezüsből /ezüstös bevonattal/, egyet aranyból /ez se lehetett tiszta arany/ - ezt már Pliniustól tudjuk. /Hist.Nat./

„A bölcsesség-szerető ember megvidámítja az ő atyját; aki pedig a paráznákhoz adja magát, elveszti a vagyont.” /Példabeszédek 29:3/. „Mert a parázna asszony miatt jut az ember egy darab kenyérre...” – és semmi másra... /u.o. 6:26/.

De az örömlányok dicsősége sem tart örökké! Amikor már nem szánnak rá többé pénzt, ő fizet a korábbi gavalléroknak /Ezékiel 16:34/.

*

Az Édenkertben

Ádám: Fáj a fogam. El kell mennem a fogorvoshoz.

Éva: Megbolondultál? Miből fogod tudni kifizetni?

Csábítás

Éva: Harapj bele ebbe az almába...

Ádám: Hogyisne, hogy kihulljon a tejfogam...

*

Létezik-e szőrös szív?

Amikor valakit „szőrösszívű”-nek minősítenek, az emberek ugyanazt gondolják róla, amit a Magyar Értelmező Szótár így pontosít: rideg, részvétlen. Zsugori, fősvény. De most a kifejezés tényleges értelméről szólok.

Egy előadás végén, melyet orvostanhallgatóknak tartottam, felállt egy lelkes ifjú és nekem szögezte a kérdést: létezik-e szőrös szív?

Nem létezik – válaszoltam – de a kérdés sokkal érdekesebb annál, minthogy ezt csak igennel vagy nemmel intézzük el.

Miért? – szolt a következő kérdés.

Azért – folytattam – mert ennek a fogalomnak igen érdekes kultúrtörténeti háttere van. Ime:

A messzénéi hős és „társai”

Őseink abban hittek, hogy néha olyan emberek születnek, akik erőben és észben messze fölülmúlják a többieket, s ezek az átlagon felüli képességek azzal függenek össze, hogy e „szupermenek” szőrös szívvel /hírto corde/ jönnek a világra. Ilyen szívet tulajdonítottak Arisztomenésznek, a messzénéi hősnek, aki háromszáz spártait küldött át a másvilágra, de végül elfogták. Még élt, amikor fölnyitották a mellkasát, melyben szőrrel borított szívet találtak /Plinius: Histor, Natur. 11:70/.

Analóg legenda az ótestamentumi Sámsoné, akinek hatalmas testi ereje a hajában volt. Sokáig titkolta, de felesége, a ravasz Delila kiszedte a titkát, melyet eképpen tárt fel:

„Borotva nem volt soha az én fejemen, mert Istennek szentelt vagyok anyám méhétől fogva; ha megnyíratatom, eltávozik tőlem az én erőm, és megerőtlenedem, és olyan leszek, mint akármely ember.” /Bírák könyve 16:17/. Ez lett a veszte: a folytatást nem nehéz kitalálni.

Arisztotelész, a De Generatione című munkájában hasonló rendellenességgel írja le Leonidasz spártai királynak, a perzsa háborúk hősének a szívet. De sajnós, még ez a bozontos szív sem bizonyult elég erősnek ahhoz, hogy gazdája föltartóztassa Közép-Görögországban a perzsa előnyomulást. Thermopülében, Kr.e. 480-ban érte utol végzete.

Szőrös szívek - szőrös mellkasokban

Az információ több mint kétséges, mégis meg kell említeni, hogy Nonnus a Kr.u. IV. században azt jegyezte le, hogy a szabirok torzonborz mellkasában dússzőrű szívek dobogtak, melynek köszönhetően ezek a népek még a hadistentől sem féltek /Könyve 26:92/.

A XVI. században Antonius Muret, aki hírhedt volt homoszexuális kalandjairól, leírta, hogy amikor Velencében tartózkodott, egy rablólovagot halálra ítélték és a hóhér, amikor fölboncolta, mellüregében szőrös szívet /cor pilosum/ talált. /Variar. lection. Libri 15, Antwerpen, 1580./

Hasonlóan nagyerejű férfiú volt a zsidó legendában Júda, Jákob ősatya fia, akitől Dávid királyt és Jézust is származtatják. Azt írja róla Rabbi Chanin, hogy amikor kihozták a sodrából és dühbe gurult, szívszőrzete átluggatta a ruházatát és előugrott /Genesis Rabba 93:6/. Egy másik szerző, Ritter szerint szó sincs kiboltosuló szívbozontól, csupán az erős mellkasi szőrzet „állt fel”.

A tudós közbeszól

E sok – kétségtelenül lenyűgöző – képzelgés után itt az ideje, hogy a nagy itáliai orvospatológust, Giovanni Battista Morgagnit is megszólaltassuk. A kórboncolás tudományának atyja /1682-1771/ úgy vélekedett, hogy a régi beszámolók minden alapot nélkülöznek, mert nem nyugszanak anatómiai észleléseken. Valószínűleg az adhatott tápot ezeknek a hiedelmeknek, hogy némelyik ember szívburkának megvastagodása, vagy burjánzása hamis következtetésekhez vezetett.

Egy olyan közismerten naiv embert, mint én, még az itáliai kórboncnok professzor szakvéleménye sem nyugtat meg.

Hölgyem/Uram! Ha tud valamit nagyerejű, kalandozó Botondunk, vagy Toldi Miklósunk szívéről – vajon szőrös volt-e? – feltétlenül értesítsen róla. Telefonszámom a mindenkori telefonkönyvben.

*

A kiűzetés

Ádám: Éva, nem főznél be egy kis paradicsomot?

Éva: Ne légy már gyerek. Úgy hallom, az egész miskulanciát itt kell hagynunk.

Fölmondott testvériség

Káin: Hogy lehet, Ábel, hogy a te cigid füstje fölfele száll, az enyimé meg lefele?

Ábel: Az enyémnek biztosan kisebb a fajsúlya.

Káin: Nna, ezt nem tűrhetem. Ide a rozsdás bököt, muter.

*

Ki a kedvenc prófétája?

Felvételi pályázat a Gimnázium I. osztályába (humán tagozat)

Tisztelt Igazgató úr! Tisztelt Bíráló Bizottság!

A tanulmány címe, melyet elvárnak tőlem, eléggé kacifántos, mondhatnám ravasz. Arra ugyanis, hogy ki a kedvenc focistám, könnyebben tudnék válaszolni. Az a kedvenc focistám, aki 40 méterről akkora dugót ragaszt a jobb felső vinklibe, hogy kiszakad a háló. Vagy ha azt kérdeznék, ki a kedvenc popénekesem, arra is könnyűszerrel válaszolnék: az, aki 2 hónapja a slágerlista élén áll és már két aranylemeze is van. De hogy a prófétám kicsoda – ez valóságos inszINUÁCIÓ!...

Vallomás, önéletrajz helyett

Amikor én még kissrác voltam, rendszerint tanárt és tanítványt játszottunk. Persze mindig én akartam a tanár lenni. Vagy ha az nem, hát katonatiszt. Nem tábornok, mert az mind kövér,

öreg és nehezen légzik és nem is közlegény, mert az mind szegény és pattanásos. Inkább amolyan hadnagyféle, átmenet a tábornok és a közlegény között.

Később, amikor kezdtem a Bibliával ismerkedni, megtartottam az elveimet /a gyerekekéi mindig következetesebbek, mint a felnőttekéi/ és egy prófétai „státuszt” tűztem ki céloimul. Ugyanis – a Biblia tanulsága szerint – Isten nem lehetek, arra születni kell /a mondást parafrázálva: deus non fit, sed nascitur/, egyszerű imádkozó polgár sem, mert nem biztos, hogy Isten szeret és meghallgat, hanem akkor már leginkább próféta lennék. Úgy képzeltem /nem is rosszul/, hogy ő egyfajta közvetítő a hétköznapi polgár és Isten között, bizonyára némi díjazásért, mondjuk egy kis csokiért, málnaszörpért, sőt talán játékért. Ha nem is a Világ Ura, de nem is kis csóró, aki nem tud „öt forintért kuglert venni”.

Mit jelent a próféta szó?

Jól képzeltem: azt, hogy szószóló. Eredete görög: pro és phémi: beszélni valakinek a nevében. Látnoknak, vagy nézőnek is tekintették: például ha az embernek valamilyen problémája van és arra választ keres, elmegy az illetékes közvetítőhöz. Mint amikor lakást cserélne.

„Régen Izraelben azt mondták, mikor valaki elment Istent megkérdezni: Jertek, menjünk el a nézőhöz; mert a kit most prófétának neveznek, régen nézőnek hívták.” /Sámuel I. könyve 9:9/. Itt van tehát Sámuel próféta, maradjunk is mindjárt nála. Kedves, vendégszerető ember. Vendégül látta például Sault és harminctagú küldöttségét, sőt még fejedelemmé is fölkente. /Kicsit mulattam rajta: úgy kente föl, hogy inkább leöntötte, egy szelencényi olajjal a fejét... Szegény, hogyan moshatta le, hiszen nem lehetett még neki a tévé által reklámozott hajsampója?/

Műveltek voltak-e

Az egyáltalán nem biztos: semmi esetre sem volt föltétel. Sőt: sokszor igen egyszerű családból valók voltak. Akadtak ugyan köztük papok is /Jeremiás, Ezékiel/, vagy előkelő származásúak /Ézsaiás, Dániel, Szofóniás/, de közönséges marhapásztor, szüreti munkás is /Ámosz/.

Voltak közöttük, akik sokat írtak, ők az ún. nagy próféták /Ézsaiás, Jeremiás, Ezékiel, Dániel/, s voltak, akik keveset /Hóseás, Joél, Ámosz, Abdiás, Jónás, Mikeás, Náhúm, Habakuk, Szofóniás, Aggeus, Zakariás és Malakiás/. Tizenketten, mint egy futballcsapat, egy tartalékkal, aki minden posztra jó. A különbség csupán annyi, hogy ők nem tudnak gólt rúgni /nem lehet, hogy ezek a kis próféták magyarok voltak? Egészen mini próféták, góliszonnal./

A kedvenc

De itt az ideje, hogy válaszoljak az ominózus kérdésre. Vegyük előbb a negatívumokat.

Jeremiás túl sokat dorgál, bűnöket lajstromoz és fenyegetőzik. Pusztulást jövendő:

„Benjámín fiai, fussatok ki Jeruzsálemből és fújjatok kürtöt Thekoában és tűzzetek ki zászlót Beth-Hakkeremben; mert veszedelem fenyeget észak felől és nagy romlás!” /Jeremiás próféta könyve 6:1/.

Azután persze siratja Jeruzsálemet:

„Jaj! De árván ül a nagy népű város! Olyanná lön, mint az özvegyasszony! Nagy volt a nemzetek között, a tartományok közt fejedelemisszony:robotossá lön!” /Jeremiás siralmi 1:1/. Tehát ő nem kedvenc.

Ezékiel: ő már egy fokkal jobb. Bánkodik ugyan Jeruzsálem eleste fölött, de végre perspektívát is fölvezet:

„Ezt mondja az Úr Isten: Imé, én fölveszem Izráel fiait a pogányok közül, akik közé mentek, és egybegyűjtöm őket mindenfelől...” /Ezékiel próféta könyve 37:21/.

A többi prófétát most hagyjuk. Inkább szólnék Dánielről, akit közülük a „legmodernebbnek” tartok. S ha megengedik nekem, hogy az ezredforduló ismeretei szerint és terminológiája segítségével méltassam, íme.

Jóképű, eszes fiatalember

Dániel is, társai is, meg kellett hogy feleljenek a kívánalmaknak, hogy Nebukadnecár babiloni király szolgálatában állhassanak:

„Legyenek teljesen hibátlanok, csinos külsejűek, jártasak minden bölcsességben, műveltek és képzettek.” /Dániel könyve 1. fejezet/

Dániel és három társa új nevet kapott Aspenáztól, az udvari főembertől és meg kellett tanulniuk a kaldeusok írását és nyelvét. /Erre mondanánk ma, hogy átképezték őket./

„Reformkonyhát” valósít meg

A király parancsa továbbá úgy szólt, hogy az ifjak három éven át ugyanazt az ételt kapják és ugyanazt a bort igyák, amit az uralkodó.

Dániel megtagadta, hogy állati fehérjékben gazdag diétán tartsák őket és a király boraival itassák őket, s a következőt kérte a főembertől: „Csak tíz napig tégy próbát szolgálóiddal! Adass nekünk főzeléket ételül és vizet italul! Akkor vedd szemügyre a mi arcunkat meg a királyi ételekből táplálkozó ifjak arcát. Aztán tégy úgy szolgálóiddal ahogy jónak látod!”

A két „kísérleti csoport” összehasonlítása során minden kétséget kizáróan meg lehetett állapítani, hogy a „vegetáriánusok” egészségesebbek voltak, különösen hosszabb távon.

Tehát jogosan használtam a „reformkonyha” szót ... Még akkor is, ha hat évszázaddal időszámításunk előtt ilyen kifejezéseket nem ismertek.

Megfejtí a királyok álmait

Anélkül, hogy természetfölötti képességeket tulajdonítanék Dánielnek, kétségtelen, hogy kitűnő emberismerő, aki tisztán látja kora politikai viszonyait és erőviszonyait. „Jóslatai” a realitások fölismerésére épülnek.

Az efféle álmegfejtések: Nebukadnecár álma a nagy szoborról, a kivágott égig érő fáról, Baltazár király álma a kos és a kecskebak harcáról, a rejtélyes írás a falon Baltazár lakomáján – csupa olyanok, melyek Dániel jóvendölései nyomán megvalósulnak. Csupa olyan szellemi bravúr, melyre a kaldeus bölcsek képtelenek voltak.

Ha ma élne – pszichológus volna? Vagy „látó ember”?

Hipnózissal az oroszánok ellen

Dárius király főfelügyelői és helytartói /az ún. satrapák/ kieszközölték az uralkodónál, hogy aki harminc napon belül a királyon kívül akár emberhez, akár istenhez fordul valamilyen kéréssel, azt az oroszlánok barlangjába kelljen vetni: Dániel könyve 6. fejezet. A cél az volt, hogy a túlságosan fejükre nőtt Dánielt elveszejtsék. Nemsokára Dánielt rajtakapták, hogy Jeruzsálem felé fordulva imádkozik. Tehát „jogosan” járhattak el a törvény betűje szerint. Szinte mindenki ismeri ezt a bibliai történetet: Dániel sértetlenül úszta meg a kalandot. Ő ugyan azt mondta az örvendező királynak, hogy Isten elküldte angyalát, hogy az befogja az oroszlánok száját – szerény véleményem inkább az, hogy Dániel egész éjjel – mivel ennyi időre volt az oroszlánok közé zárva – hipnotikus erővel tartotta féken a fenevadakat. Ezt is tudta.

A bálvány és a kígyó

Círusz már a negyedik babiloni király volt, akit Dániel magas tisztségeket betöltve szolgált. De – fogoly lévén – soha nem érezhette magát biztonságban. A babiloniak egy Bél nevű bálványt imádtak, melynek naponta tizenkét véka finom búzalisztet, negyven juhot és hat korsó bort áldoztak. Dániel – felvilágosult elme – nem volt hajlandó ebben résztvenni. Bebizonyította, hogy Bél nem élő isten, nem tudja ezt az irdatlan mennyiségű táplálékot elfogyasztani, de semmit se; Bél hetven papja és népes családja annál inkább: egy titkos járaton át naponta elhordták az elemózsiát. Dániel lett hát a vesztük, a bálvánnyal együtt. Hasonló kihívást jelentett egy élő kígyó, melyet az emberek ugyancsak istenként tiszteltek. Dániel eloszlatta ezt a hiedelmet is: hajból és szurokból pogácsákat készített, megetette a kígyóval, mely miután „jóllakott”, szétpukkadt. Az utókor szemében Dániel így lett a monoteizmus /egyistenhit/ hirdetője, kicsit hasonlóan Ehnatonhoz, az i.e. 14. században élt egyiptomi uralkodóhoz.

Az igazságos bíró

Hol volt még a jogtudomány, amikor már Dániel igazságot szolgáltatott az erényes Zsuzsánnának, akit kertjében, fürdőzés közben meglesték a vének és el akarták csábítani. Mivel ez nem sikerült, koholt vád alapján Zsuzsánnát halálra ítélték. Ámde Dániel – mai nyomozóknak is dicséretére válnék – bebizonyította a vád hamisságát. Az öregek vesztére.

Ennyit tudtam írni a kedvenc prófétámról.

Remélem a tanár urak nem vártak tőlem – a reménybeli I. gimnazistától – egy komplett „prófétológiát”.

Tehát fölvesznek az elsőbe?

Tisztelettel

F.Gy.
VIII. oszt. tan.

*

Noé bárkája

Noé /a sorbanálló állatokhoz/: Csak az jöhet föl a bárkára, aki kifizeti a hajójegyét.

A kenguru: Mit tegyek? Üres az erszényem.

Noé: Akkor itt maradsz. Tudsz legalább úszni? Utánam az özönvíz.

Bibliai idill

Lót /a feleségéhez/: Jaj, otffelejtettem az iszakomat százezer sékellel!

Idit asszony:/visszafordul és menten sóbálvánnyá mered/

- Jó trükk volt – kuncog Lót – életemben nem volt annyi pénzem. Az iszakom húsz sékellel már fönn van a számaon.

*

Egy bibliai legenda: és ami mögötte lehet

A napjainkban „Közel-Kelet”-nek nevezett térség egy helyén közel 4000 évvel ezelőtt egy napon megjelent az Isten. Legalábbis így számol be róla a bibliai Ószövetség Exodus könyve /3. Fejezet/.

De lássuk, hogyan emlékezik meg az eseményről az ősi irat:

„Mózes pedig őrzi vala az ő ipának, Jethrónak a Midián papjának juhait és hajtá a juhokat a pusztán túl és juta az Isten hegyéhez, Hórebhez. És megjelenék néki az Úr angyala tűznek lángjában egy csipkebokor közepéből, és látá, hogy ímé a csipkebokor ég vala; de a csipkebokor meg nem emésztetik vala. S monda Mózes: Oda megyek, hogy lássam a nagy csudát, miért nem ég el a csipkebokor. És látá az Úr, hogy oda méne megnézni, és szólítá őt Isten a csipkebokorból mondván: Mózes, Mózes. Ez pedig monda: Imhol vagyok. És monda: Ne jöjj ide közel, oldd le a te saruidat lábaidról; mert a hely, a melyen állsz, szent föld. És monda: Én vagyok a te atyádnak Istene, Ábrahámnak Istene, Izsáknak Istene és Jákóbnak Istene. Mózes pedig elrejté az ő orczáját, mert fél vala az Istenre tekinteni. Az Úr pedig monda: Látván láttam az én népemnek nyomorúságát, a mely Egyiptomban vagyon és meghallottam az ő sanyargatóik miatt való kiáltásukat; sőt ismerem szenvedéseit. Le is szállok, hogy megszabadítsam őt az Egyiptombeliek kezéből és felvigyem őt arról a földről, jó és tágas földre, tejjel és mézzel folyó földre, a Kananeusok, Khitteusok, Emoreusok, Perizeusok, Khiveusok és Jebuzeusok lakóhelyére.”

A helyszín és az előzmény

Számos ősi szöveget tártak föl Egyiptomban, de egyik sem tesz említést arról, hogyan kerültek Jákob utódai a Nílus folyó deltájának termékeny tájaira. S hallgat a krónika arról is, mi módon menekültek el a héberek Mózes vezetésével, csodálatos módon, a Vörös tengeren át Egyiptomból. „Viszonzásképpen” az ősatyák életéről beszámoló Genesis könyve és a kivonulás eseményeit taglaló Exodus könyv is a feledés homályába burkolja az egyiptomi fáraók nevét azzal, hogy nem nevezi meg őket.

A történészek, régészek, teológusok keresik az események színhelyét. Ha a mai Szuezi csatorna vonalát követjük a térképen, ezen a vonalon képzelhetjük el azt az erődítmény láncot, amelyet a Kr.e. 9. század fáraói építettek Kanaán földjének jobb sorsra kiéhezett nomád népei ellen, melyek a gazdag deltavidékre áhítoztak. Kr.e. 1700 körül azonban már gyengének bizonyultak az erődítmények és nem tudták megakadályozni egy vegyes összetételű kanaáni etnikum behatolását, melynek tagjai korábban mint kereskedők „néztek körül”. Emléküket őrzi a Beni Haszan-ban talált sír falfestménye a 37 sötétbőrű „ázsiaival”. Ezt egy több mint százéves alsó-egyiptomi „hikszosz” uralom követte. A héber Józsefnek – Jákob patriarcha fiának egyiptomi karrierje is egy, magát kanaáni származásának valló fáraó kormányzásának idejére tehető.

A fáraók virágzó korszaka a hikszoszoknak Thebesből való kiűzetése után kezdődött – I. Amenophistól III. Thotmesig. Az utolsó fáraó, kinek még utoljára alkalma volt élvezni a nagy hatalmat és gazdagságot, II. Ramses /1301-1234/. A fáraó keserves harcokat vívott a Kis-

Ázsiából szorongató hittitákkal, míg végre 1280-ban békét tudott kötni velük. Általános az a vélemény, hogy körülbelül erre az időre tehető a héberek kivonulása Egyiptomból Mózes irányítása alatt. Sok palesztin régészeti adat szól emellett.

Bár a hikszoszok uralmát már megtörték és uralkodóit elkergették, sok ázsiai ottmaradt a deltavidéken. Ezekben azonban nem bíztak, mint munkaerőben /sem/, érthető tehát, hogy az egyiptomiak minél több héber rabszolgát igyekeztek az építéshez szükséges téglagyártók közé besorozni.

Kr.e. 1200 körül járunk és ezzel el is érkezünk a bibliai csipkebokorhoz és a fiatal, juhásztor Mózeshez.

Térjünk még vissza a bibliai idézetben szereplő Hóreb hegyéhez. A szó jelentése: sivatag, pusztaság. Ezen a néven említi a Deuteronomium két helyen is /1:6; 4:10/, de többször Sinai hegyeként találkozunk vele. Sok kutató a mai Jebel /Dzsebel/ Músával azonosítja.

Ennek a hegynek a lábánál – az égő csipkebokor és az isteni kinyilatkoztatás föltételezett helyén – fedezte föl Constantine von Tischendorf német teológus 1859-ben a kis St. Catherine kolostort, melynek romantikus története sok tudós fantáziáját fölgyújtotta! Ebben a Sinai melletti kolostorban találták meg a keresztény éra 4. századából származó pergamen iratokat, igen jó állapotban, melyek megőrizték az Újtestamentumot és az Ótestamentum jó részét. A Jebel Músa 2292 méterrel a tenger szintje fölött, 764 méterrel a St. Catherine kolostor fölött fölbecsülhetetlen értékű iratokat őrzött és rögzített az utókornak: a Codex Siniaticust!

A becses leletet előbb a cár kapta meg ajándékba s ezért 9000 rubelt adományozott a kolostornak. Ezután a Szentpétervári Könyvtárba került, majd a British Museum 100.000 fontért megvette a Szovjetuniótól 1933-ban.

Éghetett-e csipkebokor?

A Biblia számtalan olyan eseményről tudósít bennünket, mely megmagyarázhatatlan és csodának kell tekintenünk. De ha természettudósokat vagy a történések színhelyén élő bennszülötteket megkérdezzük, meglepő válaszokat kaphatunk, melyeknek az a lényege, hogy ezek a sajátos jelenségek valójában nem is csodák és ma is előfordulnak.

Valami ilyesmi történhetett a „Mózes hegye” melletti völgyben is!

Röviden szeretném ismertetni két kutató föltevését az „égő” csipkebokorról.

Az egyik: Harold N. Moldenke, a New York-i Botanikus Kert igazgatója és kurátora: „... a kommentátorok közül, akik azt gondolják, hogy egy természeti jelenség van amögött a leírás mögött, miszerint a bokor lánggal égett, de nem emésztődött el, egy gáznövényt vagy Fraxinellát képzelnek el, a Dictamnus Albus L.-t. Ez egy három lábnyi magas, erős növéssű növény, melynek bíborszínű virágai sűrű fürtökben jelennek meg az ágakon, s körülötte olyan dús olajpára képződik, hogy fény hatására úgy tűnik, mintha lángokkal égne.

A magyar Természettudományi Lexikonban található adatok lehetségessé teszik ezt a föltételezést:

A Dictamnus, magyarul erősfű vagy nagy ezerjófű: „szemben a kis ezerjófűvel vagy százforintos füvel /Centaurium/, amely a tárnicsfélék egyik nemzetsége, rózsaszín virágokkal, létezik a nagy ezerjófű, vagy erősfű = Dictamnus albus, amely a rutafélék faja. Piros virágú, erős illatú növény, száraz erdőkben, cserjésekben található.” /Akadémia Kiadó, Bp., 1965./

Az Uránia Növényvilág, Magasabbrendű Növények (II.) kötetből származnak a következő sorok:

„A Rutafélék rendje Rutoideae alcsaládja a flórában: körislevelű vagy nagy ezerjófű: rózsás, néha fehér virágzata a nyiltabb melegkedvelő erdők díszei – elsősorban a meszes alapközeteken. Ennek az erőteljes, évelő, lágyszárú fajnak a virágszimmetriája kétoldali

részarányos... Napos időben az éterikus olajok párolgása olyan erőteljes, hogy az illatát még nagyobb távolságból is megérezni. A növény gyökerében talált alkaloidot dictaminnak nevezték el. Leveleiben is előfordulnak alkaloidok, közülük a skimmiamin nevű szívméreg a legjelentősebb. Ezt az anyagot az ugyancsak rutafélék családjába tartozó kelet-ázsiai *Skimmia nemzetség*ből izolálták először. A *Dictamnus albus* a trópusokon kívül meleg éghajlatú területek, valamint a nyugat-mediterrántól Kelet-Ázsiáig elterjedt növényfajok egyike, amely a közép-európai dombvidék északi peremén éri el terjedésének északi határát.” /Gondolat Kiadó, 1976./

A másik szintén eléggé logikus elképzelés egy Smith nevű kutatótól származik. Szerinte a lángok képzetét fagyöngy ágacskák karmazsinszínű virágai keltették a bibliai Mózes számára. „A tüskés akácbokrokon és akácfaikon növekvő fagyöngy /*Loranthus Acaciae*/ gyakori az egész Szentföldön és Sinai vidéken.”

A magyar szakkönyvek /Természettudományi Lexikon, Uránia Növényvilág/ is írnak az élősködő fagyöngyökről, de csak a sárgáról /*Loranthus euopaeus*/ és a fehéréről /*Viscum album*/. Az akácokon élősködő karmazsinvirágú Sinai-hegyi fagyöngy ettől persze még viríthatott a bibliai pásztorok számára.

Kérdezhetné valaki: ezek szerint csupán káprázat volt az égő csipkebokor és az isteni megjelenés a szent tájakon? Nem, ezt senki sem állította. Mindenkinek a vallásos meggyőződése – vagy annak hiánya – dönti el. A természettudományos magyarázat még nem cáfolat...

*

Lót és leányai

Nővérke: Leitattam a papát skót whiskyvel és gyermekem lesz tőle.

Hugi: De hiszen az vérfertőzés...

Nővérke: Még mindig jobb mint ha egy szodomaitól, attól AIDS-et is kaphatsz.

*

Középkori üzenet

Hölgyem, Uram, Ön föltehetően rongyosra olvasta Aiszoposz, Phaedrus és La Fontaine állatmeséit. Az is lehet, hogy valamikor Önnek mondták el őket, vagy Ön példálódzott velük gyermekeinek. Lehet, hogy nem mondok vele újat, ha mégis, nagyon örülök neki: ezek a bájos történetek az ókori és középkori héber irodalomban is jelentős helyet foglaltak el. Azt már felesleges említeni is, hogy természetesen nemcsak gyerekeknek szólnak.

Bibliai mesék

Hogy mindjárt példát is megnevezzek, lássuk Jóthám meséjét az ószövetségi Bírák könyvéből /9. fejezet/.

Abimélek, aki Gedeon fia volt egyik ágyasától, úgy szerezte meg a királyi trónt, hogy előtte hetven testvérét megölette. Jóthám maradt egyedül életben. Az egyetlen élő ekkor Sikem népének mesét mondott arról, hogyan választottak maguknak királyt a fák. Fölszólították előbb az olajfát, majd a fügefát, a szőlőtövet, ámde egyik sem vállalta. Ekkor a galagonyabokornak ajánlották föl a királyi méltóságot, mely így válaszolt:

„Ha igazán királlyá kentek engem magatok felett, jöjjetek el, nyugodjatok az én árnyékomban: de hogyha nem, jöjjön tűz ki a galagonyabokorból és égesse meg a Libánonnak cédrusait.”

Ezzel akart arra utalni, hogy Abimélek gyilkosságok árán bitorolja a trónt és azt kívánja, hogy őt is tűz eméssze meg.

Egy másik parabola Sámuel II. könyvéből ismerhető meg. Dávid királynak megtetszik egy hitteus férfi, Uriás felesége, a csodaszép Bethsabé. Nem sokat „teketóriázik”, teherbe ejti, majd levélben – melyet éppen Uriással küld el – utasítja féltestvérének fiát, Joábot, hogy Uriást veszejtse el a háborúban azzal, hogy állítsa Uriást a legelső sorba /ez volt a híressé vált „Uriás-levél”/.

S itt jön a példázat: Nathan próféta megdorgálja Dávidot ezért a becstelenségért és elmeséli a gazdag és a szegény ember történetét. A gazdagnak sok ökre és juha volt, a szegénynek pedig csupán egyetlen nőtény báránkjája, melyet mint saját gyermekeit szerette. Amikor a gazdaghoz vendég érkezett, sajnálta levágni bármelyiket a saját nyájából, inkább elvette a szegény ember egyetlen báránkját. Nem kell hozzá túl sok fantázia: a szép Bethsabé volt a szegény Uriás imádott báránkjája, melyre /akire/ a király szemet vetett, de még a férj életét is elvette.

Egy háborút, mely az immár kettészakadt ország, Izráel és Júda között hamarosan bekövetkezett, a következő jelképes üzenetváltás előzte meg:

„Akkor követeket küldött Amásia Joáshoz, a Joákház fiához, aki Jéhunak, az Izráel királyának volt a fia, ezt izenvén: Jere, nézzünk egymás szemébe! És elküldte Joás, Izráel király Amásiához, Júda királyához, ezt válaszolván: A bogácskóró, mely a Libánonon van, elküldött a Libánon cédrusfájához, ezt izenvén: Add a te leányodat az én fiamnak feleségül; de a mező vadja, amely a Libánonon van, átszaladt a bogácskórón és eltapodta azt.”/Királyok könyve 14:8-9/.

Hadd idézzek itt még egy negyedik mesét is a Bibliából.

Ezékiel próféta könyvében találjuk a híres „csontlátomást” /37:1-14/. A próféta képzeletében egy völgyben szétszórt, száraz csontokon égi parancsra ismét lágyrészek támadtak és a tetemekbe lélek is költözött /részletek olvashatók Elraboltam Kleopátrát c. könyvem 32. oldalán, Uránusz Kiadó, 1998./

A „látomás”-nak teljesen gyakorlati célja volt: Júda és Izráel – a kettévált ország – egyesítésére szóló buzdítás.

A „mese” fogalmának definícióját az Újszövetségben lelhetjük meg: valószínűtlen, hihetetlen történet, mely nem fedi a valóságot /Timótheushoz I. 4:7, II. 4:4, Péter 1:16/.

S most egy nagy ugrással teremjünk a középkorban. A kb. 1300-ban héber nyelven meséket közlétező Berechiah ha-Nakdan elődjének a talmudi bölcs, Johanan ben Zakkai tekinthető, aki a jeruzsálemi II. Szentély pusztulása utáni szellemi tespedtségéből számos „rókameséjével” rázta föl nemzedéktársait i.sz. 70 körül. Ezek a mesék csak részben szólnak a rókákról, viszont fölhasználják a főtebb idézett nagy mesemondó elődök történeteit, megtoldva eredeti héber mesékkal. Híres gyűjteményébe, mely 119 mesét tartalmaz, átvett és adaptált jónéhányat a nagy XII. századi mesemondó, Marie de France erkölcsre nevelő fabuláiból, melyekben a szerző satírikus eszközökkel gúnyolja ki az emberi gyarlóságokat.

Azok a bizonyos állatmesék

Találomra soroljunk föl néhányat.

A róka és a halak

A róka a folyóparton sétál és azt látja, hogy egy kis halat szenvedélyesen üldöz egy nagy hal. Ám a méretbeli különbség nem is olyan nagy közöttük, ezért aztán a róka tapasztalja, hogy egymásba kapaszkodva viaskodnak és egyik sem képes „lebirkózni” a másikat. A róka – mivel a rókák már ilyenek – szeretné a fogait mindkét halban megmártani, nem szól egy szót sem, a beavatkozását a csatába a víz is akadályozza, megáll kicsit távolabb és így szólítja meg a halakat: meg vagytok örülve, hogy egymással hadakoztok? Nem tartjátok abszurdnak azt a köztetek uralkodó törvényt, miszerint az erősebb fölfalja a gyöngébbet? Ha valamennyi hal elhatározná, hogy békét köt és elfogadja az én kormányzásomat fölöttetek és kijönnétek mind a szárazföldre, együtt birtokolhatnánk az egész világot! Békesség és derűs világ jönne el számotokra.

Válaszul az egyik hal így szólalt meg: ha uralkodhatnál fölöttünk, komolyan gondolod, hogy békét teremthetsz sorainkban? Kétségtelen, hogy –amennyiben a vízben maradunk családunk körében és a régi, megszokott környezetben -, a rablóhalak megtámadnak és megtizedelnek bennünket, az emberek halászhálóikkal vadásznak ránk, szenvedünk tehát szüntelenül. Ha ravaszságod révén – mellyel mindenfélét ígérgetsz nekünk – fölfalhatnál bennünket, elfelejtenéd, hogy a te kinyaid nagyon hasonlók a mieinkhez? Téged is üldöznek és társaiddal együtt pusztítanak a nálad is erősebbek és ehhez föl is használnak minden csalfaságot... S ez a becsapási lánc végtelen. Maguk az emberek is marják egymást, a szó eredeti és átvitt értelmében, mert irigykednek egymás javaira és meg akarják azokat egymástól kaparintani. Eddig a mese. Hogy némelyik hal milyen bölcs...

A róka és a holló

Nocsak! Az aiszoposzi mese a középkorban is hódít, pedig a görög meseköltő az időszámítás előtti VI. században írta állatmeséit és tette általuk közzé magvas gondolatait. Vándormotívumról van szó, mely szerzőről szerzőre változik: a bolonddá tett holló – csőrében sajttal vagy máskor húsdarabbal – fölrepül a fügefára /zordabb vidéken másféle fára/ és „bedől” a ravasz róka hízelgésének, „aki” gyönyörű énekhangjára kíváncsi. Persze elejti a nehezen megszerzett étket, de hiszen ezt mindenki tudja. Csak azért tettem ide ezt a mesét, hogy idézhessen Berechiah ha-Nakdan a mese végére biggyesztett költői tanuláságát:

„Egy barátom becsapott – a balgát könnyű bolonddá tenni;
De akkor már jobb, ha az ember saját magából csinál bolondot.”

E sorok írójának már annyi port hintettek a szemébe, hogy régóta ezt tekinti a természetes állapotnak.

Az ökör, az oroszlán és a kos

Egy ökör meglátott egy oroszlánt és vad menekülésbe fogott. Az oroszlán bömbölt és bögött utána – mindhiába. Az ökör végül egy veremben talált menedéket, ahol azonban már lapított egy menekült kos. Az ökör reszketni kezdett, mégpedig most a kos miatt. Erre a kos így szólította meg: miért citerázol? Hiszen ugyanahhoz a nyájhoz tartozunk! Azért – válaszolta a remegő ökör - mert minden állatban egy nagyerejű oroszlánt látok.

A parabola arról az emberről szól, aki éjjel-nappal fél és még a lehullott falevél adta hangtól is úgy érzi: üldözik.

A farkas esete a kecskegidával

A farkas, az állatok királyának minisztere, tört-zúzott, rombolt, irtott és fosztogatott. A legelő állati és az ég madarai – félelmükben és tehetetlenségükben – panaszra mentek az állatok királyához, az oroszlánhoz. Az oroszlán, miután meggyőződött a vádak igazságáról, magához rendelte a gonosz ordast. Hogy mersz így viselkedni? – vonta felelősségre a megszeppent miniszterét. Mától kezdve nem haraphatod át élő állat nyakát és nem falhatod föl. Számodra csak az elhullott állatok holtteteme lehet szabad préda, legyenek azok juhok, kecskék vagy madarak. Tetteidért büntetésed az legyen és arra esküt kell tegyél, hogy két éven át semmiféle húst sem ehetsz – így vezekelsz bűneidért.

A farkas – mi mást tehetett volna – megesküdt a király óhaja szerint és ettől fogva csak megcsonkított, elhullott tetemeket fogyasztott.

Egy napon, amikor már hosszú ideje éhesen kódorgott a mezőn, meglátott egy kövér kecskegidát. Rettentően megkívánta, de emlékezett esküjére és attól félt, hogy újabb kétéves diétára fogja az állatok királya.

Ekkor fényes ötlete támadt, mely úgy gondolta, megrövidíti a szűk esztendőket. Az év háromszázhatvanöt nappól áll – emlékezett vissza korábbi tanulmányaira -, ha kinyitom a szemem, az egy nap, ha lecsukom, az egy éjszaka. Ha ezt háromszázhatvanötöszer megteszem, az egy év, ha kétszer annyiszor, az kettő.

Eképpen föloldozta magát és nekiesett a kívánatos falatnak ígérkező gödölyének. Azóta is pislogással vezekel, mielőtt fölfal egy újabb négylábút.

Valahogy így maradnak örökre ártatlanok a gátlástalanul gyilkoló és harácsoló emberi teremtmények is.

*

Az ősatya és utódja

Sára: Csinálj nekem fiút, Ábrahám.

Ábrahám: Kilencven éves vagy, vén szatyor. Nem volna jobb engem klónozni?

*

Rejtélyes halálokok

A régi iratok nem fukarkodtak különböző neves személyiségek egészségügyi /pontosabban „betegségügyi/ leírásaival és halálokaikkal. Az ókor és a középkor szövegmagyarázói megkísérelték megfejteni a bajok tényleges természetét, de érthető módon igen kevés sikerrel. Ha most három nagyhatalmú ember betegségét tanulmányozzuk, még mai ismereteink birtokában is nehéz a laikus leírások között eligazodni.

Jórám „bűnhődése”

Nem Jórám, Júda királya /időszámításunk előtt 849-től kezdve/ az egyetlen, akinek súlyos betegségét és halálát bűnei és Isten büntetése következményének tekinti a Biblia írója. Nem kell hozzá eretnekség, hogy fölismerjük, hogy bizony „az igaz embert is sanyargatja az isteni kéz” /Jób könyve 12. fejezet/.

De maradjunk Jórámnál és annál a feddésnél, melyben Illés próféta részesíti:

„Imé az Úr nagy csapást bocsát a te népedre, fiaidra, feleségeidre és minden jószágodra. Te pedig súlyos betegségbe, bélbajba esel, mindaddig, míg a te béled naponként naponként kimegy a betegség miatt... És mindezek után megveré őt az Úr felette nagy bélbajjal, mely gyógyíthatatlan vala. És ez így volt napról-napra, egészen a második év végéig, midőn belei kifolytak a betegség miatt és meghala nagy kínokban... Harminckét esztendő vala, mikor

uralkodni kezdte és nyolc esztendeig uralkodék Jeruzsálemben.” /Krónika II. könyve 21: 14-20/.

Ezek szerint Jórám negyven éves volt, amikor meghalt. Fiatalon, tehát sokféle magyarázat látott napvilágot. Ezekből hármat említsünk meg. Az egyik, hogy végbélrákja volt. A másik föltevés, hogy vérhas okozta halálát, ezt a kórismét azonban Bartholin /1672/ cáfolta azzal – s igaza van -, hogy „dysenteria longus morbus non est” /a vérhas nem hosszantartó betegség/. Emellett hozzátette, hogy vérhasban nem esnek ki béldarabok a szervezetből. Gondoltak végül „enteritis membranacea” is – ma ehelyett inkább a colitis pseudomembranaceaát ismerjük, hosszas antibiotikus kezelés nyomán, egy clostridium difficile nevű baktérium elszaporodása következtében. Ez aztán biztosan nem volt – a negatívum is pozitívum! -; hol voltak akkor még az antibiotikumok?...

Antiochus Epiphanész és Heródes Agrippa

Szíria illetve Júda királya mintegy kétszáz évvel előbb, illetve később ült a trónon, betegségük mégis „közelhozza” őket. A Makkabeusok II. könyvében a következő sorok olvashatók: „Isten, a mindenkinél erősebb Isten megverte őt (A.E.) egy gyógyíthatatlan betegséggel... elviselhetetlen fájdalmat érzett a beleiben és szörnyű belső kínokat...”/9:5/. „Ennek ellenére semmiképp sem akart szakítani göggyével. Megparancsolta, hogy hajtsanak gyorsabban. De kiesett a robogó kocsiból és olyan szerencsétlenül esett, hogy testének minden tagja kificamodott. Aki mérhetetlen göggyében azt hitte, hogy parancsolhat a tenger hullámainak, s meg tudja mérni a magas hegyeket mércével, most ott feküdt a földön és óvatosan kellett vinni, az isteni hatalom nyilvánvaló bizonyítékeként. Sőt, férgek nyüzsögtek ki az istentelen személy hasából és amíg még élt, fájdalom és szenvedés gyötörte, mert darabokban szakadt le róla a hús. Rothadása szagától az egész tábor undorodott /u.o. 7-9./.

Világosan látszik, hogy kétféle kór kínozta az uralkodót, végül vesztét okozva. Az egyik a rettentő bélfájdalom, melyről fölteszik, hogy esetleg bélperforáció, tályog és hashártyagyulladás lehetett, a másik a zuhanás következtében létrejött hasfali zúzódás és elhalt szövetek kilökődése, vagyis gangraena /Friedreich: Zur Bibel 1:235/.

Az említett „férges” képezik a leghomályosabb pontot. Jób könyvében is található hasonló szöveg: „Testem férgekkel van fedve és a pornak piszokjával; bőröm összehúzódik és meggennyed /7:5/.

Ugyancsak „férgesek” tesznek felelősség a másik király, I. Heródes Agrippa, Nagy Heródes unokája betegségéért és haláláért. Az Apostolok Cselekedeteiben /12:35/ ez áll róla: „És azonnal megveré őt az Úrnak angyal azért, hogy nem az Istennek adá a dicsőséget; és a férgektől megemésztetvén, meghala.”

Erre is többen kerestek magyarázatot. Flavius Josephus zsidó történetíró /37-?/ például csak a betegség időtartamát /kb. 5 nap/ említi meg /Antikvitások 19. könyv 8:2/ és azt, hogy a halált erős hasi fájdalmak előzték meg. Sir Ridson Bennet a bibliai betegségekről írott könyvében férgek kiváltotta bélperforációnak tartja /Diseases of the Bible p. 173/, mely hashártyagyulladásához vezetett. Persze az akkor még nem létező boncolás tudta volna a betegséget tisztázni.

Nem egy szerző tollából születtek olyan leírások népszerűtlen ókori és középkori személyiségek halálának magyarázatával, miszerint férgek okozta vesztüket, s ez a tény nagyfokú bizonytalanságot teremt a régi szövegek megítélése szempontjából. Egy újabb fölvetés szerint Antiochus és Heródes Agrippa pediculosisban /tetvesség/ halt meg. Kétségtelenül gyakori volt a tetvesség a régi időkben, de ebben a hipotézisben mégis csak kevesen hisznek.

Mit lehet ehhez még hozzátenni? Egy újabb föltételezést! Az egész Közel-Ketelen elterjedtek a májmétely fertőzések, szakszóval schistostomiasis vagy bilharziasis különböző formái. Többek között súlyos bélbetegségeket okoznak. A betegséget az ókorban persze nem tudták megállapítani.

Amit nem tudunk bizonyítani, arra hipotéziseket gyártunk. Ecce homo.

*

Vasárnap reggel

Ábrahám: Izsák fiam, most kirándulunk a Mórija hegyére és ott leváglak.

Izsák: Fater, nem lehetne inkább egy áldozati bárányt?

Ábrahám: Nem bánom. De akkor megígéred, hogy nem hozol több egyest matekból?

*

A császár a szúnyoggal

Érdekes legendák születtek egy római császár betegségéről és haláláról.

A császár átnyújtja névjegyét

Titus Flavius Vespasianus, Vespasianus császár idősebb fia és követője a trónon /79-81/ a rómaiak szemében nagy hős és népszerű uralkodó, a zsidók viszont, mint a jeruzsálemi második Szentély lerombolójának /i.sz. 70/ még két évezreddel az esemény után is átkozzák emlékét. Ami viszont a rómaiak szemében máig őrzi dicsőségét, az Titus diadalíve a romai Forum Romanumon, melyet Jeruzsálem elfoglalásának megörökítésére emeltek. /Zsidók ma sem mennek át a Titus-kapu alatt, hogy ne idézzék föl a megsemmisítő vereséget./

A kitaró szúnyog

A Talmudban több helyen is ez olvasható: miután Titus lerombolta a jeruzsálemi templomot, egy szúnyog repült be az orrába és hét éven keresztül „szúrta” az agyát. Egyszer aztán, amikor a császár egy kovácműhely előtt haladt át, s a szúnyog meghallotta a kovács kalapácsütéseit, megszűnt a kínzó szúrásérzés. De harminc nap elteltével a szúnyog kiheverte a sokkot és ismét szúrni kezdett.

Amikor – 42 éves korában – a császár meghalt, a halálokról számos spekuláció látott napvilágot, persze primitívek, a kor természettudományos ismereteinek hiányában.

Az egyik verzió szerint a császár halála után fölnyitották a koponyáját és egy veréb- vagy fecskeszzerű valamit találtak az agyban, melynek csőre réz, körme vas volt. Másik forrás azt állítja, hogy ugyanennél a műveletnél galambhoz hasonló madár szállt el és ezzel együtt a császár lelke is: jó fantáziájuk lehetett /Genesis Rabbah 10:7/. David Gans, a XVI. században élt szerző Zemach David című művében megjegyzi, hogy a római történészek magas lázzal járó betegség következményének tekintik a császár halálát, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy eltöröljék azt a föltevést, miszerint izraeli rémtetteiért kellett volna bűnhődnie /Prága, 1592/.

Hasonló eufémizmus jelenik meg sok évszázaddal később egy távoli világ udvari leírásában, mely „kimentí” I. Pál orosz cárt /1796-1801/, II. Katalin fiát: nem gyilkosság áldozata lett – mintahogy tényleg történt -, hanem magas láz végzett vele /Bodenstadt: Erinnerung aus meinem Leben 1:67/.

Asaria di Rossi a szúnyog-mesét tanmesének fogja fel, nevezetesen, hogy az Úr a leghatalmasabb uralkodót is el tudja pusztítani a teremtés legkisebb lényé által /Vilna, 1866/. Egy arab legenda szinte szósz szerint megegyezik, mely a hős asszír Nimródról szól: orrába neki is szúnyog hatolt be /leírója a török Kamûs/.
Úgy látszik a szemita népek között terjedt legendával van dolgunk.

Hogyan értelmezzük?

Többféle magyarázat lehetséges.

Először is: egy negatívum. Nem hinném, hogy bárki találna a Brehm akármelyik kiadásában olyan szúnyogot, mely vidáman éldegél – akár éveken át – az ember orrában, vagy agyának homlokleányában.

Komolyra fordítva a szót:

Az egyik magyarázat az lehet, hogy a császárnak agydaganata volt, mely tartósan szűrő fájdalmat okozott, s ez legföljebb ideiglenesen szünetelt a kovácműhely szörnyű lárájának köszönhetően, a „boncolás” pedig igazolta a kórt ha azt föl nem is foghatták;

A beteg koponyáját trepanálták, minek következtében életét veszítette, majd megtalálták a tumort.

A trepanációt vagy koponyalékelést már a kőkorszakban is ismerték. A görög eredetű latin szó – trüpanon – fúrót jelent. Ezzel nyitották meg a csontos koponyát. A polinéziai szigetvilágban, egyes észak-balkáni államokban és Marokkóban ma is művelik. /Sok részlet tanulmányozható Forrai Gy.: Miért lesték meg Zsuzsánnát a vének c. könyvének Fejtágítás afrikai recept szerint c. fejezetében: 174-180. oldal/. Az igen termékeny orvos és filozófus, az ókorban élt Galenus is sok-sok trepanációról számol be. Tökhéj vagy banánhéj szolgált a trepanációs nyílás befedésére /ha a beteg életben maradt/.

Nem is olyan nagy butaság: tényleg lehetett egy nagy bögöly, ami az orrba repült! A Talmud Sabbath traktátusa /54 b/ ismertet egy hasonló juhbetegséget, a bögöly körül kifejlődő gyulladással /tályoggal?/. A „rézcsőr” és a „vasköröm” esetleg beszáradt vér, illetve elmeszesedés lehetett.

Az a változat is lehetséges, hogy semmiféle röpülő objektum sem keresett menedéket a derék császár szaglószerében, csupán merő káprázat, hallucináció volt az egész. Később pedig támadt – ettől teljesen függetlenül – egy agydaganata vagy agytályogja. /Régi orvostanárok ezt úgy fejezték ki: attól, hogy valaki református, még lehet harangozó/.

Jól emlékszem? Egy Feydeau vígjátéknak azt a magyar címet adták: Bolha a fülbe. Ilyenformán a Szúnyog az orrba jó analógiának látszik. Vagy nem?

*

Hogy maradt hoppon az elsőszülött?

Izsák, agg pátriárka: Ézsau fiam, menj el vadászni és készíts nekem utoljára egy jó vadpörköltet nokkedlivel.

Jákob: Atyám, nem ennél inkább egy kis kaszinótojást franciasalátával? Az készen van és nincs már sok időd.

Izsák: Oké, nem bánom. Áldásom rád.

*

Randevú az Aranybikában

Debrecen városának lakói jeles napra ébredtek. Patinás szállodájukban – stílszerűen – az Aranybikában találkozott egymással két történelmi kor és két kultúra híressége, az Aranyborjú és az Aranyszamár.

A hotel különtermet biztosított az illusztris vendégeknek, semmi mást! A megjelent notabilitások ugyanis se nem ettek, se nem ittak /nem volt mivel/, de még csak nem is beszéltek egymással /azt se volt mivel/. Az eszmecsere elektronikus hullámokkal folyt; senki sem értette, hogy „ezekre” miképpen tettek szert /az ő korukban.../. A tárgyalás témáját azonban sikerült dekódolni a köröskörül settenkedő számítógépes szakembereknek. Röviden közöljük a beszélgetés rövidített változatát, mely már az interneten is olvasható.

Aranyborjú: örülök, hogy ilyen pontos voltál. Én vagyok az öregebb, tegeződhetünk. Először is tisztáznám a koromat. A zsidók, miután Mózes kivezette őket Egyiptomból, a pusztában vándoroltak negyven évig, a tudósok becslése szerint i.e. 1220 és 1180 között. Amikor Mózes fölment a Szináj hegyére, hogy lehozza a Tízparancsolatot tartalmazó kőtáblákat, a nép Mózes fivéréből, Árontól kikövetelte, hogy asszonyaik, leányaik arany függőiből öntsön nekik Aranyborjút, hogy azt bálványként imádhassák. A hegyről leérkező Mózes dühében nemcsak a két kőtáblát, de engem is porrá tört. Amit itt láatsz, az az újjászületésem – mert ma igen sokan újra imádnak. Csupán azért nem mondhatjuk reinkarnációnak, mert egy gramm hús sincs rajtam. Csakis merő arany, az is tizenhét karátos. Történetemnek utána nézhetsz az Ószövetség Exodus könyvében /32. Fejezet/. Ezzel a tettel a pogány bika-kultuszt a pusztában vándorló néptől sikerült távoltartani, de én itt vagyok, ragyogok. Sőt: van két kis Aranyborjú unokaöcsém is, két újabb bika-bálvány; ezeket jó háromszáz évvel később a kettészakadt királyság jelképeként állította föl Jeroboám Bethelben és Danban, menten kiváltva a próféták haragját /Királyok I. könyve 12:29/.

Aranyszamár: Engedd meg, hogy bátyámnak szólítsalak, annál is inkább, mivel több mint egy évezreddel fiatalabb vagyok. Egy zseniális, Afrikában i.sz. 124-ben született író, Apuleius alkotott, kinek káprázatos görög-latin műveltség volt sajátja. Eredetileg ember voltam, egy Lucius nevű ifjú, aki fölkerelkedett, hogy Thessaliába utazzon, mágiát tanulni. Ez a város volt ugyanis az idők óta a mágia „Mekkája”. Utam során egy csábos cselédlány bekent egy varázsszerrel, abból a célból, hogy madárrá változzam, de – fájdalom – számárrá sikeredtem. Szenvedések sora várt rám, de ezekért csodálatos kalandok kárpótoltak és a legszebb mesékkel ismerkedtem meg. Kedvencem talán Amor és Psyche szerelmének viszontagságos története, mely az istenek jóvoltából hepienddel végződött.

De voltak saját, felejthetetlen élményeim is! Ha nem lennél aranyból, biztosan elpirulnál, ha elolvassád, miként kívánt meg szenvedélyes szerelemmel és tett magáévá egy vonzó és előkelő úriasszony... S mindez számár méreteim ellenére, vagy tán éppen azért. Ha földízem a kéjjel teli éjszakát, sohasem szeretnék újra Lucius – vagyis ember – lenni. Pedig sorsomat így határozta meg az ókori író: Isis istenasszony visszavarázsol szépséges fiatalemberré.

Aranyborjú: Gyönyörű a sztorid, kedves öcsém, hosszasan el tudnék veled társalogni. De ne feledd, miért találkoztunk ebben a fényűző hotelben. Azért, hogy két – térben és időben – különböző kultúra képviselője kezét fogjon egymással 2000-ben, az ezredfordulón. Persze csak jelképesen. S javaslom: rögzítsük ezt egy Aranybullában.

Aranyszamár: Köszönöm, hogy megismerhettelek és a nemes ajánlatot. De hadd tetézzem az eseményt a nagy huszadik századi gondolkodó, Umberto Eco szavaival, melyeket az Aranyszamár legendához fűzött: „... a számárrá változott ember története a bűnbe esett lélek metamorfózisára utal.” /A rózsza neve, 155. oldal/ Bízom benne, hogy a bűnbe esett emberi lélek még visszaváltozhat, akárcsak belőlem ismét – mégis – Lucius lehet. Valljuk be, e pillanatban erre sajnos kicsi a remény.

*

Leánykérés

Lábán papa, mi van a lábán?

Saru, fiam.

És kik kukucskálnak ki a tornácon?

A lányaim, Lea és Ráchel.

Nem adná hozzám a szebbiket?

Azért meg kell dolgozni, fiam.

Azt én is látom rajta. De majd sok tojást és kaviárt eszem. Akkor akár naponta többször is megdolgozom.

*

Érdemes-e lánynak születni?

Európában vagy Amerikában talán igen. Ázsiában, például Kínában vagy Indiában – nem biztos...

Európában, Amerikában a nők hátrányos helyzete a társadalmak fejlődése következtében csökkenőben van. Nem így a keleti világban. Ha mégis, ez az átalakulás csigalassúságú.

Kínai „csoportkép hölgyel”

Az 1994-es ünnepi könyvhét szenzációja volt Jung Chang, aki 26 éves korában egy ösztöndíj jóvoltából Angliába „szakadt” kínai író nő világsikerű munkája. A címe Vadhattyúk, az alcíme Kína három lánya és valóban: három egymást követő nemzedék nőtagjainak keserves huszadik századi életét tárja föl a szerző.

Hogy milyen borzalmakat, nélkülözéseket kellett kiállniuk az ott élőknek a japán, a szovjet, a Kuomintang- majd Mao-féle kínai diktatúrák alatt, azt Jung Changnál jobban még nem írta, de talán nem is írhatná meg senki. Most azonban csak a nők helyzetéről ragadjunk ki néhány életképet, mely szinte független az éppen regnáló hadúrától, ugyanis sok évszázados kínai hagyomány őrzi ma is a nők alábecsülésének továbbélését.

A dédanya imája

Erre az író nő – a családi szájhagyomány alapján – még emlékszik. A negyvenes években, reménytelennek látszó jövőjük tudatában sok család maga ölte meg leánycsecsemőjét és lökte egy gödörbe. A másodrendű személynek kezelt dédmama pedig, aki csak kegyelemkenyéren élt, mosta a család szennyesét, rögeszmésen takarított és mindenkivel a legalázatosabb viselkedést várták el tőle, naponta imádkozott Buddhához, hogy következő életében legyen kegyesebb hozzá: „- Legyek inkább kutya vagy macska, csak nő ne legyek – mormogta folyton, amint a ház körül csoszogtában bocsánatkérés bugyogott elő a szájából.”

Néhány évtizede még elképzelhetetlen volt, hogy egy magas társadalmi pozíciójú férfi feleségül vegyen olyan nőt, aki a társadalmi ranglétrán alacsonyabb sorban élt. Hivatalosan is elismert volt az ágyasság intézménye, sőt, a férfi gazdagságának, tekintélyének a fokmérője volt az, hogy hány ágyast tarthatott /hiszen azokat, „sajnos”, ruházni, etetni is kellett/.

„Háromhüvelyknyi aranyliliom”

Kínai nyelven: san-cun-jin-lian. De ebből pláne nem értünk semmit. Mit jelent?

A század első évtizedeiben még azt írták elő az illemszabályok, hogy a lányoknak kicsiny, elköztözött lába legyen, ettől lesz a járása olyan, mint a „fiatal, zsenge fűz hajlongása a szélben”. Meggyőződésük szerint az apró lábacskákon tipegő leány erotikus hatással van a férjjelöltre, jelzi védtelenségét, aki oltalmazóra szorul.

„Nagyanyám lábát kétéves korában elköztözték. Anyja – neki szintén el volt kötözve a lába – előbb egy három és fél méter hosszú, fehér pólyát tekert a kislány lábára, amely minden ujját befedte, csak a nagyujja maradt szabadon. Azután egy nagy kővel eltörte a lábközépcsontot. /Nyilván nem egyet, hanem többet is – F.Gy./ Nagyanyám visított fájdalomában, és kérlelte az anyját, hogy hagyja abba. Ő meg kénytelen volt betömni a kislány száját, különben nem bírt vele. Nagyanyám többször is elájult fájdalomában.

Sok éven át tartott az elköztözés. Hiába törték el a csontokat, éjjel-nappal viselni kellett a pólyát, mert ha szabadon hagyták volna, a csontok még összeformnak. Nagyanyám még évekig szüntelen kínzó fájdalmak között élt. Ha panaszosan könyörgött az anyjának, hogy oldozza le a pólyát, csak azt a választ kapta, hogy az elköztöztelen láb elrontaná az egész életét, tehát a pólyát a saját boldogsága érdekében kell tűrnie.”

Amikor egy leányt annak idején eljegyeztek, a vőlegény családja azzal kezdte a mustrát, hogy megnézte, milyen a menyasszony lába. Megfelel-e a „háromhüvelyknyi aranyliliom” méret- és alakbeli elvárásának?

A nagymama osztályrésze persze az ígért boldogsága helyett életreszóló szenvedés lett /60 évet ért meg, 1969-ben halt meg/, mert elnyomorított lábain örületes kín volt a járás mindhalálig. Húga szerencsésebb volt: 1917-ben született, s addigra már betiltották ezt a barbár szokást.

A női lábak eltorzításának szokása a legenda szerint mintegy ezer éves: a császár egyik ágyasa terjesztette el. Hímzett selyemcipellőt kellett viselni a torz lábacskákon; állítólag ez is megmozgatta a férfiak fantáziáját. S még a felnőtt nő sem vehette le a pólyát, mert lába növekedésnek indult volna. Éjszakára meglazíthatta, de följe puhatalpú harisnyacipőt húzott. Ami ugyanis a kötés alatt illatozott, már kevésbé mozgatta volna meg a férfiak fantáziáját, mivel ott volt a szellőzetlen, hámló bőr és a talpakba benőtt lábkörmök...

Mi van a méhen belül?

Ezt a kérdést már a Kínához hasonlóképp szapora népességű Indiában teszik föl, s nem ok nélkül. Pontosabban: arra kíváncsiak, hogy a terhes nő áldott, vagy éppen „áldatlan” állapotba került-e?

Ha ugyanis a magzatból leány születése várható, legjobb - mondják - , ha világra se jön! Miért? Ugyanazért, amiért Kínában. Ha megszületik, sokkal alacsonyabb társadalmi státuszra számíthat.

Indiában az orvosi technika – mint a világ legtöbb helyén – lehetővé teszi, már a terhesség korai szakában, a várható újszülött nemének meghatározását. Például ultrahangvizsgálat, amniocentesis, chorionboholy minta vizsgálata szolgál erre.

Mivel a tehetősebb családok megengedhetik maguknak, hogy „időben” tájékozódjanak a születendő gyermek neméről, virágzó üzlet lett a fenti vizsgálatok valamelyikének „megrendelése” azoknál, akik e technikák birtokában vannak; de hogy mellőzzük a virágnyelvet: sok orvos gazdagszik meg a méhen belüli nem-meghatározásokból. A család pedig csak a „kívánt” terhességet tartja meg. Az erőszakos beleszólás a férfiak és rokonok részéről sok ifjú nőnek okoz lelki sérülést, amikor le kell mondania gyermeke megszületéséről.

Az indiai kormány becslése szerint több száz női magzat esik évente abortusz áldozatául. A nemi arány kissé már el is tolódott miatta. Míg az újszülött fiú-lány arány 1981-ben még 1000:934 volt, 1991-re ez 1000:929-re módosult.

Tilos a szex-meghatározás

Mivel India huszonöt államának mindegyikében más-más egészségügyi törvény van érvényben, hiába szeretnék a hatóságok a legtöbb helyen megszüntetni ezt a fent leírt egészségtelen és antihumánus gyakorlatot, céljukat egyelőre nehéz foganatosítani. Új-Delhi magas beosztású minisztériumi tisztviselői szerint a tilalom hatástalan marad, mert a nem-meghatározások a zúgtevékenységet végzők között tovább folynak, természetesen égbeszökő árákon és kétséges diagnózisokkal. Egyetlen államban, Maharashtra-ban sikerült eddig törvényileg betiltani ezt a ténykedést; megengedve persze olyan esetekben, ha pl. az újszülött fejlődési rendellenessége súlyos volna, s ezt kell megelőzni. A várható nemről pedig az orvos nem adhat felvilágosítást. Aki mégis megteszi, 50 000 rupiáig (=1250 font) terjedhető büntetést kaphat, de börtönre vagy diplomamegvonásra is számíthat.

A kormány egyidejűleg kampányt indított a nemzeti rádióban és televízióban, mely azt hirdeti, hogy „a lányok ugyanolyan értékesek, mint a fiúk” – de ez nem túl célravezető, hiszen sokkal inkább a szociális attitűdnek kellene megváltoznia.

Sok víznek kell még lefolynia a Dunán – de a Jangcén és a Gangeszen is – mire egy család a patriarchális beállítottságú Keleten ugyanúgy fog örülni egy egészséges leányújszülöttnek, mint egy fiúnak.

*

Lábán nagybácsi hajthatatlan

Jákob: Tata, add nekem a lányodat, Ráchelt.

Lábán: Rokon.

Jákob: Nem veszem zokon.

Lábán: Vidd előbb Leát.

Jákob: Az randa nagyon.

Lábán: Te se vagy egy Alain Delon.

Micsoda különbség

Egy szolgálólány: Jákob úr, hogy' különbözteti meg a kecskét a birkától?

Jákob: Amelyik olyan buta, mint te, az a birka.

*

A hagyma diadalútja

Miért diadalút? – kérdezheti joggal az Olvasó – miért jár ez a bók ennek a közönséges fűszernövénynek, mely a közegészség őrői szerint egyszerű „földes árú”, melynek neve sipirc, ahol mondjuk tej vagy vaj van jelen.

Azért, mert szinte egyetlen háztartásból se hiányozhat, nemcsak most, de már ősidők óta, sem „ő”, sem rokonai, a fokhagyma vagy a póréhagyma, azért, mert több az „érdemük”, mint a „bűnük”. Szem-, orr- és gyomorfacsaró mindegyik istenadta? Ez igaz, de vannak „pozitív” vonásaik is.

Akkor hát lássuk.

Nosztalgia a hagyma után

Az Egyiptomból elmenekült és negyvennapos sivatagi vándorlásra kényszerülő ókori zsidók – olvashatjuk a Bibliában – fájó szívvel gondolnak vissza a különben kegyetlen egyiptomi rabság idejére:

„Visszaemlékezünk a halakra, a melyeket ettünk Egyiptomban ingyen, az ugorkákra és dinnyékre, a párhagymákra, vereshagymákra és fokhagymákra. Most pedig a mi lelkünk eleped, mindennek híjával lévén; szemünk előtt nincs egyéb, mint manna.” /Numeri 11:5-6/

Egyszóval: unták a mannát, amely korlátlanul hullott az égből /az egyik bibliai „csoda”/.

„Kicsoda ád nekünk húst ennünk?” – siráncokoztak /u.o. 11:4/. Tehát nemcsak hogy hiányolták a növényi ételleket, de a húst, például a halat is, annak ellenére, hogy azidőtájt és később volt egy olyan tévhit, hogy a halevés okozza a leprát. Az egyiptomiak ugyanis tartózkodtak a haltól és mentesek maradtak a leprától /Hérodotosz/.

Engedjünk itt meg magunknak egy kis kitérőt. Az elégedetlenség, mely megjelent a nép ajkán, nem tartott sokáig, jött ugyanis a következő „csoda”: Isten fürjek csapatát bocsátotta a táborra a tenger felől /u.o. 11:31/. Az emberek két nap és egy éjjel rengeteg madarat gyűjtöttek és kitergették őket a napra nagy kupacokban. De még jóformán meg sem ették, jött a rosszullet, a hányás, életeket is követelő járvány, mely egyes nézetek szerint pestis, mások szerint kolera lehetett. Ez már nem annyira „csoda”: nagy mennyiségű hús elfogyasztása, mely a forró keleti napon rothadt, embereken, akik előtte sokáig húsban gazdag növényi kosztot éltek, nem is okozhatott mást, mint járványt.

Előkelő rokonság és ókori „rönomé”

Utánanézttem és bevallom, meglepetés ért: nem is gondoltam, hogy a hagyma milyen nemes családba „csöppent”. Mint a liliumfélék génuszának tagja, olyan arisztokrata unokatestvérekkel büszkélkedhet, mint a lilium, a tulipán vagy az őszi kikerics... Annak ellenére, hogy a hagyma /*Allium cepa*/ és a fokhagyma /*Allium sativum*/ neve a kelta „all” szóból származik, ami orrfacsaró szúrós illatot takar. A legrégebben termesztett növények közé tartoznak és évezredek óta népi gyógyszernek számítanak. A Kr.e. kb. 1550-ből származó nevezetes orvosi szöveg, az Ebers Papyrusz 800 gyógyászati formulát ad meg, köztük 22 a fokhagymát ajánlja szívproblémák, fejfájás, daganatok, férgesség és harapások esetén. Más kérdés, hogy ma már aligha érvényesek a három és fél évezredek javallatai.

Gondos kezek fölírták a Kheopsz piramis falára, hogy az építőmunkások mennyi hagymát és fokhagymát fogyasztottak munkájuk közben – ezt is Hérodotosz tanítja nekünk.

Az egyiptomi papok ezzel szemben – legalább is a szertartásokon – „távoltartották magukat a hagymától” – írja Plutarchos. „Sem böjt, sem ünnepre nem kívánatos, mivel szomjúságot idéz elő, s izgatottá teszi azt, aki fogyasztja.”

Hasonlóan cselekedtek a régi görögök is, bűzösnek tartották a hagymát és a fokhagymát, s akik mégis ették, nem voltak kívánatos személyek Cybele templomában.

Indiában a fokhagymát antiszeptikus oldatban sebek, fekélyek öblítésére használták.

Kínában hagymateát alkalmaztak láz, fejfájás, kolera és dizentéria esetén.

A zsidók többek között hüvelyvérzéskor alkalmazták a nagyméretű perzsa hagymát. Hogy a gyógyítási kísérletek mennyire babonás aktusokkal keveredtek, azt mutatja a babiloni Talmud /bölcseleti gyűjtemény az időszámítás utáni 5. század végéről, 6. század elejéről/ Sabbath traktátusa /110ab/. Hüvelyvérzésre – többek között – javasolták, hogy főzzék meg a nagy perzsa hagymát borban, itassák meg az asszonnyal és kiáltsanak rá: álljon meg a vérzésed! Kuruzslás? Pszichés ráhatás? Mindegy. De később látni fogjuk, hogy valami hasonló védett meg embereket egy nagy járványtól Marseilleben, a 18. században.

Egy szanszkrit nyelven írt szerelmi dal is a fokhagymát dicséri az 5. században – no meg a kedvest -, amint ezt egy Bower nevű szerző 1890-ben kimutatta.

Neves szerzők is gyógyszernek tekintették a fokhagymát: így Arisztotelesz, Hippokratesz és Arisztophanesz. A természettudományban jártas idősebb Plinius számos terápiás ajánlatában szerepel a hagyma és a fokhagyma.

Figyelemre méltó az is, hogy Discoriodes, a római hadsereg főorvosa, az i.u. I. században féregűzés céljából elrendeli a fokhagymát.

Görögországban az I. olimpiai játékokon az atléták a fokhagymát stimulánsként szedték – úgy látszik, nem voltak még éles szaglóképességű doppingellenőrök.

A négy tolvaj ecetje

Főntebb említettem, hogy az ókori zsidók hüvelyi vérzés ellen alkalmazták a borban főtt hagymafélét. Nos, a főzet sok-sok évszázad után, egy másik kultúrában is megjelent: 1721-ben a nagy Marseille-i pestisjárvány idején, négy elítéltet osztottak be arra a feladatra, hogy eltemessék a halottakat. Természetesnek tartották volna, hogy a bűnözők is áldozatul esnek a kórnak, hiszen ezt a piszkos munkát senki sem vállalta. És csodák csodája, semmi bajuk sem lett: védettek voltak? Kiderült, hogy borban főtt fokhagymát ittak – nyilván nem tudatosan. Mindenesetre italuk híressé vált és elterjedt, ma is kapható francia földön. A neve: a négy tolvaj ecetje /vinaigre des quatre voleurs/. Hogy aztán a fokhagyma, a bor, vagy a kettőből készült főzet volt-e hatásos, azt nem tudom.

Szentivánéj fokhagymája

Jólistmert Shakespeare színdarabjából, a Szentivánéji álomból a mesteremberek előadása, melyet Theseusnak, Athén fejedelmének a tiszteletére készülnek előadni. Ebben Zuboly, a takácsa figyelmezteti társait: „Na meg aztán, színész barátaim, ne egyetek se vöröshagymát, se fokhagymát, hogy kellemes legyen a leheletünk, akkor bizonyára megdicsérnek, hogy kellemes a komédia.” /IV. felvonás, 2. szín Arany János fordítása/.

Táguló horizont

Louis Pasteur /1822-1895/, a nagy francia vegyész és mikrobiológus, 1858-ban már leírta, hogy a fokhagymának antibakteriális hatása van.

Albert Schweitzer /1875-1965/, a híres orvos, muzsikus, teológus és afrikai misszionárius, sikerrel alkalmazta a fokhagymát amőba dizentéria fertőzötteken.

De nem maradt ki a fokhagyma a gyógyító szerek közül a második világháborúban sem: mint antiszeptikumot és gangrénát /üszkösödést/ megelőző szert használták.

A laboratóriumi vizsgálatok azt mutatták, hogy a fokhagyma 1:125 000 hígítású oldata gátolja a sztafilokokkuszok, sztreptokokkuszok, koleravibriók, shigellák növekedését. Továbbá, hogy francia kutatások szerint sok állatra patogén gombát, élesztőt is öl, sőt némely hüvelygyulladást okozót is. Gátolja lovak alsó végtag trombózisait.

G.S. Sainari az indiai Poona egyetemén 1979-ben epidemiológiai tanulmányt készített. A vegetariánus Jain közösség három különböző csoportját vizsgálta. Az első csoport tagjai korlátlanul ették a hagymát és a fokhagymát, minimum 50 illetve 600 grammot hetenként; a második csoportba tartozók csak 10 illetve 200 grammot, végül a harmadik csoport soha, semmit. Megállapította, hogy a harmadik csoport véralvadási ideje volt a legrövidebb. Más

tanulmány szerint a hagyma és fokhagyma olajos kivonata gátolja a vérlemezkék összecsapódását. Mindezek a trombózis elleni hatás mutatói.

Harrington versikéje

A téma egyik első modern kutatója, Theodor Wertheim német kémikus /1844/ a kén tartalmú fokhagyma olaj jótékony hatását elemezte. Munkája végén Sir John Harringtonot idézi, aki az „Englishman’s Doctor”-ban /1609/ pontosan megfogalmazta a fokhagyma előnyeit és hátrányait. Magyarul nagyjából így szól:

A fokhagyma bár lehelleted rontja

És talán még a könnyedet is ontja

Becsmérlésed nem érdemli

Néha életedet menti.

Eredetileg is bökvers, de a fordításért az Olvasó elnézését kéri: Forrai György.

*

Édes bosszú

Lábán: Jákob miért loptad el a legszebb juhót és kecskét?

Jákob: Mert rámsóztad azt az ocsmány menyecskét.

Szentföldi traccsparti

Pásztor: Mesélik, hogy Jákob birkózott az angyallal és megsérült a csípője. Hogy lehet, hogy mégis ilyen peckesen tud járni?

Pásztor: Beültettek neki egy csípőprotézist.

*

A küklopszok és a küklopia

Néhány évvel ezelőtt szicíliai körutazás során egy Milazzo nevű városba érkeztem, annak is a hajóállomására. Onnan indultak a hajók észak felé, a Lipari szigetekre. Ha több időm lett volna, megvártam volna a következő hajójáratot – két okból: megnézhettem volna a gyönyörű Strombolit, a szunnyadó vulkánt és a többi vulkánt; a Stromboli látványa állítólag még a füstölgő Etnán is túltesz szépségben.

S mi volt a másik ok? A rejtélyes egyszemű óriások: a görög mitológia küklopszai.

A durva, műveletlen, nagyerejű, emberevő hatalmas szörnyetegek egyes források szerint műhelyüket a Lipari szigeteken tartották, más források viszont az Etna mélyére helyezték őket. Amikor az Etna háborgásait hallották a szicíliai népek, azt mondták, hogy a küklopszok az isteni kovács, a béalábú tűzisten, Héphaisztosz műhelyében dolgoznak. Küklopszok kovácsoltak mennykővet és villámot Zeusz főistennek és ők emelték a „küklopsz-falakat” faragatlan kövekből Tirünsz várfalának megerősítésére. Hogy mennyire sokoldalúak voltak, mutatja, hogy a legendás római hősnek, Aeneasnak új fegyverzetet is ők készítettek Héphaisztosz parancsára.

A küklopszok „vizitkártyája”

Homérosz szerint a küklopszok egész népet alkottak és a távoli Hüperia szigeten laktak. Én – mint fentebb írtam – a Lipari szigeteken kerestem volna őket, ha eljutok oda. Odüsszeusz és

Aeneas után a harmadik lehettem volna, aki találkozott a küklopszokkal. De nem sikerült és talán ez volt a szerencsém: Odüsszeusz néhány hajóstársával együtt megettek volna vacsorára vagy früstökre. És akkor most hogyan írnék a küklopszokról? Jónás próféta ugyan kiszabadult a cet bendőjéből, de ez mindmáig egyedi eset.

Tehát lássuk a névjegyeket. A küklopsz a görög nyelvben kerek szeműt jelent. Három kevésbé jelentős küklopszról számol be Hésziodosz; Argész neve villogót jelent, Brontészé mennydörgőt, Szteropészé villámlót. Atyjuk Uranosz, az Ég istene, anyjuk Gaia, a Föld istennője.

Kétségtelenül „nemesi” származásúak, de mégis eltörpülnek Poszeidon tengeristen és Thoósza nimfa szörnyű gyermeke, Polüphemosz mögött.

A küklopsz szerelme

Történt egy napon, a fényes görög ég alatt, hogy az egyszemű szörnyeteg nyakig beleesett egy gyönyörű tengeri nimfába, Néreusz és Dórisz leányába, Galateába. Igenám, csak hogy a szépséges hölgy nem Polüphemoszt, hanem Pán erdőisten és Szümaithidé nimfa ugyancsak gyönyörű fiának osztotta kegyeit, akit Akisznak hívtak. Nos, éppen ezt a „kegyosztást” leste meg a gonosz óriás és egy sziklával agyoncsapta az ifjút, akinek kiömlött véréből nyomban forrás és tisztavízű patak fakadt. Galatea a tengerbe menekült és ott elrejtőzött. Egy ókori pletyka szerint viszont hamar vigasztalódott és a borzalmas Polüphemosz kedvese lett. Hiába, a nők sokszor többre becsülik a férfierőt a férfiszépségnél. Ez a világ már ilyen.

Polüphemosz barlangjában

Odüsszeusz, Laertész ithakai király és Antikleia fia, tengeri bolyongásai során, alighogy megszabadult a lótszevőktől, hatalmas tengeri viharba került; így vetődött társaival a küklopszok földjére. Emberrel nem találkoztak, de menedékre leltek egy hatalmas barlangban, ahol fiatal kecskegidákat és bányákat, valamint sok túrót és sajtot találtak. Levágtak néhány gödölyét és nagy lakomát csaptak. S ahelyett, hogy tüstént kerekét oldottak volna, bevárták, amíg hazaérkezett a monstrum, kinek egyetlen szeme volt a homloka közepén, vele a legelőn jóllakott nyáj. A barlang bejáratát egy nagy sziklával eltorlaszolta. Az ily módon foglyul ejtett hajósok közül négyet fölfalt és a többinek is ezt a sorsot szánta. A menekülést Odüsszeusz ravaszágának köszönhették, aki leitatta a küklopszot, s egy tüzes nyárrsal megvakította.

A történet forrásai

Polyphemosz szerelmét Galatea iránt Ovidius írta meg *Metamorphoses* c. művében, de voltak elődei is: i.e. 390 körül Philoxénosz, majd Theokritosz is megemlítette. Galatea szerepel Francesco Albani 1650 körül alkotott festményén, Claude Lorrain 1657-ben örökítette meg. De megfestette Raffaello /1511/ is. Ismert J.B. Lully /1686/ és G.F. Händel /1718/ zeneműve sok egyéb földolgozás mellett.

Küklopsz-szem, mint fejlődési rendellenesség

A medicinában ezúttal randevúzik mítosz és valóság. Nem gyakran – csak meg kell találni! W.H. Spencer 1990-ben megjelent szemészeti szakkönyvében foglalkozik a két szem

részleges vagy teljes összeolvadásával /Ophthalmic pathology, 4. kiadás/. Többszörös, súlyos fejlődési hibákkal együtt jelentkezik a részleges /synophthalmia/ és a teljes /küklopia/ látószervi fúzió: Fujimoto és munkatársai két ilyen esetet írtak le /1973/. Az előidéző ok rendszerint olyan kromoszóma eltérés, mely az élettel összeegyeztethetetlen.

Nem mondhatjuk tehát, hogy „a kis küklopszok köztünk járnak”, mert odáig el sem jutnak.

*

Józsefet eladják testvérei

Kereskedő: Eláll a füle.

Testvérek: Tudjuk.

Kereskedő: Görbe az orra.

Testvérek: Azt is tudjuk.

Kereskedő: Gyöngé a karja.

Testvérek: Majd megerősödik.

Kereskedő: Tud idegen nyelveket?

Testvérek: Majd megtanul arabul.

Kereskedő: Ért a számítógépekhez?

Testvérek: Elvégez egy tanfolyamot.

Kereskedő: Énekelt már musicalben?

Testvérek: Csak statisztált, hang nélkül.

Kereskedő: Na jó, megveszem egy kecske áráért. Csak legalább tudna mekegni.

*

Az Ezeregyéjszaka legrútabb meséje

Allah dicsértessék!

Gyerekek, megvolt a tévémese, gyorsan bújjatok az ágyatokba. Ugyanis most egy szultán tanulságos történetét szeretném elmondani, de kizárólag azoknak a tizennyolc éven felülieknek, akik a legvadabb horrortól sem riadnak vissza. Ha szüleitek reggel kilenc óra tájban még verejtéktől csapzottan, karikás szemmel alszanak, hagyjátok őket pihenni. Megérdemlik.

Hogyan lett Toghlak India szultánja?

Kalandozásaink során ezúttal a 14. század Ázsiáját keressük föl. Ekkor már – több évszázados sikertelen kísérletezés után – India földjét az iszlám tartja hatalmában.

Mohammed Toghlaknak rövid a családfája. Legalább is az, ami ismert belőle.

A legalapvetőbb adatok Mahomed Rasim Forishta perzsául írt könyvéből ismerhetők meg /History of the Rise of the Mohammedan Power in India till the Year A.D. 1612/, mely J. Briggs angol fordításában 1829-ben, Londonban látott napvilágot.

Eszerint Mohammed Toghlak apja – a mintegy 260 évvel az események után írt könyvből megtudjuk – Gheias-u-din-Toghlak eredetileg török rabszolga volt, akit mint egyszerű közkatonát Pandzsab egyik városába vezényeltek. Fia, Mohammed – későbbi nevén Juna – Kushru kán kormányzása alatt a császári istálló felvigyázója volt. Aztán egy szép napon föllázadt és Multan helytartójának, Kichlu kánnak a fia segédletével a fölkelők vezére bemasírozott Delhi királyi palotájába.

A trónfosztott Kushru elrejtőzött, Juna azonban fölfedte a rejtékhelyet, a foglyot az új szultán elé vezette, ahol kivégezték. Fejét és testét ugyanarról a teraszról vetették /külön-külön!.../ a mélybe, ahonnan Kushru kán elődeiét, ugyanúgy.

Ezzel megkezdődött Gheias-u-din kormányzása, aki nevét egy másik derék hercegtől örökölte. Neje, maga is a megtestesült erény, hírnevét javai és jótékonyága révén alapozta meg. S ez nem tréfa, a keleti világ tele volt /és van/ hasonló ellentmondásokkal. Fiukat, a már addig is sokat szerepelt Junát katonai expedícióba küldték a dekkani hindu-najahok ellen.

Az új szultán azonban – hogy az idillikus állapot soká ne tartson – kételkedni kezdett fia hűségében, legalábbis Ibn Batuta kompetensnek tűnő leírása szerint /arabból franciára fordította B.R. Sanguinetti és C. Defremery: Sociétés Asiatique. Voyages de Ibn Batuta. Párizs, 1855/.

A szultán, hogy hatalmát megerősítse, hadjáratot indított Bengál ellen, miközben alkirályként otthon hagyta Delhiben „rakoncátlan” fiát. Ezalatt az ifjú nagy fényűzésben élt otthon, seregnyi rabszolgát vásárolt és a papokat, asztrológusokat a jövője felül faggatta.

Úgy tűnik, a jövendölések számára kedvezőek voltak, így tehát a csatából hazatérő atya tiszteletére és fogadására egy fapavilon emeltetett, melynek a szemtanúkat is idéző Batuta szerint az volt a rendeltetése, hogy amint az elefántok bizonyos pontos áthaladnak, az egész építmény, úgy ahogy van, omoljon össze, persze a szultán apuka fejére.

Miután terve maradéktalanul megvalósult, az aranyos gyermek csákányokat és ásókat hozatott a papa megmentésére, de jelt adott arra, hogy esetleg várhatnak a mentéssel. A szívós szultán-apa, miután a felszínre hozták, még ennek ellenére életjeleket mutatott, ezért „sajnos” meg kellett ölni. Khwaja Jehan, a mesteri pavilon zseniális kiagyalója és építője mindenkinél nagyobb befolyásra tett szert a most már akadálytalanul trónralépő Junánál. Amikor hősünk dicső országlása ezzel kezdetét veszi, a naptár az 1325. évet jegyzi.

A szadista széplélek történetirója

Juna – immáron Mohammed Toghlak sah – ekkor körülbelül 30 éves. Életrajzírója, a főt említett Batuta, egy Tangerangből származó utazó, élményeit egy nagy, nála jóval híresebb középkori utazó, a velencei Marco Polo /1254-1324/ Itáliába való visszatérése után 30 évvel rögzítette. Batuta, miután beutazta Egyiptomot, Arábiát, Szíriát, Dél-Oroszországot, Bokharát, Konstantinápolyt, Perzsiát, Kabult, stb., 1333-ban mintegy tíz évre Indiába érkezett. Hogy érzékeltessük a kort, III. Edward, Valois Fülöp érája ez, az olasz Petrarca és Boccaccio tündöklésének csúcspontja. Az angol Chaucer és a francia Jean Froissart még gyermekéveit éli.

Toghlak nagy reverenciával fogadja és számos ajándékkal halmozza el a nagy Kelet utazót, magas fizetéssel Delhi bírójává nevezi ki, s mivel a helyi nyelvet nem ismerte, kap két hivatali helyettest is. Batuta sokat érintkezik az uralkodóval. Mivel visszaemlékezéseit csupán hazájába, Marokkóba való visszatérése után írta meg, a sok megörökített furcsaság ellenére szavahihetőnek tartják.

Két szultáni hobbi

Különös gyönyört lelt az uralkodó két egymással ellentétes dologban: az ajándékosztásban és a vérontásban. Palotája előtt mindig látni lehetett valamilyen koldust, akire gazdaság várt, s egy éppen elítélt holttestét. Megjegyzendő, hogy az Ezeregyéjszaka legszebb meséiben is szereplő „igazságszerető” Sahriár szultánnak is volt egy – az utóbbit idéző – kedvtelése: India

és Kína ura és parancsolója, miután a felesége gonosz asszony volt, akit „kénytelen volt” megöletni, elhatározta, hogy ismét megházasodik, de mindig csak egy napra. Egyik nap nőül vesz egy fiatal lányt, másnap leütteti a fejét. Ezt három éven át folytatta – de ekkor jött Seherezád, aki nemcsak mindenkinél jobban elbűvölte királyát, de három fiúgyermeket is szült neki. A mi Toghlokunk mellett azonban sajna, nem volt Seherezád, aki mérsékelhette volna a férjeura gyilkoló szenvedélyét.

Harmadik tulajdonság, amit nem lehet a hobbik közé sorolni, Toghlok vallási buzgalma volt. Nem mindennapos szigorából önmagára nézve nem volt engedékeny. Egy ízben kilenc embert végeztetett ki, mert elbliccelte az esedékes imákat.

Chorassanban, Jemenben és Perzsiában anekdoták tucatját mesélték róla, főleg az idegeneknek jutatót pazar ajándékairól. Egyik bevonulását Delhibe azzal tette emlékezetessé, hogy elefánthátról arany- és ezüstpénzeket szórt a tömegnek.

A mohamedán történetíró Ferishta elmeséli, hogy Toghlok korának egyik legképzettebb és legékesszólóbb fejedelme volt. Írt néhány egészen jó perzsa verset, nagy patrónusa volt az íróknak. Az utókor tudósai csodálattal forgatják néhány arab és perzsa nyelven írott, választékosan fogalmazott, kiváló szellemről és ízlésről tanúskodó levelét. Bizonyára van ebben némi túlzás, mert az objektívebbnek látszó Batuta arról tudósít, hogy bár Toghlok túrhetően értett arabul, folyékonyan nem beszélt a nyelvet /leveleinek megírásában segíthettek neki az udvarában alkalmazott arabajkúak/. Viszont kitűnő érzéke volt a történelem, a matematika és fizika, a logika és a csillagászat stúdiumai iránt. Fantasztikus pszichológiai érzéke volt: azonnal fölismerte a környezetébe került személyek lelkének titkos zúgait, s akin „átlátott”, annak jaj volt.

Seherezáde: hol késel az éji homályban?

Erre nem lehet pontos választ adni – illetve talán mégis lehet! Seherezádéről itt szó sincs, a szultán szigorú elveibe a nők nemigen fértek bele /vajon a velük való kapcsolatot is erkölcstelennek tartotta?.../. De félretéve a viccet, úgy tűnik, hogy nőkkel nem sok dolga akadt, bár ellenérvek is vannak: a háremek szigorúan zárt rendje sokat elföd a keleti fejedelmek magánéletének a rejtélyeiből. A mohamedánok általában ízléstelennek tartják, hogy a család asszonyairól egyáltalán szót ejtsenek. Toghlok után, mikor meghalt, maradt ugyan egy fia, akit az öreg vezír, Khwaja Jehan trónra szánt, de próbálkozását nem kísérte szerencse.

A nagy kérdőjel: ép volt-e Toghlok mentálisan?

Bár főntebb idéztük Batutát, aki Toghlok kitűnő emberismeretét dicséri, idéznünk kell Mountstuart Elphinstone-t, egy másik történetírót is /The History of India. The Hindu and Mohamedan Periods. London, 1857, 347. oldal/. Az ő véleménye az, hogy Toghlok minden ragyogó tehetségének és tanultságának értékét kétségessé teszi ítélőképességének ferdesége bizonyos vonatkozásban. A fejedelem egész életében ámokfutó módjára grandiózus terveket szőtt és kívánt megvalósítani, teljesen figyelmen kívül hagyva, hogy az irreális célok és az érdekükben alkalmazott észszerűtlen eszközök az alattvalók között károk, sérelmek és fájdalmak végtelen sorát okozták. Ezek a tragikus következmények fölülmúlják bármelyik más indiai kormányzó kártevéseit.

Miközben tehát Toghlok a kórházak, árvaházak és özvegyotthonok leggalánsabb alapítója és támogatója volt, ha haragra gerjedt, semmi sem fékezte gátlástalan vérontását. Ferishta szerint joggal merült föl Toghlok kortársaiban, hogy ez a zsarnok az egész emberiség kiirtását

vette a fejébe. Hetente egy vagy több író, tudóst és szentéletű embert, naponta százakat a közemberek közül ítelt halálra, vonszolatott kínpadra vagy veretett meg.

A hóhérok szünet nélkül a palotatermek előtt ültek és az akasztottak három napon át lógtak az ítélet-végrehajtás helyén /képzeljük mellé az indiai éghajlatot!/. Az elefántokat arra idomították, hogy emberi testeket földobjanak a levegőbe, ormányukkal elkapják őket, az ormányukba fogott késekkel testüket összeszabdallják, majd a megkínzottakat talpukkal széttapossák.

A színészeket és mutatványosokat nem kedvelte a kegyetlen zsarnok, az elbeszélések és a románcok sem keltették föl az érdeklődését. Csak saját humora iránt volt „érzéke”: amikor saját két sógorát küldte számkivetésbe, ezt írta egy cédulára „számúzzék a lelencet és számúzzék az egérfalót!” /Egyikük ugyanis ismeretlen származású volt, másikuk egy sivatagi arab, aki bizonyos rágcásalókkal táplálkozott./

Gyilkos tréfáit talán szultán atyjától örökölte, akinek egyszer halálhírét terjesztették, olyannyira, hogy már a hadseregben is anarchia kezdett úrrá lenni. Az öregúr úgy állt bosszút az álhírért, hogy némely híresztelőt élve eltemettetett, „hiszen vele is ezt tették”...

A katona és a politikus

El kell ismerni, hogy Toghlak uralmának első politikai tettei bölcssek és meggondoltak voltak. Egy betörő mongol sereget, melynek elűzéséhez gyöngye lett volna, magas váltságpénzzel visszairányított, s ezzel hazája javára fordíthatta figyelmét. S valóban: kormányzása első idejében birodalma kiterjedt és virágzott.

Az első extravagáns vállalkozása Chorassan meghódításának a kísérlete volt. De a rosszul előkészített hadművelet, a megszállt területek fosztogatása nem tett jót a szultán hírének. Aminthogy az is kedvezőtlenül rajzolta meg a – saját maga által kialakított – barbár szultánportrét, ahogy a legyőzöttekkel elbánt: élve megnyúzatta őket, húsvat rizzsel megfőzette és elküldte a családjuknak. Megmaradt bőrüket kitömve egész Indián végighurcoltatta, minden „rebellis” figyelmeztetésül. Nemsokára a pártütő Kichlu kán fejét is – ki korábban nagy szolgálatokat tett a családjának – Multan kapuja fölé tűzette. A véres háborúk mellett gazdasági baklövésekkel nyomorba döntötte az államkincstárt, majd bosszút állt azokon, akik kiviteleztek az ő elhibázott döntéseit.

Az áttelepítési téboly

Szeszélyes örület vezethette arra a döntésre is, hogy India fővárosát Delhiből Diogiribe áthelyezze.

A közvetlen indítékot Batuta igyekszik föltárni: éjszakánként névtelen leveleket dobtak be a szultán fogadótermeibe, melyekben rémtetteire emlékeztették. Mivel pedig az írásművek szerzői földérintetlenek maradtak, Toghlak Delhi lakosságán állt bosszút: kikiáltók útján házaikért bizonyos összeget utalt ki és megparancsolta, hogy azokat – minden ingóságot hátrahagyva – három napon belül ürítsék ki és induljanak el Diogiribe, mely az akkori viszonyok mellett 350 órányi járásra volt, azért, hogy ott Doulotabad néven új főváros létesüljön. Hogy menetközben tömegével éhen ne haljanak, szakaszonként ingyenesen biztosított a szerencsétleneknek.

Az evakuálási parancs határidejének letelte után drákói szigorral büntette meg az engedetleneket. Pribékjei, szorgos kutatás után, két nyomorult emberre bukkantak az utcán, az egyik elmebeteg volt, a másik vak. Elrendelte, hogy az elsőt lőjék fel a levegőbe, a másikat

vonszolják Doulatabadba, negyven napi járásnyira. Testéből, mely darabokra szakadt, s kijelölt helyre csupán egyetlen lábszár érkezett meg. Delhi pusztasággá változott.

Hogy mit szolt ehhez a szultán? Erről is maradt följegyzés. Egyik este, amikor kilépett palotája teraszára és látta, hogy Delhiben az életnek semmi nyoma sem látszott, így szolt: „most megnyugodott a szívem és a lelmem”. De ez sem tartott sokáig. Visszatáncolt! Hamarosan kiadta a parancsot különböző tartományok lakosainak, hogy települjenek át Delhibe... Be is költöztek a palota környékére, de a hatalmas várost jó ideig nem tudták újra benépesíteni.

Nem telt bele két év, amikor ismét eltökélte, hogy Delhiben fönntartott rezidenciáját Doulatabadba helyezi át. Másodsor is arra kényszerítette a lakosságot, hogy hagyja el házait, s a sokat szenvedett Delhit a baglyok és a sivatagi vadállatok lakhelyévé tette. A kiszemelt Doulatabadból azonban, néhány megkezdett és félbehagyott nagyobb építkezés kivételével, a nyomorba taszított tömegek képtelenek voltak fővárost varázsolni.

Akinek a foga is „ércnél maradandóbb”...

Emeltetett viszont helyette egy másik emlékművet, öntelt gögje és dőresége tanúbizonyágául. Doulatabadba történő utazása közben egy ízben heves fogfájása támadt, isteni mivoltának cáfolatául. El is veszítette egyik fogát. A szuvas fogat pazar szertartással eltemettette és fölé káprázatos sírkövet emeltetett, mely 100 éve még állt. Ma: nem tudom.

Háborús ballépések

1337-ben a fejébe vette, hogy megtámadja Kínát, bár tanácsadói óvták ettől a lépéstől, már csak azért is, mert a Tibet és India között emelkedő magas hegyek ezt a katonai akciót eleve bukásra kárhoztatták. A vereség megsemmisítő volt, egyetlen katona sem tért élve vissza s az egyetlen embert, aki egy erődben túlélő maradt, Delhibe való hazatérése után a szultán kivégeztette.

Beszámolnak egy másik, hasonló háborodott lépéséről is. Egy névleges kalifa, Aboul Abbas révén el kívánta magát ismertetni Egyiptom uralkodójának. Amikor levelére a követ pozitív válasszal visszatért, gyalog ment eléje, a levelet büszkén a kalifa fejére tette, a mecsetben lévő listáról kihúzta minden „el nem ismert király”, így apja nevét is. Nagy vigasságot rendelt el, a követet tékozló módon megjutalmazta, még a lovát is aranypatkóval vasaltatta meg.

Gög és alázat

Csak elképedni lehet azon is, hogy egyszer egy másik kedvenc kalifát fogadott Delhiben. Neki is elébe vonult, saját kezüleg fogta meg lovának kengyelét, bétellel kínálta, s előírta, valahányszor a vendég és fia belépett valahová, az egész udvar felállással köszöntse, miképpen ő is ezt tette. Száz falut jelölt ki, melyet a vendég eltartására kötelezett. Csak a kalifa mohósága és kapzsiséga múlta fölül a szultán adakozókedvét. Amikor egyszer a vendég féltékeny lett egy másik kedvezményezettre, Toghlak csak akkor nyugodott meg annak bocsánata felől, amikor az „méltóztatta” a szultán nyakára tenni a lábát, a szultán könyörgésére.

A bírók ítéletét – érdekes módon – szerfölött respektálta. Bírói ítélet alapján kifizetett adósságokat, minden jogi alap nélkül kivégzett emberekért kártalanítást. Egyszer megveretett egy főméltóságú ifjút, aki följelentette. A bíró úgy ítélkezett, hogy az elégtétel történhetik

pénzzel vagy veréssel, a sértett választása szerint; a nemesifjú az utóbbit választotta. Huszonegy botütést mérhetett uralkodója fejére.

A despota vérfürdői

„Elnéző” pillanatait is a mérhetetlen kegyetlenség uralta. Mint főntebb már szó volt róla, számos kiváló férfit lázadás gyanúja miatt börtönben tartott, vagy azonnal halálra ítelt. Egy kádit, akinek már kiszúratta a szemét, maga elé hozatott és fölszólította, nevezze meg városának hasonló „bűnöseit”. Mikor a rab néhány hasonló kiváló személyiséget megnevezett, Mohammed Toghlak fölkapta a fejét: „az egész várost meg akarja velem öletni!” A lefejezést ő sem kerülhette el. Mivel most a szultán „kegyes” kívánt lenni...

Egyik indiai kormányzó valóban lázadást szított a szultán ellen, melyet azonban lelepleztek. Amikor egy ütközet során legyőzték és elfogták, meztelenül kellett egy bikán a szultán sátra elé lovagolnia. A győzedelmes uralkodó „csak” a kormányzó hatvankét alattvalóját tapostatta szét elefántjaival hatalmas csinnadratta /dob- és trombitaszó/ közepette, magát a pártütőt családjá körében hagyta, megdobáltatta a hullák testrészeivel, közben ő maga a jelenetet egy magas toronyból élvezte végig. A vétkezőt pedig kinevezte a császári kertek fő felvigyázójának.

Egy szentéletű sejk a szemébe merte mondani, hogy gonosz tirannus és számtalan bűn terheli lelkét. Válogatott kínzásokkal akarta szava visszavonására kényszeríteni /éheztetés, szomjajztatás, bélsárgyömöszölés a sejk szájába stb./. Az igazmondó azonban inkább a mártíromságot vállalta.

Delhiben való tartózkodása idején indiai hercegeket bízott meg vadászkalandjai szervezésével. Ezek során kitalálta, hogy állatok helyett emberekre vadásszanak. Odáig ment, hogy néhány ezer emberfejet vadásztrófeaként hazavitetett és a városfalra kilógatta őket. A vérfürdők elől ezek és ezek menekültek Bengálba, ahol a megbotránkozott Mullik-Fakfrudin már a zsarnok elleni harcra készült /1339/.

Miért túrték?

A jó ízlés már az eddig leírt borzalmaktól is idegenkedik, pedig még a végtelenségig lehetne ecsetelni azokat. Hogyan lehetséges mégis, hogy nem szerveztek Toghlak ellen egy hatásos palotaforradalmat?

A keleti emberek, Mountstuart Elephinstone szerint, általában nem képesek egységes föllépésre az ilyen despoták ellen. Részben azért, mert indolensebbek annál. Részben azért, mert a különböző indiai kasztok és vallási csoportok széthúzása és egymás iránti gyűlölködése minden képzetet felülmúl, az efféle trónfosztásra szinte teljesen képtelen. Az sem elhanyagolható, hogy mindenütt ott volt a szultán besúgó hálózata. Amit egy ember a feleségével megtárgyalt, azt rövidesen már tudták a palotában. /Nem kellett hozzá lehallgató készülékek./ Számos alacsony sorból magas tisztségbe emelt hivatalnok tudta, hogy mi a kötelessége.

A szultán serege javarészt külföldi zsoldosokból állt, akik a várható előnyökért szívfájdalom nélkül dúlták fel az országot a legfőbb hadúr utasításai szerint. A lázadások zsákmányt és foglyokat hoztak az uralkodói konyhára. Közülük a nőket semmibe se vették, még a képzetebbeket is olcsó rabszolgaként értékesítették. Többre becsülték az állatokat.

Az ellentmondások embere

Szóljunk néhány szót még a külső körülményekről.

1341-ben szörnyű járvány pusztított Dekkan környékén. Hogy ez azonos volt-e a néhány évvel később Európában pusztító „fekete halál”-al, vitatható. A katasztrófához aszály és éhínség társult.

A saját felfogása szerint „nagyszerű” szultán megnyitotta gabonaraktárait és bőségesen osztott belőle a népnek fél éven keresztül. Vak anyja is híres volt jótékonyágáról. Fia nagy tiszteletet tanúsított iránta. Egyik útjára elkísérte és sokak szeme láttára anyja gyaloghintójához járult és lábait megcsókolta. Egy szultán...

A csatatereken igen bátor, éles elméjű és tevékeny; s bár rendre legyőzte lázadó provinciáit és belső ellenségeit, láttunk példákat arra is, mennyire nem volt nagy stratégia, aki távolabbra is tud tekinteni. Vég nélkül küzdöttek ellene a hindu rádzsák /hercegek/ függetlenségükért és Bengál is tartósan kiszakadt fennhatósága alól.

Őszinte és kételkedő pillanataiban kikérte a történetíró Ziai-u-din Burny véleményét: helyesek-e az ő szigorú megtorlásai a lázadókon. A válasz: hét bűncselekmény érdemel szigorú büntetést, de közülük a Korán csak háromra szab ki halálos ítéletet. Ezek: az „igazhittől” való elszakadás, az igazhitűek vérének ontása és a kétszeri házasságtörés. „Az lehet – replikázott a király – de e törvények megalkotása óta az emberek sokkal rosszabbak lettek!”

Máskor ezt kérdezte Burnytól: hogyan lehetséges, hogy amint leverek valahol egy fölkelést, másik helyen újabb támad? A válasz: ahol a nép ellenszenvé ilyen mély gyökeret vert a fönnálló rend ellen, csak az állam alapjainak gyökeres átalakítása lehet a gyógyír. Még ahhoz is vette a bátorságot, hogy a szultánt önkéntes lemondásra szólítsa fel, pedig aligha voltak kétségei a másként gondolkodók sorsa felől. Haragosan reagált Toghlak: senki sincs, akiben megbízhatna és kitart minden lázadásnak és lázadónak az eddigéhez hasonló megtorlása mellett.

De mit tesz Allah – és a biológia? Néhány nap múlva a szultán meghalt Tatta mellett, a Szindh völgyében, miután halálra tömte gyomrát az Indus folyó ínyenceknek való finom halaival. Utóda Firus Toghlak volt, egy unokaöcs, aki gyakori kísérője volt hadjáratainak.

Mohammed Toghlak szomorú országlását idézi a Ferishta citálta szöveg, melyet a Firozabad mecset falára vésetett:

„Azelőtt szokás volt, hogy igazhitűek vérént ontották csekély indítékok alapján, jelentéktelen cselekményekért megkínóztak embereket, csonkításokat követtek el, kezeket, lábakat, orrokat, füleket vágtak el, szemeket szúrtak ki, élő test csontjait törték szét kalapáccsal, égettek, földaraboltak, stb. Miután Isten végtelen jóságával hatalmat az én kezembe adta, azt is elrendelte számomra, hogy ennek a gyakorlatnak végetvessek.”

Vajon valóban sikerült? A választ tudjuk. Pedig azóta néhány „ezeregyéjszaka” eltelt.

Zárszámadás

Álljon még itt végezetül rövid elemzés erről az egyébként igazán tehetséges emberről, aki bátor és ügyes a testi gyakorlatokban, aki konokul vallástartó, tisztán egyistenhívő egyébként többistenhívő környezetben, akinek önmaga túl- és alulértékelése szeszélyesen változik, aki a hazájában alkalmazott terrorral, nyomorral és áttelepítési örületével egy megkoronázott elmebeteg képét állítja elének.

Dr. Ball „Leçons sur des maladies mentales” című több mint százéves könyvében leír egy mániás kórképet, melyet szinte megmintáz az indiai uralkodó. Mindenfajta szellemi tevékenység maximális fölfokozottsága, összekapcsolva a cselekedetek teljesen ellentmondó voltával, de mégis anélkül, hogy a fölismerés manifeszt zavarai megállapíthatók volnának. A

gondolatfűzés nem teljesen összefüggéstelen, egyáltalán nem mentes minden logikától. Az akarati szféra zavara erkölcstelen, akár bűnös tettekre készíti. Mindemellett az ilyen beteg bizonyos kiemelkedő képességeknek a birtokában is lehet, pl. költői hajlamnak, ugyanakkor nagyfokú viszolygást érez mindenfajta pénzügyi, gazdasági koncepció iránt. Pontos diagnózist ugye nem tetszenek elvárni?...

*

Álomfejtés

József, maga híres álomfejtő. Nem tudja, mit jelent? Azt álmodtam, hogy elhagyott a feleségem.

Könnyű feladat. A kedves neje tegnap hozzám költözött. Az összes cuccával.

József és Potifárné

Potifárné: Jocó, gyere be a hajlékomba, nem bánod meg...

József: Nem megyek. Mi lesz, ha megtudja miszter Potifár?

Potifárné: Nyugi. Majd azt mondjuk, hogy csak a Dallast néztük.

*

Levél a Pokolból

Tisztelt Mennyei Kuratórium!

Bizonyára kicsit meglepőnek tartják, hogy közel fél évezreddel a hivatalosan nyilvántartott halálom /1547/ után jelentkezem. Mielőtt azonban fölfedném kilételem, kérem, hogy folyamodványomat továbbítsák az Anglikán Ügyek referensének. Hogy miért nevezem folyamodványnak és nem kérvénynek? Azért, mert kicsit furcsa volna, hogy én, aki az angol egyház feje vagyok, ilyen mértékben megalázkodjam. De mivel eddig is elég sokáig vártam, hogy rehabilitációmát Önök maguktól följánlják, s ezt nem tették, kénytelen vagyok előadni sérelmemet és az eljárást személyesen kezdeményezni. Tehát:

Nyolcadik Henrik vagyok

Mikor udvari orvosom kíséretében beléptem a Pokol kapuján, ezzel a jelmondattal fogadtak bennünket: Kik ide beléptek, hagyjatok fel minden reménnyel. Nem csoda, hiszen az első benyomásom máris a rettenetes hőség volt, Fahrenheitben meg se tudnám adni, mivel a higanyszálak túlszaladtak a hőmérők felső végén.

Megértem, hogy halhatatlan költők, mint például a magyar Faludy György, földi viszontagságaikat Pokolbéli víg napjaim és hasonló címek alatt örökítették meg, hiszen a Földön kiállt szenvedés messze elmaradt attól a gyötrelmetől, amelyet nekem kell elviselnem a Gyhenna tüzénél évszázadok óta. Viszont most új évezredbe lépünk, s attól tartok, hogy – mivel a történelmet már annyiszor átírták – az újabb és újabb nemzeti alaptanterv már meg sem emlékezik rólam és helyemet egy Mike Tyson vagy egy Ronaldo foglalja el.

Önöknek, akik még a klasszikus történelmet tanulták, aligha kell megmagyaráznom, miért kerültem a Pokolba. Véreskezű zsarnoknak, nőfalónak – és ami még ezeknél is súlyosabb vád volt – impotensnek minősítettek! S miközben porhüvelyemet, melyek jószerivel ma már csontok, a windsori Szent György kápolnában helyezték el, lelkemre és szellememre az a verdikt született, hogy pokolra kell annak menni... Én ezt az egész méltánytalanságot csupán ideiglenesnek tekintettem, de most már, érthetően türelmem fogytán.

Még tartozom annak magyarázatával, miért büntették pokoljárással udvari orvosomat is: a diktátorok – még ha magamat nem tartom is annak – házi orvosainak sanyarú a sorsa. Mivel életem 56 éves koromban véget ért, úgy vélekedtek az állami temetés rendezői, hogy ezért kizárólag az orvos a hibás. Később Önök is tapasztalhatták, hogy mondjuk egy Sztálin nevű despota udvari orvosa naponta játszott az életével, vagy hogy Viktória királynő még csak azt sem engedte meg, hogy megvizsgálják, szegény doktornak csak ránéznie volt szabad.

Az Ifjúság Édes Madara

Bizony, bizony, akárcsak másoknak, nekem is ott röpködött a fejem körül. Akarják olvasni, hogyan írt rólam H.A.L. Fisher az Európa történetében /ford.: Benedek Marcell/?

„VIII. Hendrik, - tizennyolc esztendő, magas, pirosposzsgás, csinos fiú volt, akárcsak nagyapja, (IV. Edward) kipattanásig tele állati erővel, ügyes minden férfias szórakozásban, - 1509-ben az ifjú renaissance-fejedelmek tökéletes mintaképének látszott. Szenvedélyesen szerette a vadászatot, szerencsejátékot, szerelmeskedést /na, itt a bibi – VIII.H./, tornajátékot, de kedvelte a tudósok társaságát is s bár nem volt túlságosan komoly, de vágyakozott egy francia provincia és a császári korona után. Nem sokkal trónralépése után összeházasították egy komoly és szelíd hölgygel, Aragóniai Katalinnal, aki hat esztendővel idősebb volt nála...”
Hát persze, hogy ez az ún. házasság merő kudarc volt!

Tegyék a kezüket a szívükre, tisztelt Uraim: mit kezdhetett volna egy tizenkét éves kiskamasz, aki én voltam akkor, egy tizennyolc éves érett nővel, az elhalt Arthur bátyám özvegyével? Pláne, hogy a céda hófehér menyasszonyi ruhát öltött az egybekelésünkre, azt akarván jelezni, hogy a bátyámmal, a vagány Arthurral letöltött négyhavi házassága alatt még megmaradt a szüzessége... Önök nem pukkadnának meg?

Nem mondom, később megtanított erre-arra és nemcsak spanyolra. Aztán sorra vetélte el a lányokat és a fiúkat, végre a negyedik, egy lány, Mária életben maradt, a későbbi királynő, Tudor Mária. Majd két újabb vetélés következett. Meg is látszott rajta. Huszonöt is alig voltam, amikor beleszerettem a tizenhét éves udvarhölgybe, Bessiebe, akitől fiam született, csak részben „királyi vér”, s így csak – teljes visszavonultságban – Richmond hercege lehetett és 1536-ban meghalt.

Mielőtt azonban a második házasságomra rátérnék, tudják meg, hogy nagy tenger- és hajóimádó is voltam, a lányok csak az egyik szenvedélyem volt. S tudósává lettem a teológiának, egy Luthert kritizáló könyvemet még X. Leó pápa is nagyra tartotta.

A félreállított Katalint a francia udvarban nevelkedett csinos, kacér és okos Boleyn Anna követte a hitvesek sorában. Jól sejti huszadik század-végi életrajzíró, Antonia Frazer: Annába szerelmes voltam! Ám sajnos a szerelemből megint csak leány született, a későbbi I. Erzsébet. Miután ezt négy koraszülés, illetve abortusz követte, csoda-e, hogy Annával is tele lett a ... hócipőm? Miniszterem, a ravasz Cromwell /Thomas, Essex earlje, nem a későbbi nagy Oliver/, amikor ezt látta, szegény Annát többszörös házasságtöréssel vádolta meg és öt férfival, köztük saját testvérével együtt – a hátam mögött – vérpadra vonszolta. Hiába szabadkoztam későbbi német /negyedik/ feleségemnek, hogy „ich bin unschuldig”, ezt már senki el nem hitte.

De ne hagyjuk ki a rövidéletű, kedves és tartózkodó Jane Seymourt, a harmadik asszonyt, aki végre fiút szült, a későbbi VI. Edwardot. Ekkor úgy éreztem, megvan az áhított fiú utód, nem kell félni a polgárháborútól! De az örömet megrontotta az, hogy Jane gyermekágyban meghalt.

A negyedik feleség igazi katasztrófa volt. Diplomáciai okokból, a német fejedelmekkel való szövetség megalapozása kedvéért, házasságot kötöttem Anna von Cleves-szel. Nézzék meg a

fönnmaradt képét és látni fogják, hogy mennyire visszataszító néember volt... Kifordultam mellőle az ágyból.

Ötvenéves voltam, amikor enyém lett a legszebb leány, a tizennyolc éves Katharina Howard. De mikor kiderült, hogy kegyencemmel, Thomas Culpererrel párhuzamos viszonyt tart fenn, mindketten vérpadon végezték. Igazam volt? Önök szerint az újkor kezdetén hogyan álljon bosszút egy király, ha ennyire megalázták?

Összetört, beteg ember lettem, amikor hozzámjött Katharina Parr, s ő lett a hatodik feleség. Hosszú, hajlott orra, rövid nyaka, hatalmas teste, de szép formájú, tüzes ajka volt. De ezzel a szép ajakkal már csak vigasztalni tudott és türelmes ápolónóm lett öreg napjaimra. Túl is élt.

Homage à Antonia Frazer

Igen, tisztelet, hódolat, mert ez a főntebb már említett életrajzíró, ez a remek asszony, végre még az ezredvég előtt kimondta, hogy nem voltam véreskezű zsarnok! Hogy melegszívű, félnék, tanácstalan, esendő férfi voltam. Igaz, kissé meglepte a brit olvasótábor azzal az elméletével, hogy én tulajdonképpen csak a nemzet iránt érzett kötelességemet akartam teljesíteni, amikor mindenáron fiú utódot szerettem volna magam után hagyni s az évszázadokon át szajkózott „gonosz despota” koncepció egyszerűen idejétmúlt és nem is igaz. Tisztelt Kuratórium, mivel a főntiekből megismerte az én verziómat is, láthatja, hogy a történetírók túlságosan sötétre festették meg a királyi portrémat.

És még valami...

Mint ismeretes, a renaissance korban sok minden „renaissance-át élte”, az orvostudomány is, mégis messze elmaradt a huszadik század vég ismereteitől.

Hadd idézzem tehát Walter J. Pories és William H. Strain doktorokat az Ohio állambeli Clevelandből, akik 1973-ban leírták, hogy időskori krónikus lábszárfekélyem és szexuális teljesítőképességem csökkenése tipikusan cinkhiányos állapot következménye.

Önök a Mennyei Kuratóriumban már tudják, hogy ez lehetséges, mert a cink egy esszenciális nyomelem, mely fontos szerepet játszik a here és a petefészek fejlődésében, a sejtek örökítőanyagának, a DNS-nek a megkettőződésében, az immunrendszer működésében stb. Ki tudja ma már, hogy szakácsaim gondoskodtak-e arról, hogy étrendemben legalább napi 15 milligramm cink legyen? Hogy elég gabonafélét, fehérbabot, lencsét, spenótot, húst, tojást, tejterméket és tökmagot tartalmazzon a táplálékom?

Higgyék el, őszintén örülnék, ha fölbontanák a síromat abban a bizonyos windsori Szent György kápolnában és a hajszálaimban és csontmaradványaimban kimutatnák a cinkhiányt...

Akkor talán nem találna süket fülekre a kérésem, hogy a Pokolból bebocsátást nyerjek a mennyországba, ahol a kiérdemelt kellemes közegben tengethetném további szellemlapjaimat.

Tisztelettel

VIII. Henrik

*

József és testvérei

Rubén, a rangidős: Kormányzó úr, szánjon meg, adjon nekünk bort, búzát, békességet.

József: Azt a leborult szivarvégét, csak nem lettetek kigazdák?

Az egyiptomi rabszolgaság

Mózes: Fáraó, kivezetném a zsidókat Egyiptomból.

Fáraó: Ugyan miért, gyermekem?

Mózes: Mert sok a meló és kényelmetlen nekik a barakk.

Fáraó: Majd dönt róla a Mubarak.

*

Sarlatánok Iskolája

Az emberi hiszékenység története pontosan egyidős az emberiség egyetemes történetével.

„Ebben a lepusztult, acsargó, keserves világban” /tetszik a fordulat, melyet Váncsa István használ – Élet és Irodalom, 1991.I.18./, melyben élünk, ott állnak megfürödve szegény kuruzslók, sarlatánok. Ott vannak elhagyatva, tanácstalanul. Fogalmuk sincs, hogy ebben a pompás konjunktúrában hogyan lehetne minél hatásosabban becsapni a csodaváró, hiszékeny embereket, akikből – demográfiai mélypont ide vagy oda – egyre több van...

Megszakad értük a szívem! Segíteni akarok nekik, a szédelgők patrónusa címére pályázom. Ötleteket szeretnék adni nekik: hogyan lehet „könnyen, gyorsan” /ahogy a régi nyelvkönyvek riszálták magukat egység-címükkel/ meggazdagodni, jóformán nulla befektetéssel?

Merítsünk a múltból

Az ókorba talán nem kell visszamenni, elég lesz a középkorba is. Annakidején az orvosi ténykedés a szerzetesek privilégiuma volt, a kezeléshez csak azok jutottak hozzá, akik meg tudták fizetni magas áraikat. Egészen 1130-ig, amikor Clermont tanácskozó testülete – a klérus világi gazdagságának korlátozása céljából – kötelezte őket a rászorulóknak ingyenes gyógyítására. Az akció azonban nem volt maradéktalanul sikeres: ezért a Vatikán a 13. század vége felé kénytelen volt szigorúan megtiltani a papoknak az orvoslás gyakorlását, de még azt is, hogy műtéteknél jelen lehessenek.

Ezzel a lépéssel – akaratlanul – szélesre tárult a kapu az amatőrök, kuruzslók előtt, pedig az volt a célja, hogy minden avatatlan kézből kivegye ezt a tevékenységet. Angliában VIII. Henrik – hasonló célból – rendeletet hozott, mely minden ilyesfajta működést a londoni püspök, vagy a Szent Pál dékánjának engedélyéhez kötött. Öt évvel Henrik trónralépése előtt, 1504-ben, megalakult a borbélyok és sebészek egyesülete, mely megengedte tagjainak, hogy London városának határain belül „borbélymesterséggel, beretválással, sebészettel és vérlebocsájtással” keressék kenyerüket. Egy másik szervezet, az „orvosok kollégiuma” 1518-ban nyerte el VIII. Henrik alapító oklevelét az orvosi hivatás gyakorlására /”to deal in physick”, igen, így, régies angol helyesírással/, London hét mérföldnyi területén belül.

Miképpen a borbélyok és a sebészek, hamarosan egységbe tömörültek a patikáriusok és a fűszeresek is egymással. Nincs benne semmi visszás, hiszen a „tőkeerős” Fűszeresek Társasága importálta úgy a finom fűszereket, mint a drága gyógyszereket.

De a gyógyszerészek ezt nem túrték sokáig, mivel ők a fűszereket kizárólag kereskedőknek tekintették, nem is alaptalanul. Csatározásuk önálló társaság létesítésére egészen 1617-ig tartott, míg végre I. Jakab biztosította önállóságukat, melyet azonban az orvosok ferde szemmel néztek, mert félték attól – megint csak joggal -, hogy a patikusok túlzottan beleártják magukat az ő tevékenységükbe.

Ám az orvosoknak nemcsak a gyógyszerész konkurenciával kellett szembenézniük, de 1660 – II. Károly restaurációja – után a kóklerek és szélhámosságok sohasem látott méretű csapatával is, akik tömegével özönlöttek a szűz területnek számító Angliába Franciaországból,

Olaszországból, Németországból és Hollandiából, ugyanis az uralkodó – száműzetése idején – királyi pártfogásáról biztosította őket. Csatlakoztak hozzájuk Skóciából és Írországból is és a 18. század közepére a szigetország szemfényvesztői számára kialakult a „kuruzslók aranykora”, melyben lármás és erőszakos föllépésükkel és korlátlan pénzharácsolásukkal óriási társadalmi pozícióra tettek szert.

Sarlatánok Bibliája

De álljunk meg: nem történelemórát ígértem!...

Sokkal inkább egy alapos és körültekintő vajákos-tanácsadót! Tehát lássuk, pontról pontra.

1./ Aknázd ki a népi hiedelmeket.

Ennek alapja, hogy az egyszerű ember /és nemcsak az egyszerű/ vakon bíz a javas- és füvesasszonyokban, de mindenkiben, aki jó föllépéssel gyógyembernek vagy gyógyasszonynak nevezi magát és füt-füt megígér, már ami az egészség visszaállítását kilátásba helyezi.

Tanulságos olvasmány az 1891-ben Kijevben született Mihail Bulgakov /a Mester és Margarita szerzője, a tragikusan rövidéletű író, aki pályáját falusi orvosként kezdte/ „Egy fiatal orvos feljegyzései 1925-1927” című novellafüzére /Kakasmintás törülköző, Kriterion kiadó, Bukarest, 1989/. Az Egyiptomi sötétség /Harsányi Éva fordítása/ című írásban néhány jellemző esetet közöl a falusi szülésznők tapasztalatából.

Az egyik a dulcevo-i szülőnő esete. „- Nos természetesen megvizsgáltam... és az ujjaim alatt a szülőcsatornában valami furcsát éreztem... Valami darabkát... valami porszerűséget. Kiderült: kockacukor... A javasasszony tanította ki. Azt mondja, nehéz lesz a szülése. A gyerek nem akar kijönni isten napvilágára, tehát ki kell csalogatni.”

Egy másik: „- Szórt adnak ráécsálni a szülő nőknek... - Minek? – Az ördög ismeri ki magát rajtuk, háromszor is hoztak már hozzánk szülő nőt, fekszik, és köpködi a szerencsétlen asszony, az egész szája tele van szőrszálakkal, ez is egy olyan babona, hogy ettől könnyebb lesz a szülés.”

Egy harmadik történet arról szól, hogy egyszer egy szülő nőt, akinek a magzata rosszul feküdt, fejfelé felakasztották a mennyezetre, hogy a kisbaba megforduljon.

A negyedik mese a felcsertől származik. Lipontyijhoz, a korábbi orvoshoz elment egy barátja és arra panaszkodott, hogy kapar a torka és nehezen kap levegőt. Az orvos azonnal kimondta a laringitisz diagnózisát, ahogy ez a villámgyors ítélet a falusi életben szokásos volt. „Francia mustár tapaszokat rendelt, s előírta, hogy a beteg egyet a mellére, egyet a hátára ragasszon. Két nap múlva a beteg visszatért és elpanaszolta, hogy a kezelés hatástalan maradt. Távozni készült; ekkor kiderült, hogy a tapasz ott volt a bundáján.”

Vajon a testére tapasztva többet ért volna? – ezt már e sorok írója teszi hozzá...

Vehetünk azonban más forrásból is példákat.

Benedek István érdekes adatokat ismertet az unikornis /egyszarvú, sohasem létezett szörny/ szarvának poráról, melynek varázslatos gyógyerejében az ókor óta makacsul hittek /”Az unikornis szarva és egyéb csodagyógyszerek.” Egészségügyi Dolgozó, 1976.I.6./ Föltételezték, hogy gyógyítja az epilepsziát, az impotenciát, a mérgezéseket, de még a pestist is; az 1718-as pestisjárvány idején sokat áldoztak az emberek azért, hogy megszerezze.

A nemlétező állat szarvának porát egyszarv-kehelyből itták gyógynövényfőzetbe keverve. Valójában mamutok vagy cetek agyara volt. Olyan nagy koponyák is bedőltek neki mint a 17. század protestáns polihisztora, Apáczai Csere János, vagy a filozófus Leibniz.

Javasolható még a szépreményű kuruzsló tanoncoknak, hogy mélyedjenek el a sárkánykő /korallfajták/, a kígyókő /megkövesedett tengeri sün/, a hold-farkas kihullott foga /őskori

cápafog/ - például – szemmel verés elleni védőhatásában. Mivel ugyanis szemmel verés nem létezik, a csodaszerek biztosan „hatásosoknak” bizonyulnak.

A „holdfarkas kihullott foga” más kultúrákban a nyelvkővel azonos nimbuszal övezett „varázsszer”. Ehhez bibliai legenda is társul: Pál apostolt Málta szigetén kígyó marta meg és elátkozta őket: válják a nyelvük kővé...

2./ Ne kezelj olyan panaszost /szándékosan kerülöm a „beteg” szót/, akinek ellenreklámja Te magad vagy.

Mit jelentsen ez? Azt, hogy ne hirdesd meg magad a kövérek lefogyasztójának, ha nem bírsz magad sem lefogyni és fordítva: ne ígérj súlygyarapodást a soványaknak, ha Te is gebe maradtál.

Nézzünk meg két modellértékű példát.

A XVIII. század utolsó éveiben az amerikai New England egyik falusi orvosa, Elisha Perkins reklámozni kezdte Fémtraktorait /a „traktor” alatt itt nem a mezőgazdasági gép értendő, hanem a szó eredeti latin jelentése, mely a „gépezet” rendeltetésére utal, mint alábbiakban kiderül/. Ez a szerkezet két kb. 10 centiméter hosszú bot volt, egyik végén fémből készült kúpformával. A kuruzsló azt hirdette /az orvosi diploma még nem védlevél a kuruzslás ellen/, hogy ezek a botok, ha a beteg testtáját finoman simogatják vele, kihúzza a bajt. Eleinte „csak” a fejfájás, hátfájás, gyomorfájás és reumatizmus gyógyítását szavatolta, de később – a sikereken fölbuzdulva – „kiterjesztette” a botok hatásterületét és a paralízis, valamint „kisebb deformitások” megszüntetését is.

Perkins maga is meglepődött, hogy fantáziaszüleménye mekkora sikereket ért el! Sok híres ember tanúsította, hogy a szerkezet csodálatos hatású és bizonygatta, hogy George Washington is használta. Ez arra volt jó, hogy a terméket tovább reklámozza és a csodabot párjának árát 25 dollárra emelje. Az örült divat már annyira felingerelte Connecticut Orvosi Társaságát, hogy törölte az orvost tagjai sorából; de ezzel sem sikerült megállítani a botok és kiagyalója karrierjét. A „traktorozás” már Európában is terjedni kezdett.

A megmámorosodott feltaláló ekkor már a sárgaláz gyógyítására is vállalkozott! Folytassam? 1799-ben Perkins elhunyt – sárgalázban...

S ezzel még nincs vége. A kuruzsló fia folytatta a jó üzletet és bemutatta a gyártmányt a mohó angol publikumnak. És csodák csodája! Miközben az amerikai orvosegyesületek tiltakoztak ellene, az angolok elfogadták a gyógymodot... Olyannyira, hogy a londoni Sohoban 1803-ban Perkins Intézetet nyitottak, ahol a traktorokkal ingyen kezelték a szegény betegeket.

S itt következett be a vég: egyre több panasz röppent fel, miszerint a terápia hatástalan! A hóbort egyszeriben megszűnt. A Perkins-fiú ugyanis – miközben „tisztességesen” folytatta a tisztességtelen vállalkozást, nem tudta azt, amit minden szélhámos tud: a rászedett emberek ritkán reklamálnak, amíg valamiért sok pénzt áldoztak – de az ingyen-páciens annál hangosabban hallatja szavát...

A másik sztori hőse egy lebilincselő modorú és megjelenésű ír szélhámos, John St. John Long, aki az 1820-as években Londonban dolgozott és a tuberkulózis megfékezésére „specializálódott”. Egy olyan krémet forgalmazott, amit az egész testbe be kellett dörzsölni és ahol a legkisebb irritáció vagy elszíneződés támadt, onnan a krém már ki is szívta a kórságot. Remek ötlet egy olyan korban, melyben a gümőkór oly sok áldozatot szedett! Mivel a betegség nemegyszer halálos kimenetelű volt, Long úr olyan „tuberkulotikusokat” is kezelésbe vett, akik makkegészségesek voltak, hogy kúrái hatásosságát rajtuk demonstrálja. Meglepő, hogy két pert is túlél, melyben emberöléssel vádolták – kezeltjei ugyanis meghaltak. Egyszer megbüntették 250 fontra, máskor viszont fölmentették. A sors iróniája, hogy a második áldozat éppen annak a férfinak a felesége volt, aki jelen volt az első eset vádemelésekor a bíróságon és látta ott a híres csalót...

Az óvatos szemfényvesztő, akit imádtak a nők, sohasem nősült meg, pedig sok alkalma lett volna rá. De tudta, hogy a nőkkel nagyon kell vigyázni... Utolsó éveiben az elmebetegségek kezelésére is ráállt, vállalva, hogy „kivonja a vizet az agyból”. Az „égi dramaturgia” azonban megint ugyanolyan jól működött, mint az előbbi esetben: a tuberkulózis csodadoktora elhunyt – tuberkulózisban – az Úr 1834. esztendejében...

3./ Jót tesz, ha hiszel a saját szédelgő ötletedben.

Ez jellemezte az „ostoros Morrisont” is a XIX. század elején. Az egyik trükkje az Univerzális Növényi Anyag volt, melynek legfőbb alkotórésze az aloe nevű drasztikus hashajtó /a Fokföldön termesztett növény kivonatából készült/. S hogy mitől „ostoros”? Mivel a fő attrakciója az ostorozás volt a betegségek gyógyítására a 10-es évek régensherceg – kormányozta Angliájában. Hírhedt szövetségese volt Mrs. Berkeley, aki londoni házában föllállította a Berkeley Lovat, egy párnázott kecskebakot, melyen a „kedves vendég” tetszés szerinti ideig és mértékben korbácsolathatta magát. Morrison úr minden hölgy után jelentős percentet kapott. A hölgyek pedig egymásnak adták a kilincset. Betegségeik ugyan nem gyógyultak meg – különösen, ha nem is voltak -, de szexuális étvágyuk Mrs. Berkeley műintézetében friss ösztönzést kapott.

Morrison úr pedig – aki, mint említettem, hitt a saját ötleteiben -, egész életében a Növényi Anyagát fogyasztotta, 70 évig élt és hagyatéka félmillió font volt. Nagy pompával temették el Kensel Greenben és akkora síremléket emeltek tiszteletére, mint egy ház.

4./ A hangos reklám: félsiker!

Teljesen mindegy, mit kotyvasztott és mit árult a vásárokon Thomas Saffold, aki 1674-ben megszerezte London püspökének az engedélyét. A lényeg az, hogy hangzatos verssel dicsérte portékáját, mely így kezdődött:

„It’s Saffold’s Pills, much better than the rest,
Deservedly have got the name of Best.”

Segítsünk megérteni a magyar követőknek:

Itt a Saffoled-labdacs, jobb, mint minden egyéb,
Méltán viseli hát a Szuper-szer nevét.

5./ A vizelet diagnoszták...

Főleg a XVIII. században virágzott a „pisi-próféták” ipara. Sok „szakember” mondta meg a vizeletből, hogy mi a baj, sokszor a beteggel sem kívántak találkozni. Opponenseik persze nekik is támadtak. Egy Meyerbach nevű ismert német kuruzslónak tehén-vizeletet vittek elemzésre, azt állítva, hogy egy középkorú férfié. „Nagy, nagy örömszerzője a női nemnek” – hirdette ki az áltudós. Ennek a történetnek modern verziója szerint egy farmer véletlenül egy kancsó márkás sört vitt az állatorvoshoz az állat vizelete helyett. És a kórisme: Az állat munkára már nem fogható, sürgősen levágandó.

Tanulság a pisi-prófétáknak: a betegnek a szemük előtt kell pisilnie...

6./ További imposztorok és életművük.

William Read, az Aberdeenből származó kuruzsló, korának egyik legsikeresebb szemfényvesztője volt. A tanulatlan, majdnem analfabéta szabómester vándorszemésznek csapott fel, s miután sikeres körutat tett Észak-Angliában és Írországbán, megérkezett Londonba 1700-ban. Meglehetősen jó hírnévre tett szert, amikor ingyenes gyógykezelést ajánlott fel a Marlborough hercegnél, Stuart Anna kegyencénél, a francia háborúban szolgált katonáknak. Ezzel fölhívta magára Anna királynő figyelmét, aki sokat szenvedett szembetegségétől; az eredmény az lett, hogy az orvosi körök nagy bosszúságára 1705-ben lovaggá ütötték. Ilyen módon bejutott a legjobb körökbe, s – többek között – a Gulliver írója,

Jonathan Swift is bizalmasai közé fogadta. Amikor Read 1715-ben, egy évvel a királynő után, meghalt, özvegye megpróbálta folytatni a praxist az udvarnál, de az új király, I. György, ezt visszautasította és nyugdíjazta őt. No, nem a tudomány fogyatékosága miatt! Hanem azért, mert a király egy új királyi szemésznek, egy félszemű, írni-olvasni sem tudó foltozóvargának szavazott bizalmat, ki korábban mint anabaptista hitszónok próbált szerencsét.

De nem ő volt az egyetlen, aki kihasználta a királyi udvar hiszékenységét: 1736-ban II. György királyi szemorvosnak a Norwichból származó gyógyszerészsegédet, John Taylort nevezte ki, aki előzőleg, végigügyeskedve fél Európát, Bázeltól, Liègeből és Kölnből magas kitüntetésekkel hozott magával.

John Taylor egyik kortársa és hasonzórártársa, Joshua Ward, a királyi pártfogás élvezete és nagy vagyona alapján azt képzelte, hogy halála után a Westminsteri Apátság oltáránál temetik el. Végakarata ugyan nem teljesült, de szobra ma is ott áll a londoni Királyi Társaság /a híres Royal Society/ bejárata előtt.

Az első világháború előtt egy „fogfájás elleni kúra” is meghódította az angolszász világot. Két összetevőből állt: az egyik a Sequar-féle olaj, a másik a Préri virág keverék. Azt terjesztették róluk, hogy a sioux és cherokee indiánok találmánya. Később kiderült, hogy a bűvös olaj csupán terpentintől és halolajból, a Préri keverék pedig közönséges szódabikarbonából és aloéból áll.

Bomba üzletnek bizonyult a krónikus alkoholizmus kezelése a szóban forgó „iparágban”. Dr. Leslie Keeley, kvalifikált chicagói orvos volt a legnépszerűbb. Módszere vegyítette a kuruzslás és a hatásos orvoslás elemeit. Az alkoholizmusra adott arany biklorid injekcióiról ugyan senki, sohasem bizonyította be, hogy hatásosak – ő, ha túlzott is, 90%-os eredményről számolt be. Viszont alkalmazott egy olyan módszert is, mellyel ma is élnek: engedélyezte a szeszt csökkentett adagban, hogy ezzel elkerülje az elvonási tüneteket. A kúrát olcsó sherry-főzet kis dózisaival fejezte be.

Keeley doktort tíz- és százezrek istenítették. Intézetei körülbelül negyven amerikai városban működtek, akárcsak napjainkban a gyorsbüfé étteremláncok. Angliába azonban nem sikerült betörnie, mert egy ausztrál orvos gúnyos hangú cikkben ledorongolta az eljárást. De ez nem nagyon zavarta Keeleyt. Hatalmas vagyont hagyott hátra, amikor 1900-ban örökre befejezte kúráit. Illetve mégsem: ugyanis mai napig is áll a Keeley Institute, s kezeli az alkoholistákat. Pszichiátriai és hagyományos módszerekkel. Az arany biklorid injekciókat pedig átadták a múltnak.

7./ Alkalmazz intelligens „szendvicsembereket”!

Azokat az olcsó munkaerőket nevezik így, akik a mindennapi betévő falatért hajlandók két reklámtábla között végigmenni az utcán, vagy megjelenni forgalmas helyeken. Ha nem is hívták így őket, léteztek már a XIX. században is.

„Orvosi Intézetek” /”Medical Institutes”/ létesültek Amerikában, ahol egyes múzeumokkal szövetkezve belépődíj nélkül fogadták a közönséget. Bent színes viaszkészítményeket láthattak, melyek bemutatták, hogy a nemi betegségek, a laza életmód vagy az onanizálás milyen súlyos következményekkel járnak. Ott voltak a szifilisz fertőzés következményei teljes naturalizmusban ábrázolva, a maszturbálók, akik nyálukat csorgató, elhülyült figurákká váltak s.i.t. A látogatót hányinger környékezte. S éppen ezt használták ki a közelben tébláboló „szimpatikus” és „segítőkész” ügynökök, akik tévedhetetlenül fölismerték a potenciális kuncsaftot.

Néhány kérdést tettek föl az áldozatnak, s hamarosan közölték vele, hogy egy nemi betegség első tünetei ismerhetők föl rajta, s rögtön fel is kísérik az emeletre, ahol ingyenes konzultáns fogadja őt. Fönn pillanatok alatt megerősítették a diagnózist és – ha az anyagi fedezet is „megfelelő” volt – el is kezdték haladék nélkül a „gyógykezelést”, hogy megoldalmazzák a páciens a biztos és korai haláltól.

Az üzlet mindaddig virágzott, amíg a sajtó munkatársai ki nem robbantották a botrányt. Egészséges, előzőleg kivizsgált riporterek lepték el a „Gyógyházakat”, s hagyták magukat végighurcolni az egész procedúrán, egészen a fizetési fölszólításig...

A leglármásabb botrány Detroitban pattant ki. Egy fiatal, éppen nősülés előtt álló bevándorolt is beleesett a hiénák csapdájába. Közölték, hogy napjai meg vannak számlálva, de ha letesz 150 dollárt, megmentik. A kétségbeesett ifjú hazarohant, s mivel pénze nem volt, föbelőtte magát.

Az „intézetek” sorban bezártak s igazgatóik kereket oldottak, menekülve az igazságszolgáltatás elől.

8./ Állíts csatasorba rejtélyes masinákat.

Ezek mindig megteszik a magukét, különösen akkor, ha látványosak, például elektromos „meghajtásúak”.

Szintén a XIX. században és az angol-amerikai publikum megtévesztésére alakult meg a londoni Oxford Streeten az Orvosi Bateria Kompanyia. Olyan szerkezeteket gyártott, melyeket mindenki otthon használhat. Az effajta készülékek őse volt Dr. Graham „elektro-magnetikus ágya”, mely bolondította a viktoriánus kor derék angoljait. Ezt több száz hasonló apparátus követte: így a kis elemmel működő Szem Gyógygép, mellyel naponta kellett a beteg szemét kúrálni, hogy „eltűnjenek a szem előtt látott zavaró foltok, vagy az öregedés, vagy megerőltetés okozta látászavarok”. Vagy: szintén az elegáns Oxford Street-i cég forgalmazta az Elektropátiás Övet, mely „új erőt biztosít viselőjének, vitalitást nyújtva a belső szerveknek”.

Az Anti-reumás Elektromos Törülködő Társaság székrekedést, májbetegségeket és mindenféle fájdalmat „megszüntetett”. Dr. Scott „Elektromos Hajkefeje” véget vetett a korpásodásnak és élénkítette a kimerült agyat”...

„Gondoltak” a keveset mozgó, ülőfoglalkozást folytató lakosságra is. Persze ismét nem minden érdek nélkül. Erre szolgált a Lópótló Nyereg, mely egy nagy szobai fölszerelés volt, kézihajtányokkal. A „lovas” a kiegészítő alkalmatosságok segítségével poroszkálni, ügetni, vagy galoppozni tudott – egyhelyben. Főleg az arisztokraták és gazdag kereskedők tudták ezt a luxust megfizetni. Rendelt belőle Wales-ből Alexandra herecegnő is, hogy „hasznosan” töltse az időt Edward herceg hosszas távollétei alatt. A Lópótló Nyereg és gyártója, a londoni Vigor Company akkor érkezett sikere tetőpontjára, amikor Aberdeen grófnője elismerő oklevelet adott róla: „a Nyereg tökéletesen kielégített...” Nem titkolom a bánatomat, amiért a grófnő ezt nem fejtette ki részletesebben.

9./ Gyártsál haszontalan lötytyöket, krémeket – nagy hűhóval.

Ezen is számos sarlatán gazdagodott meg. Eklatáns példa rá a norfolki John Tawell, akit szélhámosságai miatt előbb a Botany Baybe /a Tasman-tenger öble, híres büntető tábor helye/ száműztek, de amikor szabadlábra került, megalapította Sydney legnagyobb drugstore-ját /gyógyszertár, büfé és vegyeskereskedés/, 1812-ben. A pénzt hozzá ingatlanügyletekből szerezte. A quaker vallási szekta tagjának vallotta magát és úgy is öltözködött. Jövedelméből még egy quaker klubot is építtetett Sydneyben. A viharos pálya az akasztófán végződött, 1845-ben. Londonba – első nagykereskedése színhelyére – visszatérve ugyanis cianhidrogénnel megölte volt barátnőjét. Hogy honnan értett ennyire a gyógyszerekhez? Eredeti foglalkozása patikussegéd volt.

De újfent akadt képzett orvos is a csalók között. Dr. Goddard, elismert és tekintélyes orvos, az angol Királyi Társaság tagja, 6000 fontért adta el II. Károly királynak a híres Goddard-cseppek receptjét, egy olyan szerét, amely „az összes betegség kikúrálására alkalmas volt”... Későbbi elemzés kimutatta, hogy a csodaszer az ammónia aromás alkoholjain és repülőszón kívül semmi egyebet sem tartalmazott.

10./ Szidjad vitriolos szavakkal a szakképzett orvost és gyógyszerészt.

Ez mindig arra alapozható, hogy az ember egészsége törvényszerűen megrendül és az emberélet véges. Ezenkívül egy sereg betegséggel, panasszal a tudomány ma sem tud mit kezdeni.

John Wesley, az „egyszerű gyógyítás” apostola már 2 és fél évszázaddal ezelőtt hajszálpontosan fölismerte ezt. „Primitív orvoslás: avagy egy könnyű és természetes módszer a legtöbb betegség gyógyítására” című könyve 1747-ben jelent meg és ebben félreérthetetlenül kifejezi véleményét a hagyományos gyógyászatról:

„További ellenvetés a medicinák legnagyobb része ellen: túl sok összetevőből állnak. Sohasem lesz kibékíthető az a két elv, mely kevés vagy sok komponensből álló gyógyszert állít elő. A tapasztalat azt mutatja, hogy Egy Dolog legalább olyan jól gyógyítja a legtöbb betegséget, mint egy csomó együtt, vagyis például hús. De akkor mire való a többi tizenkilenc? Csupán arra, hogy hizlalja a patikárius számláját, amellet lehetőséget teremtsen a szenvedés meghosszabbítására, hogy a Doktor és a Patikárius osztozhasson a zsákmányon.”
Ez persze szintiszta demagógia. Az „ortodox” medicina egyáltalán nem tiltja, hogy két vagy több szert kombináljanak – ha: ezek erősítik egymás hatását és nincs közöttük kémiai vagy hatástani összeférhetlenség.

Ennyi ötlet birtokában miért nem gazdagodott meg? – kérdezhetné e sorok írójától a Tisztelt Olvasó.

A válasz igen egyszerű: mert nem vagyok kuruzsló. Vagy tényleg el tetszett hinni, hogy Sarlatán Egyetemet kívánok nyitni?

*

Negyven nap a pusztában

Egy hang a népből: Mózes, fakassz nekünk vizet a sziklából!

Mózes: Szénsavasat vagy simát?

Tűz van

Egy ősanya /futva/: Mózes bácsi, ég a csipkebokor. Ki kell hívni a tűzoltókat.

Mózes /lemondóan/: Már telefonáltam. Hiába. Egyetlen locsolókocsijuk van, az is lerobbant.

*

Beteg a püspök

Érdekli Önt egy beteg spanyol püspök?

Aki csaknem 400 éve született?

Biztosan tudom, hogy nem! De én teszek róla, hogy érdekelje.

Szakkönyvbe kívánczó festmény

Hervadhatatlan érdemet szerzett Bartolomé Estéban Murillo spanyol festőművész /1617-1682/, többek között egyik festményével, mely a moszkvai Puskin Múzeumban látható. S nemcsak azért, mert a kép nagyon szép és vallásos rajongással készült, hanem azért is, mert egy olyan betegséget sikerült a mesternek ábrázolnia, éles megfigyelőképességének köszönhetően, melyet csak majdnem egy évszázaddal később /1753/ írt le a tudós Carlo Cruzio.

A modell Francisco Domonte híres teológus és szónok, a művészetek professzora. A „Rafael arkangyal és Francisco Domonte püspök” című képen jól láthatók a betegség félreismerhetetlen jelei. A szentéletű ember arcán, ajkán és homlokán számos apró értágulat /ún. teleangiectázia/ van, a bőr feszes, megvastagodott. A kéz ujjai duzzadtak és eltűntek a haránt irányú izületi redők. /A hajszálértágulatok ugyan nem ritkák idős embereken a bőr elhasználódása következtében, de erősebb napexpozíció, röntgenbesugárzás, vagy sérülés is okozhatja őket. Esetünkben ezek csak részben jöhetnek szóba, az akkor még nem létező röntgen említése is komikus./

De árulják el, milyen betegséget tár föl a műalkotás: a szkleroderma tüneteit látjuk, mely általában a 3.-5. évtizedben jelentkezik első tüneteivel /a püspök, ábrázolása idején, 62 éves/, az említett hajszálértágulatokkal, fokozott pigmentációval, s a bőr – főleg az arcot, a kezeket érintő – megvastagodásával. A betegek túlnyomó többsége a kezujjak keringési zavaraitól is szenved: elkékülés, majd kipirulás, főleg nőkön, ún. Raynaud tünetcsoport. Később nyelési zavarok, a tüdő kötőszövetes elfajulása, szív- és vesebántalmak jellemzik.

Francisco Domonte

A püspök 1613-ban, Sevilában született. 50 éves korában, egy megbízás teljesítése céljából, a perui Limába hajózott három kísérőjével, s 1677-ben tért vissza Spanyolországba. 1680-ban Ince pápa Hipona püspökévé nevezte ki. A festmény a kinevezés idején készülhetett. A következő évben Domonte meghalt.

Murillo, képének vallásos áhítata és szépsége mellett a pontos ábrázolás képességéből is olyan példával szolgált, hogy helyét az orvostudomány történetében is biztosította. S mint aki ennek a feladatnak is eleget tett, az azt követő évben ő is távozott az élők sorából.

*

A szobor

A valamikori bibliai parlamentben a képviselők egyszerű szótöbbséggel elfogadták, hogy a miniszterelnöknek az embernagyságot ötszörösen meghaladó méretű hófehér kőszobrot kell állítani az előadói emelvényre, a képviselőknek pedig ülés előtt végig kell előtte vonulniuk és virágcsokrot kell elhelyezniük a talapzaton. A kormánypártiak esküdtek rá, hogy a szobor minden csokrot mosolygással nyugtázza.

Az ellenzékieknek nem akaródzott ünnepelni a kőbálványt. A Szkeptikus Párt frakcióvezetője, Mózes szótlánul figyelte a szervilis vonulást s egyszer csak fölkiáltott: nem is mosolyog az elnök! És habostortát vágott a fejéhez.

A bibliai parlament tudósítói azt jósolták, hogy egyszer még egy Andersen nevű író tollából megszületik A császár új ruhája című mese.

*

Meghívó a Wembley Stadionba

Igen Asszonyom, Uram, ez nem tréfa! A futball szentélyébe, a híres arénába hívom meg Önöket, a stadionba, mely a magyarok számára a felejthetetlen „hathárom” révén a magyar történelem egyik legfontosabb eseménye, ha a magyar embernek eszébe jut, melegség támad a szíve körül és arra gondol, hogy az ezzel ellentétes kimenetelű mohácsi vész szinte jelentéktelen kis botlás volt.

Nem szeretnék csalódást okozni, ezért hát rögtön megmondom, hogy ezúttal nem a Manchester United vagy a Chelsea izompacsirta focistái fognak kiszaladni a világ

leggondosabban ápolt zöld gyepére, hanem egy stratfordi csapat hófehér mezben és egy oxfordi gárda koromfeketében.

Már hallom is a morajlást lelki füleimmel, hogy ezek biztosan valami harmadosztályú csapatok, de az is lehet, hogy a területi bajnokságban gyepálják egymást. Nos nem! Máris leszögezhetjük, hogy ezek igenis első osztályú csapatok, melyek egy kupáért vagy trófeáért veselkednek egymásnak és nem is egy bőrgolyóval gurigáznak. Viszont mégis gólra megy a játék, kíméletlen erejük a kapura-lövések, a csatárok lelkesen rohamoznak és a védők nagy rúgásokat kapnak, némelyikük bele is sántul.

Mi hát a mérkőzés tétje?

Vágjunk a közepébe: a tét annak eldöntése, hogy ki írta a világ legnagyobb írójának, William Shakespearenek a műveit?

A védők és a csatárok ezúttal nem focista szupermenek, hanem irodalomtörténészek, pszichológusok, írásszakértők, biográfusok, lokálpatrióták és így tovább. Különböző szakmák képviselői egymásra acsarkodását fogjuk tapasztalni, ennek ellenére őrző-védő szolgálatra – mely nélkül futballpálya ma már nem létezik – talán nem lesz szükség. Legalábbis reméljük, hogy a viaskodók nem mennek öltre.

A „fehérek” és a „feketék”

Kik öltöztek fehér és kik fekete szerelésbe?

A stratfordiak viselik a tiszta fehér mezt, mert ők védelmezik Shakespearet, ők kitartanak amellett, hogy Shakespeare írta a mindmáig hozsannázott és rengeteg nyelvre lefordított színműveket és szonettekét. A gonosz feketék, Oxfordból, ezzel szemben azt állítják, hogy egész más e művek szerzője és a világhírű bárd nem más, mint egy közönséges stróman, aki vállalta a szerzőséget.

Mielőtt tehát a futball szerelmesei elindulnának a Malévhez, vagy a British Airwayshez, gondolják meg jól, itt másfajta meccsre számíthatnak.

A „hívők” és a „kétkedők” vitája már legalább háromszáz éves múltra tekint vissza. Akik az Erzsébet-kori színházat és színművek eredetét kutatják, már régen kétségbe vonják bizonyos – Shakespearenek tulajdonított – darabok szerzőségét. Nem biztos például, hogy ő írta az Athéni Timont, a Periclest vagy a VIII. Henriket. S nemcsak a színművek hitelessége, de születésének időpontja is ádáz viták tárgya. Ezekkel szemben pedig legalább nyolcvan ismeretlen szerző munkáiról föltételezték az elmúlt századokban, hogy azokat a nagy angol írta.

A Szerelmes Shakespeare /Shakespeare in Love/

A kedélyeket legújabban a fenti címet viselő, hétszeres Oscar-díjas film bemutatója borzolta fel. A filmsiker okozta eufóriát elsőként Michael Dobson Shakespeare-kutató zavarta meg, amikor megkérdezte: voltaképpen ki írta a Shakespeare in Love-ot? A film storyja ugyanis nagyfokú hasonlóságot mutat Caryl Brahms és S.J. Simon No Bed for Bacon című 1941-ben megjelent regényének cselekményével. Tom Stoppard és Marc Norman, a mozidarab szerzői azt a magyarázatot adták, hogy egyrészt nem ismerték a szóban forgó regényt, másrészt nem csoda, mivel mindegyik mű a Shakespeare-i forrásból táplálkozik.

S ezen a ponton lépett a pályára az oxfordi „különítmény”, hogy megvívja csatáját a stratfordiakkal. Legfőbb fegyverük pedig az, hogy Shakespeare műveit nem Shakespeare írta, hanem egy oxfordi gróf, Edward de Vere. Ez – maradjunk a futball nyelvén: 1:0 az oxfordiak javára.

Hohó, de nem oda Buda – vagyis Stratford-upon-Avon! Vagyis a nevezetes hely, ahol a költő-drámaíró született. „Shakespeare nem csaló”-hördül fel Peter Dickson, az Erzsébet korának kutatója. A művek szerzője igen is William, a Stratford-upon-Avonban, egy kesztyűkészítő és egyben városi tisztviselő fiaként született zseni. A stratfordi góllal: 1:1.

Oxford látszólag felülkerekedik

Lássuk a rebellisek érveit.

Edward de Vere, a 17-ik Earl of Oxford abszolút kortársa Shakespeare - nek. Előbbi 1550-1604-ig, utóbbi 1564-1616-ig élt. 2:1...

E.d.V.-t is elfogták egyszer a kalózok, akárcsak Hamletet. Apósa Lord Burghley lehetett Polonius modellje /Hamlet/.

Mint udvari ember, sokkal inkább hallhatott bizonyos epizódról Navarrai Henrik udvarában /1578/, mely esemény megjelenik az egyik komédiában /A felsült szerelmesek/.

E.d.V. Olaszországban két emberrel találkozott és intézte üzleti ügyeit, akiket Baptista Nigronénak és Pasquino Spinolának hívtak. Petrucchio apósának Baptista Minola nevet adta /A makrancos hölgy/.

Claudio figurája teherbe ejtett egy leányt. E.d.V. börtönben ült, mivel apja lett egy törvénytelen gyermeknek /Szeget szeggel/.

E.d.V. öt éven keresztül megtagadta hitese feleségét, mert olyan pletykát hallott, hogy az hűtlen volt hozzá. Később beismerte tévedését és bocsánatot kért; a téma azonban három darabban is megjelent /Othello, Cymbeline, Téli rege/.

Akárcsak Lear, E.d.V. is kénytelen volt foglalkozni a három leánya közti örökség elosztásával. Szemben vele, Sh.-nek csak két leánya volt és nem voltak ilyen problémái /Lear király/.

Henry Wriothesley, Southampton grófja, akit a szonettek első kiadásában megneveznek, mint „W.H.”-t, E.d.V. leányának vőlegénye volt /aztán a „parti” visszament, mert a két férfi között alakult ki homoerotikus kapcsolat/. Sh. Két nevezetes versét, a Venus és Adonist és a Lucrece elrablását Southampton grófjának dedikálták. /Még egy vonatkozás: E.d.V. egyik öse és II. Richárd között is hasonló kapcsolat volt, de végetért, mire Sh. II. Richardja megjelent. Az említett királydráma erről már „mélyen hallgat”/.

Az oxfordi lobby további bizonyítékai:

- Edward de Vere nemesember, aki családfáját Hódító Vilmosig tudja visszavezetni;
- jól ismeri a Tudor-ház rendszerét, törvényeit, biztosan jobban, mint a polgári származású Sh.;
- E.d.V. rátermett katona is, unokaöccse egy szonett-író pionírnak, itt is fölényben lehetett Sh.-hez képest;
- Másik nagybátyja fordítója Ovidius Metamorphoses-ének, mely sok Shakespeare-i allúzióban szerepel;
- E.d.V. egy időben maga is vezetett színtársulatot; versek és színdarabok közegeiben élt;
- Élete, mint föntebb láttuk, sokkal jobban tükrözi Sh. művészetét, csak valószínűleg nem vállalhatta, hogy saját nevében írjon;
- Az oxfordiak legfőbb fegyvere E.d.V. fennmaradt Genfi Bibliája, a Washington-i Folger Shakespeare-Könyvtárban. Ebben fontos aláhúzásokra bukkantak. Az egyik ilyen az égi kinyilatkoztatás: Vagyok, aki vagyok /Exodus 3:14/. Ez a mondat szerepel E.d.V. apósának

1584-ben írott levelében, de a 121. Szonettben is. A másik: A windsori víg nők-ben Falstaff említ két szót: a takácsok zugolyfája /II. Sámuel 21:19/.

Stratford új erőre kap

Eddig Oxford sorozatban lőtte a gólokat, nem is számoltuk, ez már vízipóló eredménynek is sok lenne.

De Stratford sem hagyta magát:

Jonathan Bate, a Shakespeare géniusza című híres könyv szerzője, azt tartja, hogy bár Sh. egyszerű családból származik, attól még jól ismerhette az udvari viszonyokat és nyelvezetet. Fordítva: az, hogy E.d.V. otthonos lett volna a korabeli kocsma nyelvének fordulataiban, sokkal valószínűlenebb.

Alan H. Nelson kaliforniai egyetemi professzor, több Sh.-ről írt mű szerzője arra hivatkozik, hogy sok korabeli nemesember írt darabokat és vállalta is őket saját nevében.

S a stratfordi gólözön tovább hullik:

E.d.V. is írt – saját neve alatt – kb. 20 verset: mind rettentően gyenge! Az oxfordiak rögtön megmagyarázzák: ezek biztosan ifjúkori zsengek...

Hátravan még a Shakespeare-védelmzők legfőbb érve: E.d.V. halála után még több darab jelent meg: a Téli rege /1604, de csak 1610-ben mutatták be/, A vihar /1610/, melyet állítólag egy 1609-es bermudai hajótörés ihletett meg és mások is/ Antonius és Cleopatra, Coriolanus, stb./.

Persze az oxfordiak mondhatják, hogy rosszul dátumozták őket, vagy hogy mégis az oxfordi gróf a szerző, de ezek nehézkes magyarázatok.

Ha igazságos bírók akarunk lenni, ez az ádáz csatározás most döntetlenre áll.

Kíváncsiak a véleményemre? Ennyi mindössze: Hajrá, Fiúk! Pfüj, bíró! /Ez utóbbinak ugyan semmi értelme, de futballmeccs enélkül nincs./

*

Búcsú

Mózes: Megöregedtem. Józua, Te vezeted a népet az Ígéret Földjére.

Józua: Ahogy parancsolod. És mennyi lesz a nyugdíjad?

Mózes: Egy vas se. Most kaptam levelet a Nyugdíjintézetől. Viszont a nyugdíjjáru lékkel el vagyok maradva. Lehet, hogy ezért még megbüntetnek.

Nagy a tétje

Delila: Megnőtt a sörényed, Sámson. Menj el a borbélyhoz.

Sámson: A héberhez, vagy a filiszteushoz?

Delila: Inkább a filiszteushoz.

Sámson: Baj lesz belőle... Akkor ki fogja fölhozni a lépcsőn a bútorokat?

*

A beteg festő önarcképe

1999 nyarán szenzációs kiállítás nyílt a londoni National Galleryben: Rembrandt Önarcképeit mutatták be, melyeket nem csekély munkával gyűjtöttek össze az összes föllelhető helyről. A fiatal, „tejfölösszájú” művész portréjától a megfáradt, beteg öregember képmásáig.

Sárközy Mátyás Londonban élő magyar író-újságírónak, aki a magyar olvasónak beszámolt a nem mindennapos élményről, melyben a galériálatogatónak része volt, föltűnt, mennyire

duzzadt, vörhenyes az idős művész orra /szó szerint már nem tudom idézni/. De nemcsak ő vette ezt észre, hanem egy washingtoni egyetemi tanár is, Carlos H. Espinel, aki orvosi ismeretei birtokában vizsgálta meg Rembrandt 1659-ben készített Önarkképét.

Miről árulkodik a művész arca?

A klinikai tanulmány előtt egy aggastyán képe áll, pedig a festmény a művész nem több mint 53 éves korában készült. Az arcbőr erősen ráncos; a homlokon, orron és az orcákon durva, áttűnő és sorvadt. A szemek, arc és áll ráncaiban elvékonyodott. Ptózis, tehát csüngő szemhéj tűnik fel és a homlok izmai krónikus összehúzódása próbálja a szemhéj viszonylagos fönntartását. Az arcbőr megereszkedett. Szaknyelven: dermachalasis állapítható meg. Számos értágulat látható.

Szemgolyói besüppedtek /"enophthalmos"/, melyet a környező zsírszövet fogyása okozott.

Az arcbőr és a duzzadt, vörös orr együttese, egy a bőrgyógyászatban jólismert kórképnek, az ún. rosaceának, az orr kóros elváltozása, a jellegzetes „borvirágos orr”, mely szinte daganatszerű növedékké alakult, a rosacea képébe illeszkedő rhinophymának felel meg.

Még sok – ehelyütt elhanyagolandó – szakmai részlet helyett érdemesebb itt arról elmélkedni, milyen egyéb tényezők játszhattak szerepet Rembrandt e korai kórképének kialakulásában? Szóba jöhet erősebb expozíció a napnak, erre nincs bizonyíték. A másik faktor, mely árt az arcbőrnek, a dohányzás, e téren sincs Rembrandtra vonatkozó konkrét ismeretünk – de tény, hogy az idő tájt Amsterdam, ahol élete legnagyobb részét leélte, a dohánykultusz központja volt. R. Read 1984-ben megjelent dolgozata szerint. Egy harmadik szempont lehet a sok stressz, ami súlyosbíthatja a rosaceát – ebből pedig Rembrandtnak bőven jutott. S végül: a genetikai ok is föltehető. 1626 és 1630. között a művész tizenkét portrét készített egy idős asszonyról szülőhelyén, Leidenben, akiről azt tartják, hogy az édesanyja volt. Az ő bőre is erősen ráncos, sorvadt, kiszáradt volt úgy a festményen, mint a rézkarcokon, Rembrandt bőréhez igen hasonló.

Szerencsétlen életvezetés

Hendrik Willem van Loon holland író szép emléket állít a valaha is élt egyik legnagyobb festőóriásának. Magyarra Szerb Antal fordította és a Képzőművészeti Alap adta ki 1957-ben, Rembrandt címmel. S ahogy az ilyen munkákkal lenni szokott, a sok kutatás eredménye és a szépirodalmi eszközök elválaszthatatlanok benne. Annyit mindenképpen tudunk, hogy az egyszerű családból származó fiú – molnár gyermeke – karrierje előbb igen magasra hágott, ő azonban nem törődött a pénzzel és mindenét eltékozolta. Értékes festményeket és más műkincseket vásárolt, amikor már a szatócsnak is tartozott. Még jómódú és gondtalan, ahogy híres festményén feleségével, Saskiával látható, de később kiesett a közönség kegyeiből, mert nem engedett elveiből és nem követte a profán tömegízlést. Idővel elveszítette megrendelőit és vevőit és kénytelen volt előkelő házáat a Sint-Anthonisbreestraton műkincseivel együtt elárvereztetni és egy nyomorúságos környékre költözni a Roozengrachtton.

Magánéleti szenvedései sem voltak csekélyek. Meghalt szeretett felesége Saskia tüdőbajban, később élettársa, Hendrickje ugyanabban a betegségben. Elvesztette kicsi korban három gyermekét, majd fiatal felnőtt Titus fiát is.

Sors bona nihil aliud – mondja a latin közmondás. Rembrandtnak ebből csak élete első felében jutott. Aztán már csak a rosszsors.

*

Párbeszéd a determinációról

Góliát: Páncélom van és sisakom.

Dávid: Nekem egyik sincs.

Góliát: Dárdám van, amivel leszúrlak.

Dávid: Nem hiszem.

Góliát: Felnőtt férfi vagyok.

Dávid: Én meg gyerek.

Góliát: Gyakorlott hadfi vagyok.

Dávid: Én meg juhásztor.

Góliát: Megöllek.

Dávid: Én öllek meg.

Góliát: Honnan tudod, te kis pondró?

Dávid: Olvastam a Bibliában.

Hatalmi szó

Saul király depressziós, Dávid hárfajátékkal vigasztalja.

Saul: Játszd el fiam a Szerelmi álmokat Mozarttól.

Dávid: Felség, hiszen az Liszt.

Saul: Azt én döntöm el, én vagyok a király. Punktum.

*

Szulejmán szultán ivadéka

A géntechnológia és a DNS vizsgálatok minden képzeletet felülmúló fejlődése nemcsak élő emberek /apa-gyermek, testvér-testvér, stb./ vérségi kapcsolatát képes tisztázni, hanem most már eljutottunk odáig, hogy nem átalljuk a holtak nyugalmaát sem megzavarni. Persze amikor régen meghalt embereket forgatnak ki a sírjukból, hogy megmaradt sejtjeikből laboratóriumi vizsgálatokat végezzenek, nem csupán elvi kérdéseket kívánnak tisztázni, mert hiszen egy „nagy” és „gazdag” embertől való származás utólagos igazolása komoly anyagi és karriert biztosító haszonnal járhat.

Jól emlékszünk arra, hogy a közelmúltban a hírneves énekes-színész exhumálását forszírozta – és talán keresztül is vitte – egy asszony, aki így óhajtott bizonyosságot nyerni arról, hogy gyermekének ő az apja. Yves Montandról van szó.

Vannak esetek, amikor exhumálás már nem jöhet szóba, csak a történelemkönyvek és levéltári anyagok fölhasználásával próbálnak meglepő következtetésekre jutni. Máskor összekapcsolják adott esetben az elfogadott tudományos megállapításokat az iratokban történő bűvárkodással és így születnek – sokszor erősen kétséges – botránykrónikák. A bulvársajtó mindenesetre kitűnő „vevő” rájuk.

De mindennél beszédesebbek a tényleges példák.

Egy

A Newsweek című világszerte ismert amerikai hetilap 1995. július 24-i száma azt a szenzációs „fölfedezést” röpitette világgá, hogy a XIX. század legendás uralkodónője, az angol Viktória királynő állítólag törvénytelen gyermek volt, mert bár a kenti herceg leányaként született, valóságos apja nem a kenti herceg volt. Ennek következtében összes leszármazottja /VII. Edward, V. György, VIII. Edward, VI. György, sőt a ma regnáló II. Erzsébet is/ jogosulatlanul foglalta el az angol trónt.

A folyóirat egyúttal nagy reklámot csinált Malcolm és William Potts könyvének, „elismert tudósoknak” aposztrofálva a szerzőpárost, akik a közvélemény fölforgatására vállalkoztak ezzel az állításukkal.

Ha ez a föltevés igaz, napjaink Ernst hannoveri herecegének kellene II. Erzsébet helyét elfoglalnia, vagyis ő egy tulajdonképpen trónfosztott angol király, aki „szomorú” helyzetét ősenek, a kenti hercegnek a felszarvazása okozta. Mivelhogy Viktória annak az ismeretlen „úrnak” volt a gyermeke, akit a történelemkönyvek nem tudnak megnevezni, de viszonya volt Viktória „hivatalos” és ebben a szerepkörben kétségtelen édesanyjával. Hiszen tudjuk: mater semper certa est – vagyis az anya – legalább az anya – mindig biztos. De az apa?

Arról már szót sem érdemes ejteni, hogy a királynő kilenc gyermeke és harmincöt unokája – köztük Németország, Oroszország, Spanyolország és Görögország uralkodói – kiknek, mely apáknak az ivadékai voltak.

De honnan ez a történelmi méretű vád? Ehhez valamelyest ismerni kell a hemofília nevű vérzékenység örökléstanát. Leegyszerűsítve: a betegséget a nők adják – látszólag egészségesen - tovább és a férfiak kapják meg. A királynő egyik fia hemofiliás volt, amit Viktória örökölt át neki, viszont a kenti herceg, akitől örökölnie kellett volna, nem volt az.

Egyetlen „mentőkörülmény” állhat Viktória mellett: ha nála friss mutáció okozta a beteg gént – ennek esélye csak 1:50 000. Minek higgyünk: a géneknek, vagy a tiltott szerelemnek?

Kettő

A közelmúlt egyik új, hasonló szenzációja az amerikai történelem három „bálványa” egyikét, az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat megszövegezőjét, Thomas Jeffersonot támadja meg. /A másik két szentként tisztelt személyiség Abraham Lincoln és George Washington./ Jefferson a XIX. század első nyolc évében, két cikluson keresztül az Egyesült Államok /harmadik/ elnöke volt.

A tudományos pletyka szülei Joseph Ellis történész és Eric Lander genetikus, akik az egyik legelismertebb tudományos folyóirat, a Nature hasábjain 1998. november 5-én leírták, hogy – bár a négerekkel szemben erős fenntartásai voltak – Jeffersonnak évtizedeken át viszonya kellett, hogy legyen a nála harminc évvel fiatalabb félvér rabszolganőjével, Sally Hemings-szel. Sally dadus volt az akkor már megözvegyült Jefferson lánya mellett és számos utódja apjának természetesen nem Jeffersonot tartották.

Mivel azonban a „néger ágyas” lehetőségét már 1802-ben fölvetette egy Richmond Recorder nevű lap s bizonyítékokhoz a kor fejletlen tudománya nem juthatott, a mai tudósok intenzív DNS vizsgálatokba fogtak, hogy elvégezzék a posztumusz apasági tesztet. Ezeket a vizsgálatokat egy Eugene Foster nevű Virginia államban élő kórboncnok vezette.

Sok ezer Sally-leszármazott férfiágából sikerült jó néhány vérmintát venni, s a cél a –férfiúi jelleget biztosító – Y kromoszóma vizsgálata volt.

Így sikerült Eastonnak, Sally legkisebb fiának az utódaiban megtalálni egy ugyanolyan összetételű Y kromoszómát, mint amelyet a Jefferson család férfiágának tagjaiban találtak. A kutatók szerint mindössze 1 ezrelék a tévedés valószínűsége.

Három

Ipolyi Szelim Csaba harmadéves biológia-földrajz szakos egyetemi hallgató, kicsit köpcös, koromfekete hajú, alacsony termetű, így ül napról-napra a tudományegyetem különböző előadásain. Óvodás korában kifejezetten kövérnek számított, nem csoda tehát, hogy társai így csúfolták: „Szelim pasa, nagy a hasa”. Ez nagyon bántotta, s bántotta az a versike is, mely a

török gyerekeket rossz színben tüntette föl: „Gólya, gólya, gilice/ Mitől véres a lába / Török gyerek megvágta / Magyar gyerek gyógyítja stb.”.

Mikor fölcseperedett és tovább látott az orránál, fölfedezte, hogy Budapest XIV. kerületének Törökőr nevű negyedében lakik, s azt is, hogy milyen sok magyar helységnévben szerepel a „török” szó: Törökugrató, Törökszentmiklós, Törökkoppány, Törökbálint, stb.

Érdekelni kezdték a török emlékek: a Rózsadomb aljában pusztuló egykori török fürdő, a restaurált rózsadombi Gül baba türbéje, Szigetváron a Kaposvár felé vezető főút mellett Mekka felé tekintő nemrég emelt Szulejmán szobor.

Amikor 15 éves lett, szülei elvitték Isztambulba, ahol az Aya Sofya és a Topkapi palota mellett még az ottani üzleti életbe is betekinthezt: a nagyobb haszon reményében számos magyar fölirattal és sok magyarul beszélő törökkel találkozott.

Igazán izgatott akkor lett, amikor érettségi után beavatták a családi legendárium egyik – büszkén viselt – hagyományába, hogy t.i. egyik ük-ük-ükmamája háremhölgy volt Szulejmán udvarában ... Ez meghatározó volt pályaválasztására, mint föntebb utaltunk is rá. Mikor aztán egyszer kezébe került az US News című lap, „spec. koll”-ként a vallástörténet magántanári előadásait is fölvette. Arról szerzett tudomást ugyanis, hogy a „kohániták”, a bibliai Mózes testvéreinek, Áronnak papi leszármazottai – akik bizonyos szertatásokban, így áldásosztáskor ma is kiemelt szerepet élveznek – igen hasonlatos Y kromoszómákkal rendelkeznek, s egyes tudósok szerint ez azt bizonyítja, hogy valóban a 3300 évvel ezelőtt élt közös atya utódai.

Innen már egyszerű. Kézenfekvő volt, mivel fölmenő férfíősei – a magyar keresztnév mellett, amennyire a „vérvonal” követhető volt – valamennyien viseltek egy Rásid, Kemál vagy Murád nevet is, vérmintára tett szert öt férfítől a családban. Ugyancsak sikerült öt férfítől vérmintát szerezni egy Szolimáni vezetéknevű, távoli rokon családból. Kontrollnak öt ősmagyar nevű magyar család férfitagjaitól is mintát vehetett.

Az eredmény a következő volt: saját családjában minden férfi Y kromoszómájában olyan „haplotípust” /szakszó, most ne magyarázzuk/, talált, ami megegyezett a Szolimáni család három férfitagjának ugyanazon jellegével. Ez a jelleg Kis-Ázsiában mindennapos gyakoriságú, Európában szinte kuriózumnak számít.

A magyar kontrollesaládok vérmintáinak egyikében sem fordult elő.

Tehát sikerült Csabának bebizonyítania, hogy a családi szájhagyomány igaz: Szulejmán háremhölgyének kései leszármazottja.

Egy kis szépséghiba

Be kell töredelmesen vallanom: a harmadik történet, mely pedig egyértelműen a leggyönyörűbb – merő fikció, én találtam ki. Lehet, hogy az első és a második story se más, mint tudósok játéka.

I am awfully sorry.

*

Salamoni ítélet

Miniszter: Király uram, Salamon! Két asszony vár odakinn egy gyerekkel és mindegyik azt állítja, hogy ő az anyja.

Salamon: Vidd le őket a laborba és csinálj egy DNS vizsgálatot. A kettévágást nagyon rühellem.

Kosarat adott

Sába királynője: Bújj velem ágyba, Salamonkám...

Salamon: Nem lehet! Idegsábám van.

*

Goethe és a Múzsák

Előre is kérem a tisztelt Olvasó elnézését. Vallomással szeretném kezdeni, mely egy súlyos, talán megbocsáthatatlan emberi gyöngémről lebbenti fel a fátylat. De hadd vágiak bele: irigylem Johann Wolfgang Goethe-t! Irigylem és mérhetetlenül féltékeny vagyok rá. Ez a szellemóriás, aki nemcsak magas kort ért meg – 1749. és 1832. között élt, tehát 83 évet – de: „Író, államférfi, gondolkodó, természettudós volt egy személyben, irodalom és élet, költészet és valóság harmonikus egységbe olvadt pályáján, sőt – amint mindig elmondják róla – legnagyobb műve éppen élete volt /.../. Legfőbb témája maga volt.” /Györffy Miklós: A német irodalom története, Corvina, 1995./

Ez a reneszánsz személyiség – évszázadokkal a reneszánsz után, a klasszicizmus és a romantika mezsgyéjén – olyan „teljes életet élt” /tudom, hogy ez közhely, amit nekrológok töltelékének használnak, amikor elfogyott a mondanivaló, de nem bánom/, melyben mindent megvalósított, amit megálmodott és amit megálmodott, azt művei tükrözik a leghívebben.

S íme, ez a teljes élet Szerb Antal fogalmazásában:

„Goethe leggoetheibb vonása, amint mindenki tudja, a teljesség. Nemcsak a művek halhatatlanok, hanem /.../ minden, ami vele összefügg és legfőképp az a kultusz, ami személyét körülvette és körülveszi és mélyebb értelmet ad minden csekélységnek, amely a Goethe névvel birtokviszonyba hozható.” /A világirodalom története II./

Az egyetlen, amit az ezredforduló idején nem irigylek tőle – miközben születése 250. évfordulóját ünnepli a világ – az, hogy már nem él; de csak kis türelem kell s ez a szempont rövidesen elenyészik.

Kikkel találkozott az antik költő?

Történt Krisztus előtt úgy 700 körül, hogy Hésziodosz görög költő, egyszerű paraszt házaspár fia, mint boiotiai pásztor, legeltette a nyáját a Helikón hegyénél és találkozott a Múzsákkal.

Kik is azok a Múzsák? Ismerjük jól név szerint is ezeket az égi származású nemes leányokat, miközben táncukat ropják egy ibolyaszín forrás körül, s Zeusz oltáránál. Melpoméné, a komoly hangú költészet, főleg a tragédia, Thaleia, a vígjáték, Kalliopé, az epikus költészet, Erato, a szerelmi líra, Euterpé, a fuvalás zene, Polühümnia, a himnuszok és a kardal, Terpszikhore, a kartánc, Kleio, a történetírás és Uránia, a csillagászat ihletői. Apjuk Zeusz, anyjuk Mnemoszüné. Lakhelyük változó: a Parnasszus és a Pindosz hegye, a Tempé völgy s annak közelében Piéria.

Sem Hésziodosz, sem a másik nagy görög költő, Homérosz mitológiai meghirdetésében nem szerepel az az esemény, mely a furfangos kereskedő- és tolvajisten, Hermész fia, a kecskelábú Pan, Arkádia pásztoristene emlékirataiban jelent meg /ne keressék, én sem találtam!/. Pan az úton járók védelmezője, ő közvetít az istenek és az emberek között, igen gyorsan halad, nem csoda, mert a saruján és a sisakján lévő szárnyak viszik előre a szélnél is sebesebben.

Ez a fűrgé isten egy meleg augusztusi napon, pontosan 28-án, megzavarta e fennkölt /hadd tegyem hozzá: tipikusan „értelmiségi” leánykák önfeledt táncát, amikor közölte a nagy eseményt: megszületett egy igen művelt frankfurti család gyermekeként Johann Wolfgang Goethe.

Leírhatatlan, mekkora ricsaj támadt az addig békésen lubickoló előkelő származású leányzók között: egyszerre járult hozzá mind a kilenc Múza a bábeli hangzavarhoz. Mindnyájan igényt tartottak a jövevényre, ahányan csak voltak, magukra akarták vállalni a képzését és a

támogatását. Amikor már felhevült állapotban össze-vissza karmolták és csípték egymást, iszonyatos villámlás és mennydörgés támadt: atyjuk, Zeusz így adta tudtukra, hogy nem tűri tovább ezt a – halandó nőkre jellemző – dulakodást! Egyeztetek meg valahogy – dörögte a magasból.

Lassanként elmúlt a vihar és a Múzsák gyorsan támadt ellenségeskedése is elcsitult.

Végül megegyeztek abban, hogy a majdani nagy költő földi múzsáit fogják istápolni és azok fognak neki ihletet adni a nagy életműhöz.

A fölcseperedés éve

Goethe igen kulturált családba született, ahol kitűnő zenei és más művészeti ismeretekre tett szert és hat nyelvet tudott. Tizenhat éves korában kezdte el jogi tanulmányait. Kollégái – külleme alapján – a lipcei egyetemen megjelenő ifjút – vonzó külső, nemesi orr, nagy, sötét szemek – bohémnek gondolták, sőt professzorai egy kissé kótyagosnak is. Félreismerték: Goethe nagyon komoly ember volt, akinek szárnyaló fantáziája mellett nagy érzéke volt a földi realitások iránt is.

Boldog az, akit a Múzsák szeretnek – írja Hésziodosz – és efelől esetünkben semmi kétség. A művész elsősorban vers-drámája, a Faust révén vált híressé /Erato és más Múzsák is elégedettek lehetnek/, több kötetnyi tudományos prózát írt /Uránia ihlete segített/, államférfiúi tevékenysége Kleionak szerezhetett örömet, stb.

Szerelmem mindhalálig

Goethe érzelmei és költői tevékenysége állandó kölcsönhatásban voltak. Mindenkori szerelmei tükröződnek műveiben. Az intim szférában későn érett s nemegyszer olyan nőbe lett szerelmes, aki már másnak volt a menyasszonya vagy felesége. Ilyen volt az egyik első földi múzsa, Charlotte Buff, aki egy barátjának a menyasszonya volt, amikor a költő Wetzlarban kamarai bírósági gyakornok volt. Ennek a reménytelen szerelemnek „köszönheti” levélregényét – Az ifjú Werther keserveit -, mely világhíret megalapozta és amely a szentimentális korszak valóságos öngyilkossági hullámát váltotta ki. Werther Lottéja nem más, mint Buff kisasszony, az öngyilkos ifjú pedig egy Goethehez közelálló Jerusalem nevű túlérzékeny fiatalember, aki eldobta magától az életet.

A költő az asszonyok kiválasztásában nem válogatott aszerint, hogy melyik társadalmi osztály gyermekei. A pufók Kätchen Schönkopf egy fogadós leánya volt. A gyorsan támadt szerelem gyorsan el is illant, - ez Goethe életében többször ismétlődött. S miután szakított Kätchennel, ezt írta a barátjának: „Szeretem, de méreg számomra. Önmagunk ördögei vagyunk, akik kiűzzük saját magunkat az Édenből.”

Talán Friederike Brion, a sesenheimi lelkész leánya volt az első nagy szerelem, akit „tündérkertként” jellemzett, de később terhesen otthagytott. Erről a kapcsolatról maga számolt be Költészet és valóság című önéletrajzi művében.

Lili Schönemann gazdag tizenhat éves bankárlányt el is jegyezte. Többszöri szakítás és újrakezdés után Goethe fölbontotta a jegyességet és Weimarba költözött. Ennek a szerelemnek állít emléket Stella című és más műveiben.

Weimari évei alatt a nála hét évvel idősebb, okos, művelt asszonyba, Charlotte von Steinbe szerelmes, aki férjnél volt és nyolc gyermek anyja. Több mint 1500 levelet írt hozzá és ebben az időszakban alig írt mást. Amikor eleget lett, Itáliába távozott.

Az előkelő társaság megbotráncozott, amikor Olaszországból Weimarba visszatérve viszonya lett egy egyszerű, műveletlen művirág-varrólánnyal, Christiane Vulpiusszal. Ez a kapcsolat

ihlette a költőt a Római elégiák megírására. Az érzéki, életvidám nőt házába viszi és több mint másfél évtizedes élettársi viszony után feleségül veszi. Közös fiúgyermekük is született. A házasság ellenére föltámad más asszonyok iránti vágyakozása. Az idősödő művész szerelmes lesz Wilhelmine Herzliebbe és megfelelően az ez időtájt uralkodóvá vált romantikus stílusirányzatnak, megírja a nagy, elemésztő szerelem regényét /Wahlverwandschaften/. És még nincsen vége... Barátjának a felesége, Marianna von Willemer az ihletője gyönyörű versciklusának: a Nyugat-keleti diván nem kevesebb, mint 250 verset tartalmaz. Hetvennégy éves, amikor megkéri a tizenkilenc éves Ulrike von Levetzow kezét, de ajánlatát a lány, szüleivel egyetértésben elutasítja. A múzsa csókja mégis megihlette, ebből születnek meg a Marienbadi Elégia szerelmes versei.

Így szól a szenvedélyekben gazdag élet hitvallása Vas István átültetésében:

Minden megadnak a végtelen istenek
kedvenceiknek egészen,
minden végtelen örömeiket
a végtelen kint is egészen.

*

Dániel az oroszánok között

Dániel: Bedobtak ide, fogyasszatok el jó étvággal.

I. oroszán: Káposztát hoztál-e?

Dániel: Nem.

II. oroszán: Hát uborkát?

Dániel: Azt sem. Miért?

III. oroszán: Vegetáriánus oroszánok vagyunk.

Jónás a cet gyomrában

Jónás /a cethez/: Hogy tudtál egyben lenyelni?

Cet: Elúszott a protézisem.

*

Ruth elcsábítja Boáz

Nők és férfiak „elég régen” élnek a Földön. S amióta csak élnek, nő a férfit és férfi a nőt el szokta csábítani. Ilyen volt a Bibliában leírt Ruth esete is Boázzal.

El kell hozzá mesélni, hogy Ruth bájos, fiatal özvegy, Moáb földjéről, mondhatnók úgy is, hogy moabita származású. Nemcsak a férje halt meg és maradt gyermektelen, de eltávozott az élők sorából az apósa és a sógora is. Sógornője, a másik özvegyen maradt fiatalasszony visszatért szülei házába. Így azután a családból csak az anyós, Naómi maradt, aki a zsidó néphez tartozott, Ruth pedig vele tartott: „Mert ahova te mégy, oda megyek, és ahol te megszállsz, ott szállok meg; néped az én néped és Istened az én Istenem” – szólta Ruth (*Ruth könyve* 1: 16), és hazament anyósával Bethlehembe, éppen az árpaaratás idejére.

A *levirátus* (sógorházasság) intézménye a judaizmus ősi szokása. Annyit jelent, hogy a gyermektelenül özvegyen maradt asszonyt az elhalt férj fivérének kell feleségül vennie, s az elhunyt személy helyett neki kell utódról gondoskodnia. Ez az isteni parancs érvényesül *Célofhád* leányainak a férjemenéséről is és célja a családi vagyon egybentartása (*Numeri* 36:9). Az az özvegy, akit ilyenformán elutasítanak, följelentheti a férfit a bíráknál és szemén is köpheti, fölkiáltva: ezt érdemli az olyan ember, aki nem hajlandó fölépíteni a fivére házáat! Ez az, amit egy korábbi ószövetségi történetben *Onán* nem vállalt, inkább „a földre szórta a magot”. Őt ezért Isten halállal büntette (*Genesis* 38., *Krónikák* I: 2. fejezet)..

Az elhunyt após, Elimélek legközelebbi rokona sem vállalta ezt a kellemetlen „helyettes

szerepkört” (*Ruth könyve*.4: 6).

Időközben Rúth arra kér engedélyt Naómitól, hogy kimehessen a mezőre, az árpaaratók közé, abból a célból, hogy a családnak némi élelemre tegyen szert. Ott megtetszik Boáznak, a föld urának, az após egyik rokonának, aki pártfogásába veszi és megengedi neki, hogy dolgozzék és a termelt javakból részesüljön.

Ekkor támad Naóminak az a gondolata, hogy Ruth férközzön „még jobban” Boáz kegyeibe. A következőket tanácsolja menyének: „... Boáz ... az éjjel árpát szór a szérún. Annakokáért fürödjél meg, és kend meg magadat, és vedd magadra ruháidat, ... és ha majd lefekszik, jegyezd meg a helyet, ahol fekszik, és menj oda, és hajtsd fel a leplet *lábánál*, és feküdjél oda. Ő majd megmondja néked, *hogymit cselekedjél* (uo. 3: 2-4).

„Történt pedig éjjel tájon, hogy felrettent a férfiú, és odafordult. És ímé, asszony fekszik az ő *lábainál*. És monda: kicsoda vagy te? És az monda: én Ruth vagyok, a te szolgálód; *terjesszed ki hát takaródat a te szolgálódra, mert te vagy a legközelebbi rokon*” (uo. 3: 8-9).

Röviden: így lett Ruth Boáz felesége. S így lett a csábítás következményeként Ruth Dávid király dédanyja, mert megszülte Obádot, akinek fia lett Isai, majd annak fia, Dávid, de Jézus ösanyja is, több nemzedék múltával (*Máté evangéliuma* 1: 1-16). A Ruth-Boáz történet, becslés szerint, az i.e. 4-5. században, a babilóniai fogság utáni időben zajlott.

S itt következik a Ruth-Boáz idill *föltételezett* pikantériája! *Marvin H. Pope* bibliakutató szerint az eredeti héber szöveget a fordítók „megszelídítették”: ugyanis a „láb” szó a héber Bibliában némelykor a nemi szerv eufémizmusa, az pedig, amikor egy férfit egy nő arra szólítja föl – ahogyan ezt Ruth tette - , hogy „takarj be a takaróddal”, nem egyéb közönségre való fölhívásnál és nem csak a meghűléstől kívánja megvédeni magát.

A Biblia tehát nem szűkölködik női praktikák ismertetésével, melyek Ruth, Támár és Ráháb esetében szexuális természetűek.

Ettől persze még nem kell Ruthot – a könyv címére való tekintettel – „örömlánynak” minősíteni. Ha ilyen cselvetések nem léteznének, már régen kihalt volna az emberiség. Ruth elcsábítja Boázt

A művészi alkotókedv nyomában

Nemcsak az olvasókat izgatja az írók és más művészek testi és/vagy lelki betegsége és szinte már elcsépelet az a gondolat, mely szerint éppen a betegség az, melynek a nagy mű megalkotása köszönhető. Bár az ilyesfajta összefüggés fölvetése nem általánosítható, nem is ritka. S mit jelent az, hogy „nemcsak az olvasókat izgatja”? Azt, hogy orvosok, irodalomtörténészek is gyakran ilyen kapcsolatok „föltárásán” fáradoznak.

Az idős Vörösmarty Mihály

A nagy költő „rettenetes utolsó évei”-ről ír például Szerb Antal /Magyar Irodalomtörténet, Révai kiadás, 1947. 303. oldal/. Ezt olvassuk: „A csodálatos az, hogy a testileg-lelkileg teljesen tönkrement költő ezekben az utolsó éveiben, amikor már életrészében nem is tudta kifejezni magát, még mindig írt és nagyszerűbben, mint valaha ... képzelete még hatalmasabb, korlátlanabb, démonibb, mint a fiatalé volt. A lelki betegség, amely elemészti, ugyanakkor felszabadítja a ráció minden korlátja alól és mint az elborult elméjű Hölderlin, neki is sikerülnek sorok...” Mit „sorok”? Ebben az időben született a Vén Cigány. Az „elborult elme” és az alkotás kapcsolatáról más művészek kapcsán könyvtárakat írtak össze, elég, ha csak Van Goghra vagy Gulácsy Lajosra utalunk.

Madách Imre házassága

Sokak szerint Az ember tragédiája a legnagyobb magyar dráma. Azok sincsenek kevesen, akik úgy vélekednek, hogy sohasem született volna meg a nagy alkotás, ha a Fráter Erzsébettel kötött és balul sikerült házasság nem ihlette volna az író a mű és már kiváló drámák megírására bizonyos „csakazértis” magatartás. Nem vagyok ebben biztos! Az ominózus szerencsétlen házasság 1845 és 1954 között állt fenn; 1954-ben megszakadt, mivel az asszony mulatozós, költekező és kikapós volt. S figyeljük csak meg: mikor is születtek a jelentősebb munkák? A Commodus, Nápolyi Endre, Férfi és nő, Csák végnapjai, Mária királynő, Csak tréfa című drámák 1843 és 1845. között, A civilizátor című vígjáték 1859-ben, a Mózes c. dráma 1860-ban. Az ember tragédiáját Madách 1859-60-ban írta. Tehát aktívabb volt a művész a házassága éveiben? Éppen ellenkezőleg!

Aki beteg írókat „gyűjtött”

Az alkotás lélektanát kutatta egy Frans Meulenberg nevű holland orvos. Tanulmányában híres és kevésbé híres írók műveiből választott ki szemelvényeket, melyekben – őszintén, vagy szégyenlősen – azonos betegségekről vallanak.

Milyen betegségről van szó?

A psoriasis vagy pikkelysömör eléggé ismert kórkép nem-szakember körökben is. Nem annyira súlyos baj, mint amennyire ijesztő tud lenni. A bőrön ezüstös pikkelyekkel fedett élékvörös foltok keletkeznek, főleg a könyökön, térdén és a fejbőrön. A körmökön fehér pettyezettség látható. Az elváltozások enyhén viszketnek. Olykor izületi gyulladások is kísérik. Nem fáj, nem fertőz és a szervezetet sem gyöngíti le. De – s ez a legnagyobb baj – krónikus, s bár az állapot javítható, soha meg nem gyógyul. Az egészséges bőrűeket, a kívülállókat gyakran elborzasztja, azt hiszik, hogy megkaphatják. Ez viszont az érintettekben nem ritkán lelki válsághoz vezet.

A két leghíresebb psoriasisos beteg az 1932-ben született amerikai író, John Updike és az 1899. és 1977. között élt emigráns orosz, amerikai író, Vladimir Nabokov.

Hadd említsem meg a két kiváló író /számomra/ legemlékezetesebb könyveinek a címét /mindkettőt megfilmesítették/: Updike: Az eastwicki boszorkányok; Nabokov: Lolita.

Figyelemreméltó mondat

A fent említett Meulenberg doktor Updike következő mondatára figyelt föl:

„Mi más lehetett a kreativitásom, az elkötelezett alkotási kényszerem alapja, ha nem a bőröm kínos, zavaró túlprodukciója?” Ez olyan vallomás, mely mellett nem lehet szó nélkül elmenni... Fölfogható akár úgy is, mint a művész ars poeticájának alapvető motivációja, legalább is ez hatja át M. doktor egész gondolatmenetét. Erre építkezik a többi – hasonló betegségben szenvedő – író idézeteiből.

John Updike, akinek a psoriasisát egy hat éves korában elszenvedett kanyaró váltotta ki, azt írja önismereti memoárjában, hogy a páciens mindig új és új módokat keres azért, hogy betegségét /csúnya bőrbaját/ rejtgesse.

J.U. A kentaur című könyvében található egy feszültséggel teli részlet; annak leírása, ahogy Peter Caldwell fölfedi titkát kis szerelmének, Pennynek:

„Peter fölhúzza az ingét, és megmutatja Pennynek az alsókarját; a foltok lilák a szórt hideg fénybe. Kevesebb a folt, mint várta.

Penny megkérdezi: - Mi ez? Csalánkiütés?

Úgy hívják, hogy psoriasis. Nekem mindig volt. Szörnyű. Gyűlölöm.

Peter! – Penny keze fölemeli Peter zokogósan lehorgadt fejét. A szeme száraz, e mozdulattól mégis föloldódik valami valóságos.

A karomon és a lábamon is van, de a legsúlyosabb a mellem. Akarod látni?

Nem érdekel.

Most utálsz, ugye? Undorodsz tőlem.”

/Ford.: Göncz Árpád. Európa kiadó, 1966. 212.old./

Más helyen J.U. ugyanezt a gondolatot fejt ki, amikor azt írja: „Ez a rendellenesség a beteget kirekeszti az egészségesek boldog gyülekezetéből.”

„Szörnyű sors” – állítja J.T. Ingram egy patinás angol orvosi folyóiratban – „az ember ezüstös levált pikkelyeket hagy maga után a ház minden pontján, s ezek helyéről vércsíkokat a lepedőjén, miközben fél a nyilvános mutatkozástól.”

Vladimir Nabokov sokkal szemérmesebb Updikenél. Soha nem nevezi meg betegségét a vele készült interjúkban. De 1937-ben átéli betegségének szinte elviselhetetlen súlyosbodását, mely – feleségének írt levele tanúsága szerint – az öngyilkosság szélére sodorja. De ír a betegségéről Ada című regényében: két író, mindketten psoriasisban szenvednek, mulatságos formában kicseréli tapasztalatait a kezelések különböző fajtáiról.

Dennis Potter angol író a psoriasis szövődménye, ízületi gyulladás kínozta. Elpanaszolja, hogy bőrén egyetlen ép pont sincs, csupa megvastagodás és berepedés. Egyedül a zenével vigasztalódik.

Egy másik, önéletrajzíró, Connie Palmen így vall a kór ellentmondásosságáról: „Egy tökéletesen látható, külsőleges, elrejthetetlen betegség, melyet azonban az érintett a legaprólékosabb módon rejteget.” /The Laws. Minerva, London, 1992./

Kazuo Ishiguro Unconsoled című könyvének /Faber and Faber, London, 1995/ hőse egy állandóan részeg egykori karmester, most társadalomból kivetett csavargó, kinek csak egy rühes kutyája maradt és – a psoriasis. Hiába szerelmes egykori barátnőjébe, „vigasztalan” – ahogy a könyv címe is kifejezi és bőre állapota miatt minden reménytelen. Csupán a szexuális fantáziája működik.

M. doktor fantáziája

A tanulmány szerzőjének is élénken működik a fantáziája. „Gyűjtéséből” arra a következtetésre jut, hogy a psoriasis együtt jár egy introvertált és műalkotásokra hivatott személyiséggel. Erre legfőképpen Updike főntebb idézett mondata jogosítja föl, amikor kreativitását igyekszik megmagyarázni. M. doktor odáig megy, hogy „a psoriasis a kreatív folyamat metaforájaként funkcionál”.

Túlságosan bátor következtetés! A mindennapos gyakorlat azt mutatja, hogy a psoriasisos betegek között nagyon sok az átlagos ember – mindenfajta „metafora” nélkül ... Akad köztük introvertált, de extravertált is ugyanúgy. Statisztikát vártam volna a psoriasisos művészi hajlamainak a nem-psoriasisosok hasonló beállítottságával szemben... Ilyennel a tanulmány szerzője nem szolgál.

Ad absurdum odáig mehetnék, hogy felsorakoztathatnék epilepsziás művészeket Dosztojevszkij epilepsziája mellé, vagy William Styron Látható sötétség című könyvében mesterien leírt saját depressziójához csatlakozva depresszióban szenvedő művészeket – és így tovább.

A kérdés ennél sokkal bonyolultabb és – sajnos – jobb hipotézis sem állítható a szóban forgó /és elfogadhatatlan/ helyett.

Csak egy cinikus megjegyzés marad: van aki egészségesen alkot, van aki betegen. Van aki sehogy.

Ennyi.

*

Nem volt még Cotazym

Cet /gyomrában Jónással/: Nem tudlak megemészteni, Jónás!

Jónás: Én sem tudom megemészteni azt, hogy lenyeltél!...

*

Másfajta Alma Mater – Mater Alma

Mindenekelőtt meg kell magyaráznom ezt a fura címet.

Szögezzük le gyorsan: Mater Alma nem apácafőnöknő, sőt! Alma Mater, tudjuk jól, eredetileg tápláló anyát jelent, de a kifejezést arra az egyetemre szokták alkalmazni, melynek szakképzettségünket /vagy szakképzetlenségünket/ köszönhetjük, mely egész földi vesszőfutásunk folyamán ápol és eltakar.

Mater Alma pedig nemcsak hogy nem kolostori nevelőnő, hanem nagyon is világi személy, akire az „anya” szó nem is illik, mivel csöppet sem anyatípus, viszont mégis Alma Mater, mert tanítása életrevaló és felsőfokú, ám oktatása nem tanteremben, hanem többnyire elsötétített szobában folyt, tete à tete, mindig egyetlen másnemű lénynek, s nem is akárkinek. Mégis maternek titulálhatjuk, hiszen 85 évet élt és már több mint 30 éve halott.

Nem lepkékre vadászott

Hősnőnk gyűjtőszenvedélye egészen másra irányult: hívságos és elenyésző földi javak helyett prominens személyiségek skalpjára...

Eredeti neve a bécsi születésű „végzet asszonyának” Alma Schindler volt. Apja jó nevű tájképfestő. Mint újszülött 1879-ben csodálkozott rá a Császárvárosra.

Később Alma Mahler-Werfelnek nevezte magát, eléggé mértéktartó módon, hiszen – ha hihetünk a tényeknek és a pletykáknak – akár odabiggyeszthette volna a keresztnéve után a századforduló osztrák entellektüeljeinek csaknem teljes listáját.

Mivel foglalkozott... azonkívül?

Művészcsalád tagjaként természetesen művészettel. A legjobb bécsi mesterek tanították zongorázni és komponálni, de ami még ennél is többet jelentett, természetes közege volt az apai házban a művészek és más értelmiségiek teremtette légkör. A kor nagy szellemei, akik Bécsben, illetve Ausztria más helyein éltek és dolgoztak, egymásnak adták a kilincset. Különösen azután, hogy a klasszikus szépségű, kitűnő alakú, érzéki szemű leány fölserdült, akibe sorban beleszerettek. Nemcsak a császárnak volt bécsi udvara.

Őszintén bevallja Életem című önéletrajzában, mely halála előtt 4 évvel, 1960-ban került nyilvánosságra, hogy szerelmei nagyon is „célzottak” voltak: amit egy férfiban legjobban szerettem az /szellemi/ teljesítményétől függött; minél többre vitte, annál jobban szerettem – írta.

Még csak az se kellett, hogy a kiválasztott deli ifjú vagy egyenesen férfiszépség legyen. Egyik oktatója, a muzsikus és komponista Alexander von Zemlinsky visszataszító külsejű, állnélküli, fogatlan törpe volt – Alma mégis istenítette, pusztá érintése is fölkaparta, ölelése fölzaklatta. Eksztázisba hozta.

Tizenhét éves volt, amikor a bécsi szecesszió élvonalába tartozó, majd később szimbolista freskói révén botrányhőssé vált Gustav Klimt heves, szinte tolakodó módon rajongta körül. A művész 20 évvel volt nála idősebb. De ekkor Alma még nem volt igazán a sikeres férfiak fejedője.

Egyik Gustav megy, a másik jön

Mégpedig Mahler, a kitűnő karmester és romantikus szimfóniák szerzőjének személyében. A híres mester már 41 éves, Alma csak 23, de már kialakult benne az a tehetség, hogy bárkit rabul ejtsen, akit érdemesnek talált rá. Gustav Mahler sem teketóriázott sokat, a komoly férfiú házassági ajánlata igen gyorsan megszületett. De Alma hezitált. Leírta, hogy nem érez iránta vonzalmat; taszítja a beszédstílusa, az éneklésének módja és legfőképpen az, amit szépséges kis orrával a muzsikusközelségében érzett.

Végül mégis igent mondott, amit önmaga számára oly módon indokolt, hogy missziót tölt be azzal, hogy ennek a zseninek az útját fogja egyengetni.

Mahler, aki örökös idegfeszültségben élt, bevallotta, hogy nővel még nem szerzett tapasztalatot, s fél attól, hogy nem fog megfelelni a férjektől megszokott elvárásoknak. Az immár rutinos szerelmi mesternő egy időre eloszlatta ugyan az aggályait, teherbe is esett, de azután jött a befolyásolhatatlan impotencia. Közös barátjuk, a nagynevű Sigmund Freud elvégezte a pszichoanalízist és azt tanácsolta, hogy Mahler nevezze Máriának a feleségét, ahogyan a saját anyját hívták és akit nagyra becsült. A tipikus freudi „ötlet” még egy gyermek nemzéséhez elegendőnek bizonyult, de többre végképp nem futotta.

A feleség és anya most már boldogtalan. Különösen az bántja, hogy Mahler az ő részére egyetlen feladatot tűzött ki: felhagyva zenei pályájával csak őt szolgálja. Nem nyújtott számára vigaszt, hogy Mahler a 6. Szimfónia első tételében zenei portrét festett róla, s a 8. Szimfóniát neki ajánlotta.

Nem csoda, hogy még házassága idején Mahler konkurensének, az ugyancsak neves német karmesternek és dalszerzőnek, Hans Pfitznernek a karjaiban lelt vigaszt. Ismét érezte a régen várt szerelmi izgalmakat.

1911-ben, Mahler halála után, a néhai férj kezelőorvosa, dr. Fränkel pályázott az utód szerepére. De Alma nem volt bele szerelmes, s nem bánta, hogy a doktor úr szíve fáj.

Annál nagyobb hatást gyakorolt rá Oskar Kokoschka, a ragyogó osztrák expresszionista festő, aki főleg portrékat és tájképeket festett, s „természetesen” fölkerítte Almat is, hogy megfesse. Almának tetszett a jó külsejű művész, de – mint naplójában megírta – igen zavarta annak durva modora.

Találkozásuk kölcsönös magasfeszültséget idézett elő. Bár nem beszéltek egy szót sem, a festő teljesen lebénult, képtelen volt rajzolni. Szenvedélyesen megölelték egymást és a szerelmi harc nem is ért véget három évig. Alma nevezte szerelmi harcnak azt a mennyet és poklot, amit ezalatt átéltek. Az idillikus viszonyt egy terhességmegszakítás bontotta föl.

A férjek sorából nem maradhatott ki az Almánál 4 évvel fiatalabb, zseniális német építőművész, a Bauhaus-alapítója, Walter Gropius, akivel 1915-ben kötött házasságot, mely 3 évig tartott, gyermekük is született.

Hősnönket már a Gropiusszal kötött házasság idején megejtette a nála 11 évvel fiatalabb osztrák regényíró és költő, Franz Werfel varázsos lény, aki szép vonású, tüzes szemű, zömök ember volt. Még Gropius feleségeként Werfeltől szült gyermeket a megint csak viharos iaison gyümölcsként.

A szerelem-gyereket véget vetett a Gropiusszal kötött frigynek, s Alma már 50 éves, amikor Werfel felesége lesz, akivel 16 évig él boldog házasságban.

Futottak még...

Valószínűleg igen sokan, akik nem tartoztak a felső tízezerhez.

A lecsúszott jelöltek között volt azonban a később Nobel-díjas német író, Gerhart Hauptmann. „A takácsok” szerzője már hiába kísérelt meg hálót szőni kedvencünk köré, sajnos elkésett. Csodálatát szép bókban fejezte ki. „A következő életünkben mi egy pár leszünk. Máris rezerválom a helyemet.” Mire felesége így hűtötte le: „Biztos vagyok benne, hogy Almánál már ott is minden hely foglalt.”

*

Bálám számará

Hol tanult meg Bálám számará beszélni?

Nem tudod? Konrad Lorenz állatvívójájában, ahová együtt járt néhány intelligens libával.

És azt tudod, hogy írni is megtanult?

Ne beszélj... illetve beszélj!

Elsajátotta Robert Merle Majomábécéjét és azóta ontja magából a tudományos műveket.

Ne mondd! És milyen témában?

Nem találtad ki? Politikai pamfleteket gyárt.

*

S. Lajoska és a dadogás

Mindig akadnak érdekes esetek /”kázusok”/ az orvosok praxisában, melyeket ismertetni kívánnak – ún. kazuisztika gyanánt.

Érdeklődésre tarthat számot egy 1906-ban /nem téves az évszám!/ leírt eset, ezért szószerint idézem:

„Saját észlelés. S. Lajoska, 8 éves, jó módú szülők gyermeke. Az anyja gyermekeivel nem sokat foglalkozott. A gyermek 7 éves korában egy a környezetében levő dadogót utánózni kezdett, nemsokára kis fokban maga is dadogóvá vált. A nyáron át Münchenben, a híres sörvárosban tartózkodott a család; itt aztán bőven itatták sörrel a fiúcskát, az eredmény az volt, hogy mire ősszel hazajöttek, a dadogás egész teljességében kifejlődött.”

A beszámolót Sarbó Artur, „az idegkórtan diagnostika magántanára a Budapesti Kir. Tudományegyetemen” tette közzé, könyvében, melynek teljes címe: „A beszéd, összes vonatkozásaiban, különös tekintettel a gyermekkorra, orvosok, tanítók, gyógypedagógusok, szülők és a művelt közönség használatára.” /Atheneum kiadó, Budapest, 1906/.

Ugye milyen kedves S. Lajoska esete?

Bármennyire komikus, nem időszerűtlen az idézet. Ma is sok „S. Lajoska” dadog, s nemcsak a sörtől, mellyel Münchenben itatták, vagy a pálinkától, mellyel a húsvéti locsoláskor több helyen is megkínálták. A környezetben „mintaként” szolgáló dadogó szerepét senki sem vitatja.

A dadogásról – dióhéjban

Szakkifejezéssel: balbuties, spasmophemia, dysphemia.

Az egyik legsúlyosabb beszédhiba, gyakorisága 0,5-2% a beszédhibák között. A beszéd folyamata görcsösen gátolt, a beteg a szavak, máskor a mondatok kimondásának elején vagy éppen a közepén akad el és kényszerül ismétlésekre. Rendszerint már kisgyermekkorban kezdődik, de ekkor, a beszédtanulás kezdetén, még nem számít kórosnak. Később már

valóságos beszédneurózisnak tekinthető, főleg iskolakezdekori és a serdülőkorban halmozódnak az esetek.

Formáinak részletei már a gyógypedagógia körébe tartoznak, de annyit mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy számos tényező okozhatja. Szerepe lehet például az öröklésnek is, anyai ágon kétszerte gyakrabban, mint apai ágon.

Chakravarti /1979/ egy indiai családfában 12 dadogó családtagot számlált meg, akik öt nemzedékben oszlottak el. Az öröklésmentet „autoszomális dominánsnak” találta, ami annyit jelent, hogy a dadogó személy utódainak átlagosan a fele lesz szintén dadogó. Japánok között a dadogás főként női gyakori, polinéziaiak között különösen ritka s jóformán hiányzik az amerikai indiánok soraiban.

Gyakran okai „szerettek”. Lehetnek pszichológiai tényezők /családi konfliktus, erőszakos jobbkézességre szoktatás stb./, de előidézhetheti az agy gyulladása vagy sérülése is.

Dadogó eleink

Egy Otto nevű kutató 1882-ben megjelent könyvében olvasható egy találó megjegyzés: „a dadogás, ez az oly szembeötlő zavar, ismert volt már a ködbevesző ókorban is, s a betegség olyan régi, mint az emberi szó.”

Így igaz! A legrégebbi fennmaradt orvosi szövegben, az Edwin Smith Surgical Papyrus-ban, melyet az egyiptomi Óbirodalomból /Kr.e. 3000-2500/ származtatnak, már ötven rendszerbe foglalt beszédzavart örökítettek meg.

Mózes, beszédhibája miatt ki akart térni a hatalmas megtiszteltetést jelentő isteni megbízatás elől és így szólt: „És monda Mózes az Úrnak: Kérlek Uram, nem vagyok én ékesen szóló sem tegnapról, sem tegnap előttről fogva, sem azóta, hogy szólottál a te szolgálóddal; mert én nehéz ajkú és nehéz nyelvű vagyok. Az Úr pedig monda néki: Ki adott száját az embernek? Avagy ki tesz némává vagy siketté, vagy látóvá, vagy vakká? Nemde én, az Úr?” /Exodus könyve 4:10/.

De hibás beszédűnek írja le a Bírak könyve /12:6/ az efraimitákat is, akik az „s”-et nem tudták kiejteni és Sibbollet helyett Szibbolletet mondtak. David Kimhi ugyanezt a defektust észlelte franciák és litvánok között.

Egy legenda szerint Mózes dadogásának az volt az oka, hogy ifjúkorában megégett a nyelve. Amikor ugyanis Mózes megmenekült attól, hogy újszülöttként a Nílusba fulladjon, a csillagjósok azt tanácsolták a fáraónak, hogy ölje meg őt, mert egyszer még el fogja tőle orozni a koronáját. Mire Jetro, Mózes későbbi apósa, azt állította, hogy ez egy közönséges gyermek. Tegyük próbára: helyezzenek elé egy arany edényt és izzó paraszt. A gyermek az izzó paraszt választotta és azt a szájába vette, megégetve a nyelvét.

Említi a dadogókat Ézsaiás könyve is /32:4/. Bizonyos kommentátorok Ámosz prófétát is dadogónak írják le, akinek az etimológia szerint is nehéz /amus/ volt a nyelve.

Herodotosz, a nagy történetíró, beszámol Krözusról /Kroiszosz, Croesus/, Lüdia utolsó királyáról, (fogalmainkban a mesebeli gazdagság archetípusa). Mindent el akart követni fiáért, aki néma volt. El is vitte a delphoi jóshelyre tanácsért. S az orákulum azt a kinyilatkoztatást tette, hogy ne imádkozzék azért, hogy a fia megszólaljon. A perzsák ellen elvesztett háború után, amikor apját halálos ütés érte, a fiú életében először szólalt meg: „ember, ne öld meg Krözust!”

Ám a „nagyforgalmú” Delphoit mások is fölkeresték. Herodotosznak egy másik története Battosz /mely egy gúnynév és beszédhibást jelent/ delphoi utazásáról emlékezik meg. Amikor Battosz király, Küréne városának alapítója a jósnőhöz fordult hangja, beszéde érdekében, ezt a választ kapta: „Battosz, te a hangodról kérdezel; de Phoebus Apollo azt hagyta meg neked:

alapíts várost Líbiában és bővelkedjél gazdagságodban.” Battosz a tanácsot megfogadta, de hogy megszabadult-e fogyatékoságától, arról Herodotosz mélyen hallgat.

Démoszthenész, athéni szónok és politikus /Kr.e. 384-322/ történetét Plutarchos révén ismertük meg. Tudjuk, hogy a görögöknél és a rómaiaknál milyen hatalmas szerepe volt a retorikának, a nevelés alapvető diszciplínája volt. Sokat szónokolt Démoszthenész, amikor Athén függetlenségét kívánta megvédeni az egyre növekvő hatalmú Makedóniával szemben. Életrajzában olvasható, hogy „... nyelvének bizonytalanságát és dadogását legyőzendő és a jó artikuláció érdekében szájába kavicsokat vett, közben pedig beszédszövegeket szavalt. Hangját azzal erősítette, hogy futás közben vagy meredek lejtőn felfelé menet beszélgetett, vagy bár lihegett, beszédrészeteket vagy verseket adott elő.”

Egy másik híres beszédhibás is szerepel Plutarchosnál: Alkibiádesz athéni államférfi Kr.e. az V. századból, aki többek között a Spárta elleni peloponnészi háború vezére volt. Aristophanesz szerint az „r”-et nem tudta kiejteni, helyette „l”-et mondott.

A középkoron át a végtelenségig lehetne sorolni egészen napjainkig a híres vagy kevésbé híres dadogókat és más beszédhibásakat, de ennyi talán elég.

Mi lehet S. Lajoskával?

Az ő „hírneve” mindössze abból ered, hogy dadogását megörökítette 1906-ban a főt említett neves ideg orvos.

Mi lehet vele? Ha jól számolok, 100 éves is elmúlt. Vajon sörözik-e még? Vajon dadog-e még? Kérdések, melyekre nincsen válasz. Illetve van: S. Lajoska sörözése és dadogása föltehetően a mennyben folytatódik.

*

A felhők fölött

Szent Péter: Tóth János, te ölted meg a testvéredet?

Tóth: Nem. Ő ölt meg engem.

*

Csupa fül vagyok

Hölgyem, Uram, ha valóban eltökélte magát, hogy kálváriámat végigkövesse, engedje meg, hogy azonnal tisztázzak egy félreértést. A fenti címnek nem a szokványos jelentést szántam. Az én esetemben ez a kifejezés nem azt jelenti, hogy feszülten figyelek, összpontosítok, hogy semmi fontosat el ne mulasszak. Éppen ellenkezőleg: Öntől várom, hogy „csupa fül” és csupa szem legyen és figyeljen rám.

Én vagyok csupa fül! Most huszonöt éves vagyok, s amennyire csak vissza tudok emlékezni, kicsi koromtól kezdve szüntelenül csúfoltak nagy, elálló füleim miatt. Az óvónéni *fülesnek* szólított, sőt, *Fülesnek*, mert soha meg sem nevezett, pedig van tisztességes keresztnévem. Az iskolában *szamárfülű* voltam, s biztosítom Önt, hogy Cyrano kevesebbet szenvedett attól, amikor arra utaltak, hogy „uram, Önnek az orra nagy!”.

Hiába példálódtak a szüleim, s mutattak másokat, akik egészen jól megvoltak az ormóttanul nagy, külön életet élő külső hallószervükkel, vigasztalan voltam. Így aztán I. gimnazista koromtól kezdve gyűjtöttem a zsebpénzemet, szinte fogamhoz vertem a garast: elhatároztam, hogy érettségi után azonnal nyakamba veszem a világot s addig nem nyugszom, amíg olyan helyre nem érek, ahol ettől az állandó ugratástól, incselkedéstől megszabadulok.

Mivel nem tudhattam, hogy a veszély – a kigúnyolás veszélye – hol és mikor leselkedik rám, akármelyik országba érkeztem, az első dolgom az volt, hogy megtudjam, melyik az a helybeli csúfondáros jelző, amely menekülésre készíthet.

Egy sereg országban megfordultam.

Első utam Ausztriába vezetett. Hogy mivel kerestem meg a betevőt? A bécsi Mariahilferstrassén a magyar üzleteknek trógeroltam az árut, s hajnalban újságokat kézbesítettem. Egy szót sem értettem abból, amit körülöttem beszéltek, kivéve a magyar boltok gazdáinak eltorzult magyar szavait. Aztán egy szép napon utolért a végzet. Egy vöröshajú szépasszony, amikor átvette a reggelit lapot, fölsikoltott: *Teekanne!* Tudtam, hogy nem a reggelit sűrgeti férjétől, hanem a *teáskanna* az én fülem. S miközben összekuporgatott pénzeckémből vett jeggyel a *Németországba* tartó vonaton ültem, váltig szidtam a Habsburgokat és az Osztrák-Magyar Monarchiát. Lehet, hogy igazságtalanul.

Kölnben kötöttem ki: én lettem a templomszolga szolgája. Békés takarítással teltek a napok, kosztot, kvártélyt kaptam viszonzásul. Egy vasárnap délelőtt tizenhárom-tizenöt éves iskoláscsapat jött a templomba. S ahelyett, hogy a szentbeszédre figyeltek volna, amikor megláttak engem, félhangos fülpostába kezdtek, egyetlen szóval: *Segelohren! Segelohren! Segelohren!* Önök biztosan értik, de akkor már én is: *vitrolafülek, szélfogó fülek!* Tudtam azonnal, hogy itt sincs maradásom.

A következő állomásom *Hollandia* volt. Rotterdamban, Hágában szélmalomokat olajoztam, mosdattam, nyelvtudás hiányában színvonalasabb munkára nem voltam alkalmas. De itt is beütött a krach: egy borús, esős délutánon elbambultam és a gazdám – hallom – így buzdított figyelemre: *Flapoor! Flapoor!* Megmondom, mit jelent. *Verdeső, libegő füleket.* Nna, itt is vége lett a karrieremnek.

Mehettem tovább: *Angliába*. Itt sem volt sokáig maradásom, pedig egész jól kerestem, mint szendvicsember a londoni Picadillyn; agy pornómozit kellett reklámoznom, s az előtt kellett állnom. Hogy miért? Az angolban a fülemre vonatkozó gúnyszavaknak egész kollekciónál találtam magam szembe: *bat ears /krikettütő fülek/*, *wing nut /szárnyas anyacsavar/* és még az is, a legtöbbet alkalmazott *Dumbo*, a repülni tudó Walt Disney elefánt, „aki” e képességét óriási füleinek köszönheti. Főleg ez utóbbin, amikor a járókelők kimondták, nagyokat röhögtek.

Mit volt mit tenni? Áthajóztam potyautasként Dover és Calais között a La Manche csatornán. Párizsban a Montmartre-on találtam alkalmi munkát: a festőknek szállítottam az állványokat és a festékes csöbröket. Két művész engem is megfestett, persze túlhangsúlyozva az amúgysem parányi füleimet. S mit látok? Az egyik kép alá alkotója ezt írta: *L'oreile décollée /elrugaskodott fül/*, a másik meg ezt: *L'orielle de feuille de chou /káposztalevél fül/*. Úgy hatottak rám, mint akit ebből az országból is – mint nemkívánatos személyt – kiutasítottak.

Tovább! *Itália*. Meg sem álltam Nápolyig, ahol egy kempingasztalon tengeri herkentyűket */frutta di mare/* árultam – amíg el nem kergettek, mert persze engedélyem nem volt. „*Orecchie a sventola*” – kiáltotta a rendőr és én már tudtam – szinte vártam – hogy a helyi köznyelv leleplezze a *legyező-füleimet...*

Szerencsét próbáltam *Spanyolhonban* is. Néhány napig megéltem Barcelonában a bámész utcanép filléreiből, amikor a Ramblason, a széles főutcán gyermekkoromban gyakorolt bűvészmutatványokkal tündököltem. Csakhogy a sapkámba vetett peseták és céntimók mellé még mást is hozzámváltak: *Orejas en asa /fogantyú vagy csészefül fülek/*, illetve *orejas soplillo /elfújó vagy széles fülek/*. A bűvészkARRIERNEK is befellegzett.

Innen Portugália már csak egy ugrás. Itt is föltaláltam magam: éppen választások előtt álltak s nekem sikerült egy plakátragasztói „státuszra” szert tennem. S mellékfeladatként a konkurrens párt plakátjait festékszóróval le kellett spriccelnem – ezt külön premizálták. De egy szép napon itt is vehettem a vándorbotot. Azzal ugrattak, hogy a füleimet *orechas espetadas*-nak nevezték, s ez valami *sebtiben letépett és lesütött húst* fejezett ki.

Ekkor már világossá vált, hogy nincs keresnivalóm a latin országokban. *Lengyelországig* meg sem álltam. Itt éppen nyár volt s nekem sikerült Sopotban és Gdyniában turistairodákban sorszámokat osztogatni, zsebeim nemsokára tele lettek zlotyival, főleg amikor egy-két jólöltözött úrnak alacsonyabb számot csúsztattam oda. Lehet, hogy még télire is ott maradtam volna, ha egy napon el nem hangzik: *Swinskie ucho*, magyarul – óh, irgalom atyja ne hagyj el! – *disznófül*.

Szedhettem tehát a sátorfámat. Következő úticéлом *Románia* volt. 3 hónapig statiszta lehettem a marosvásárhelyi magyar színházban, már kezdtem megszokni a jó erdélyi levegőt, amikor egy este hazafelé egy román fiú ezt kiabálta utánam: *Urechie clăpăuge! Lötyögő fülek!* Mit jelentett? Fájó búcsút!

Gyerünk hát ismét északra! Norvégiában hajóinas lettem a Skogöj nevű XIX. században épített hajón. Szorgalmasan sikáltam a lakkozott fapadokat és a szűk falépcsőket. A hajóval eljutottam a Lofoten szigetekre, északra. A matrózok megkedveltek és befogadtak ivócimborának. Az egyik kissé kapatos tengerész így szólított meg: *Flyveorer! Repülőfülü!* Dühömben majdnem beugrottam a cápák közé.

Oroszországban nem kaptam munkát. De akadt Moszkvában egy jótevőm, egy molett, szőke bárisnya személyében, aki megsajnálta és befogadott. Egy szó mint száz: még egy év se telt el és kisfiúnk született. A szülésznő pedig, amikor kihozta a babát, így szellemeskedett: ЛЮПОУХНІ... *Bojtorján fülek...* Hogy ezt a gyerekre értette, vagy rám, mindegy. Olyanok voltunk az irdatlan fülünkkel, mint egy nagyobb és egy kisebb tojás.

Elkeseredésemben a távoli *Indiába* repültem. Úgy tűnt, Bombayban végre megtalálom a nyugalmamat, majdnem négy évig ott maradtam. Brahman papok fogadtak be és megtanítottak a helyes életvitelre, a dharmára. Együtt imádtuk Brahmát, Visnut és Sivát, a hinduizmus legfőbb istenségeit. Együtt tanulmányoztuk a nagy eposzokat, a Rámájánát és a Mahabharátát. S ami a legfontosabb: senki sem gúnyolt, sőt! A füleimet igen nemesnek és kívánatosnak tartották, és Ganesához, az Elefánt-istenhez hasonlítottak...

Figyelem, a poén mégsem ez. Honvágyam hazahozott Magyarországra. Egy kétágyas kórteremben fekszem a plasztikai sebészeten. Holnap átszabják a füleimet. Vége a számárfülnek! És a velejáró kálváriának!

Ó, ha hoznának ide egy pohár jó bort, rögvést így kiáltanák Senecát idézve: *Convivae certe tui dicant, bibamus!* Az asztaltársak biztosan mondták neked, hogy igyunk!

Igyunk a picike fülekre!

*

Autópiacon

Illés próféta /a vevő/: Hogy megy a szekér?

Eladó: Uram, mint a golyó!

Illés: Fölfel is?

Eladó: Akár föl az égbe!

Illés: Adok érte 1000 sékelt.

/Így jutott föl az égbe Illés, a szekeren/

*

Diana hercegnő öröklött szépsége

Mennyeknek méhe szült, vagy bús gyeheña téged,
óh, Szépség? A szemed egyként tud ontani
égi s pokoli fényt, jótéteményt és vétket,
s bízvást lehet a bor másának mondani.

Szemedben őrzöd a napnyugtát és a hajnalt,
illatos vagy, miként a felhős estelek,
csókod varázsital és amfora az ajkad,
melytől gyáva a hős és bátor a gyerek.

Charles Baudelaire: Himnusz a szépséghez /részlet/
Tóth Árpád fordítása

A világ szinte hisztérikusan gyászolta az autóbalesetben fiatalon elhunyt Lady Dianát 1997. késő nyarán. Utána tömegével jelentek meg a hercegnő képével díszített és „jótékony célra” piacra dobott csecsebecsék. Ahogy ezt Sárközi Mátyás, az Angliában élő író, újságíró megfogalmazta: „Szegény Diana jótékonyágipari nagyüzem lett.” /Magyar Hírlap 1998.IX.12./ A túlhajszolt gyászt immár általános csömör váltotta fel, néha szélsőséges deheroizálástól sem mentesen: „Diana szőke tündérke volt, egész csinos, de rettentő buta. Ágyról jachtra, repülőgépről luxushotelbe, egy őrző-védő testőrétől a milliomos arabhoz, a Versace divatbemutatótól a leprásokhoz hanyódott-vetődött. Megtestesítette korunk ideológiai és lelki kiüresedettségét. Nem tudott úgy énekelni, mint Edith Piaf, úgy játszani, mint Marilyn Monroe, úgy táncolni, mint Isadora Duncan, úgy írni, mint Virginia Woolf. Nagy semmi volt a mítosz mögött, melyet két, öt olyannyira méltányló társadalmi csoport táplált: a homoszexuálisoké és a könnyen becsapható nőké.” /Il Messaggero/.

Kegyetlen és túlzó...

... az olasz újságíró, aki a fenti sorokat leírta. Nem cáfolat a céloom, elvégre nem vagyok /sajnos/ Lady Di őrző-védő testőre – bár most már azzal se mennék sokra. Egyedül a hercegnő szépségét szeretném „megvédeni”, ezt ugyanis széltében-hosszában /és az ő széltében-hosszában/ elismerték.

De vajon objektív fogalom-e a szépség? Erre valószínűleg egyhangú a válasz: nem! Amit közmondások sora is kifejezésre juttat; például: kinek a pap, kinek a papné – és még sorolhatnám.

A szépség tehát bonyolult és nehezen definiálható. Az sem mindegy, hogy a hercegnő a felső tízezerből származott, így aztán neveltetése, öltözködése is hozzájárult ahhoz, hogy elismerten szépnek tartották.

S van egy olyan tényező is, mely nincs a figyelem középpontjában, pedig megérdemelné! S ez a következő: milyenek voltak a szépasszony felmenői? Angyalok, vagy boszorkányok? Vagy ezek is, azok is – egyszemélyben?

Erre találtam választ a népszerű folyóirat, a Reader's Digest 1981. júliusi számában; abban a hónapban volt a hetedhét országra szóló hercegi esküvő a londoni Szent Pál székesegyházban. De mielőtt bemutatnék néhány tündérszép hölgyet az elődök közül, hadd idézzek néhány – kissé már elcsépelet – adatot Lady Diana Spencer családi háttéréről.

Részlet Andrew Morton könyvéből

„Diana igaz története” 1992-ben jelent meg Londonban, s még abban az évben Magyarországon is – amikor már az egész világ szajkózta, hogy az álompár házassága félresiklott.

„A Spencerek Európa leggazdagabb birkakereskedői voltak. Vagyonukkal grófságot kaptak I. Károlytól, megépítették Althorp House-t Northamptonshire-ben, családi címerükön a jelmonddal: „Isten megóvja az igazakat.” A birtokon kívül számos múkincset és nagy könyvtárat gyűjtöttek össze.

A következő három évszázadban /főntebb a vagyon XV. századi eredetéről esett szó – F.Gy./ a Spencerek otthonosan mozogtak a Kensington, Buckingham és Westminster-palotákban mint különböző udvari és állami tisztségek viselői. Bár soha nem emelkedtek kulcsfontosságú pozíciókba, jelen voltak a hatalom berkeiben. Voltak köztük a Térdszalagrend lovagjai, titkos tanácsosok, nagykövetek, sőt egy főadmirális is, míg Spencer III. grófja a miniszterelnöki szék várományosa volt. Vérszerinti rokonságban voltak II. Károllyal, Marlborough, Devonshire és Abercorn herecegeivel, a történelem viharai folytán hét amerikai elnökkel, köztük Franklin D. Roosevelttel, valamint Humphrey Bogarttal, a színésszel, sőt, a szóbeszéd szerint, Al Caponéval is.”

Öröklött szép vonások

A főntebb már idézett Reader's Digest számban jelent meg Antony Brown színes képekkel illusztrált riportja, melyben – az esküvő heteinek áradozó stílusában – beszámol a Spencer-ház gazdag berendezéséről, eleganciájáról, ahol a falakon, mint Gainsborough, Reynolds, Van Dyck festményei, a Spencerek 15 nemzedékének államférfiai, katonatisztjei, művészpártoló személyiségei mellett szépségek fényes gyülekezete /"galaxy of beauties", a női felmenők tekintenek le a falakról. /"Lady Diana's Heritage of Beauty"/.

Minden további részlet mellőzésével maradjunk csak a női elődöknél. A legmegdöbbentőbb a nagymama, Cynthia grófné képe. John Singer Sargent szénrajza a megszólalásig hasonlít Dianára. Ki volt Cynthia? A hetedik Spencer gróffal 1919-ben kötött házasságot s 35 évig volt palotahölgy /"Lady of the Bedchamber"/ Erzsébet királynő, az anyakirálynő mellett.

A ház Nagy Lépcsője, mely a Szalonból vezet lefelé, jobb oldali falán a XVII. És XVIII. század szépséges királyi hölgyeinek portréit sorakoztatja fel.

A középkorig visszavezethető Spencer dinasztia William nevű tagja – Robert Despencer, Hódító Vilmos tiszttartójának unokája – hozta haza Althorpba az első legendás szépségű nőt, Lady Penelope Wriothesleyt, aki Shakespeare pártfogójának, Southampton grófjának a leánya volt. Az ő fia, Henry, örökölte a Spencerek kitűnő ízlését, 19 éves korában vette feleségül az elbűvölő Lady Dorothy Sidneyt, aki – miután Henry I. Károlytól megkapta a Sunderland grófja címet -, Sunderland grófné lett; Sir Anthony Van Dyck boldog volt, amikor lefesthette, Edmund Waller udvari költő pedig „Sacharissának” becézte őt /ami cukor-édest jelent/ és elragadó szerelmes verseket írt hozzá.

De ott látható a falon Georgina, az első Spencer gróf felesége is, akit gyöngéd szeretettel örökített meg Joshua Reynolds 1759 És 1761 között, karján kislányával, akit szintén Georginának hívtak, s aki később Devonshire hercegnője lett. A következő bájos jelenség Lavinia Bingham, a második Spencer gróf felesége, akinek portréját ugyancsak Reynolds festette meg 1785-ben, amikor a hölgy 23 éves volt. Következő a sorban Charlotte, az ötödik Spencer gróf neje, a „Spencerek szépséges királynője”, John Leslie művészi ábrázolásában, a XIX. század közepéről.

Pontosan 150 évvel Diana és Charles esküvője /1981/ előtt, tehát 1831-ben ünnepelte a második Spencer gróf aranylakodalmát a szép Lavinia Binghammal. Az Althorpra látogató riportert ugyanezt kívánja az új párnak. Mi már tudjuk, hogy ez nem valósult meg.

„Himnusz a szépséghez” – ecsettel. Ennyit, ízelítőül.

Mit szól hozzá a tudomány?

Meglepően keveset.

Ahhoz nem fér vita, hogy a szépséget – amint a fentiekből is logikusan következik – öröklés és környezet egyaránt befolyásolja. Hogy milyen mértékben az egyik s milyen mértékben a másik, az változó és nincs is rá objektív válasz. Az biztosan állítható, hogy ami a genetikai befolyásolást illeti, az több génpáron múlik, tehát „poligénes”.

A szakemberek inkább arra kerestek választ, ki az, akit szépnek mondunk, főleg az arc sajátosságaira alapozva.

Naomi Wolf szerint /The Beauty Myth, 1991/ a szépség szubjektív és kulturálisan befolyásolt. Wayne F. Larrabee /1997/ ezt cáfolja. Az a véleménye, hogy a szépséget fejlődésbiológiai sajátosságok és a társadalmi környezet együttesen és objektív módon határozzák meg.

Symons /1979/ úgy véli, hogy a szépséget az „átlagosság” adja meg. Ezt a koncepciót kívánta fejlettebb eszközökkel továbbvizsgálni J.H. Langlois és L.A. Roggman /1990/, amikor komputer segítségével megszerkesztette az átlagos egyén képét különböző individuális arcokból és megkérdezte kollégistáktól, hogy a komponált arc tetszik-e nekik jobban, vagy az individuális arcok. A komponált arcot választották.

A kutatók azt is leszögezték, hogy a fehérbőrű nők közül azok az arcok a vonzóbbak, melyeknek viszonylag magasabban helyezkedik el a járomcsontja, keskenyebb az állkapcsa, nagy a szeme és rövidebb az arc alsó harmada.

Dianára gondolva – aki kétségtelenül depressziós volt, erre utal több öngyilkossági kísérlete és egy időben étkezési kényszere, tehát bulimiája – érdekes lehet még egy adat. R.J. McGovern és munkatársai /1996/ arra kerestek választ 1000 női ikerpár bevonásával, vajon van-e összefüggés a depresszió és a fizikális vonzerő, tehát szépség között. Azt találták, hogy nincs.

Van viszont egy igen érdekes – számomra szinte bizarr – új kutatási irány. Lényege az, hogy a divatipar szupermodelljei nem állíthatók példának a fiatal nők elé a maguk természetellenes karcúságukkal, mivel ez az alkat igazoltan összefügg a fent említett étkezési rendellenességekkel, nevezetesen a bulimiával és az anorexiával. /A. Freaan és G. Bradberry a Vogue modellekről, The Times, 1996; S. Orbach kommentárja a Guardianban, 1996./ Ennek már lehet – a tények ismeretében – kapcsolata a szépségideál Diana bulimiájával.

S mit mond a hercegnőről a viktimológia tudománya, mely szerint az emberek egy része törvényszerűen áldozat lesz? Azt, hogy Dianának is korán kellett végeznie. Túl népszerű volt, végigszánguldott az életem, utoljára egy szuper sebességű autón a Szajna alagútjában.

Ha jól emlékszem, Schopenhauer meghatározása: szép az, ami érdek nélkül tetszik.

Azt hiszem, hogy ez a definíció régen elavult! Ebben a karrier- és érdekkoncentrált világban van még ilyen?

*

Zsuzsánna és a vénék

Miért három vénember leste meg a pucéran fürdőző Zsuzsánát?

Mert azt remélték, hogy hárman látnak belőle annyit, amennyit egy fiatal egyedül.

*

Magyarhon 2050-ben

A XVII. század második felében /1660 - 1664./ egy Evlis Cselebi nevű török utazó sok helyen megfordult a portyázó török hadakkal Európában, így Magyarországon is: maradandó értékű

szociográfiát írt Budáról, Visegrádról, Versecről, miután szokásokat, fürdőket, orvosokat, mecseteket, a várak védelmi rendszerét megfigyelte. Művét magyarul Karácson Imre fordításában, 1904-ben tették közzé.

S kedves Olvasó, most láss csodát! Evlia Cselebi ük-ük-ük unokáját ismét Evlia Cselebinek hívták, aki nemcsak nevét, hanem történész-szociográfus foglalkozását is örökölte, s amint megvallja, ezt tették a közti nemzedékek hasonló nevű elődei is. Ezek után természetes, hogy a harmadik évezred Evliája élvezetes leírást tett közkinccsé a 2050 körüli évek Magyarországaról. Az örökléstannak ezzel igen érdekes kuriózumával állunk szemben, mert bár nem példa nélküli a szellemi tehetségek és foglalkozások átörökítése /gondoljunk csak a Bach, vagy a magyar Ferenczy családokra/, a pusztán testi tulajdonságok nemzedékről nemzedékre történő átadását sokkal kevesebb külső, környezeti tényező befolyásolja.

Jól példázza ezt a tényt John Talbot, Shrewsbury grófjának esete. A XX. században élő grófnak volt egy nem túl jelentős, de jellegzetes testi elváltozása: az első és középső ujjpercek veleszületett összenövése a kézen és/vagy a lábon, ami röntgenfelvétellel kitűnően demonstrálható. Az egész dolog alig befolyásolta mindennapi tevékenységét, legfőleg talán hangszeres művésznak nem mehetett, bár ennek ellenkezőjére is akadhat példa. Nos, mivel ez a rendellenesség dominánsan öröklődik, tehát átlagosan az utódok felén is megjelenik, fölmerült az a gondolat, hogy grófunk őseinél is megvolt.

Tudományos „sírnyalás”

A megdöbbentő válasz akkor született meg, amikor egy sajátos exhumálás történt. Fölbontották a Salop megyei Whitchurchben Shrewsbury első grófjának, John Talbotnak a sírboltját. Kiderült, hogy a hat évszázaddal korábban élt gróf /1390-1453/ ujjai ugyancsak össze voltak nőve a csontvázán – a szakemberek ezt szinosztózisnak, szinfolangeának nevezik -, mint 14 nemzedékkal későbbi utódján. Ez pedig nem lehet másképp, mint úgy, hogy a köztis Talbotok szintén ezt a stigmát viselték.

De térjünk vissza e kis kitérő után a harmadik évezred Evliájához. Nektek, a XXI. század gyermekeinek talán nem akkora újság, de a vénebbeknek, akik még itt maradtak a XX. századból, újdonság lehet, amit Evlia leírt.

Nehéz megérteni, miért létfontosságú egyeseknek, hogy milyen színű az autója; sokszor képesek hónapokig is nélkülözni az autóval járó kényelmüket, csak azért, hogy a megfelelő színt megkaphassák. Az már érthetőbb, hogy a leendő szülőknek nem mindegy: fiúk vagy lányok születik... Ennek megválasztását a XX. század tudósai még nem tudták megoldani, legfőleg a századforduló éveiben mutatkoztak bizonytalan próbálkozások arra, hogy a szülők vágyát kielégíthessék. A korszakos változás a XXI. század elején következett be: ha a nők arca szeretkezés közben a Nap, illetve a fény felé fordul /éjjel is pislákol a hálószobákban egy gyöngye fényforrás/, az esetek 99 százalékában lány születik. Ha viszont az asszony hátat fordít a fénynek, fiú lesz a gyermekáldás neme. A gyakorlati megoldás már a párok dolga, tessék az éjjeliszekrényen tartani a Káma Szutrát.

Hajdú sógor, mit kívánsz?

Az utódok neme tehát ettől kezdve a párok óhajától függött, kivéve azt a bizonyos 1 százalékot, amikor mégis a másik nem kerekedett fölül. De itt az ideje, hogy ennek a jelentős fölfedezésnek a háttéréről is szót ejtsünk. Mint ismeretes, a nő nemi kromoszómáját XX-szel, a férfit XY-nal jellemezhetjük. Az ondósejttel megtermékenyített petesejt a férfitől vagy X-et, vagy Y-t kapott, a nőtől csakis X-et kaphat, mivelhogy neki nincs is más. A kutatók

rájöttek, hogy a Nap vagy egyéb fény az X tartalmú ondósejteket vonzza, tehát, egyesülve a női X-szel, lány születik. Az árnyék, a sötétség viszont a férfi Y-okat csalja magához, s összekerülve a női X-szel, fiú lesz.

A párok döntése persze nem mindig zökkenőmentes. Nem tudnak megegyezni minden esetben, milyen gyermeket akarnak. Így a XXI. században a „nem kívánt gyermek” fogalma új megvilágításba került. Például: a pár látszólag megállapodott abban, hogy lányuk legyen, s a nő az ominózus percekben a Nap felé fordul. Igen ám, de sokszor a nő Idíthet, Lót feleségét utánozza és hátranéz! Sóbálvánnyá ugyan nem változik, viszont leány helyett fiúk születik. A fordított eset sem ritka: ne részletezzük. A házastársaknak egy okkal több szolgált tehát a válásra /eddig nem volt elég/.

Más alapvető változások is bekövetkeztek. 2000-ig kifejezett volt a női túlsúly. A XXI. század feminista mozgalmi ragaszkodtak a régi férfi-nő arány fönntartásához, sőt, ha egyszer lehet, ennek fokozásához a nők javára. Mivel pedig ennek biztosítása elsősorban a nőktől függött, egyfajta matriarchális társadalom fejlődött ki. A férfiak majdnem annyira háttérbe szorultak, mint Robert Merle Védett férfiak című utópisztikus regényében.

A nők fölismerték, hogy igen jól járnak azzal, ha számuk tovább növekszik a férfiakéhoz képest: még az eddiginél is nagyobb lesz a politikai és gazdasági hatalmuk és ez – akár hihető, akár nem – még területi követelésüket is jobban alátámasztja. Igen, geográfiailag!

Átrajzolt térképek

Köztudott, hogy a különböző neműek közös munkahelye – a visszاسzoríthatatlan hormontermelés következtében – rontja a gazdaság termelékenységét, s a bűvös GDP is képtelen tovább nőni, hogy végre messze meghaladja a szomszédos országokét. Ezért a XXI. század húszas éveinek akkor még közös parlamentje úgy határozott, hogy az országot válasszák ketté: a Duna-Tisza közétől keletre kék színű Férfi-ország, nyugatra rózsaszínű Nő-ország jöjjön létre. A munka termelékenysége ilyenformán az egekig nőtt, mert a párok csak szombat-vasárnap találkoztak a határsáv szerepét betöltő Duna-Tisza közén. Ugyan nem kell mondanom, hogy a határsávon állandó viszálykodás lett úrrá. Nemcsak azért, mert a szerelmeskedés természetes velejárója maradt a gyűlölködés, hanem azért is, mert mindkét nemnek területi követelései támadtak. A férfiak azt akarták, hogy a Duna legyen a határ, a nők természetesen azt, hogy a Tisza. A nemtelen nemi harc a párosodáskor most már azért is folyt, hogy több férfi szülessék /férfivágy/, vagy nő /nőivágy/.

Szülészeti osztályok a kórházakban ettől kezdve csak a Rózsaszín-Magyarországon maradtak fenn: a férfi-szülés még nem lett kitalálva. Sőt, a gyermekek 14 éves korukig anyjukkal maradtak, csak aztán toloncolták ki a fiúkat Kék-Magyarországra.

Az eredeti Magyarország közepén tehát függőleges irányú határ húzódott, számos határátkelőhellyel, útlevelel – és vízum vizsgálattal, hogy ne lépjenek át rajta „illetéktelenek” – például hétközi szexért /akiknek kevés volt a hétvégi találkozás/, vagy üzleti célból. Mindkét változatban főleg a férfiak jeleskedtek, két okból. Részben azért, mert ők kevésbé bírják ki nők nélkül, mint a nők férfiak nélkül, részben azért, mert az üzleti életben ravaszabbak és könnyen becsaphatják a nőket.

Sokan álruhában, hamis útlevelel vagy a zöldhatáron jutottak át a másik országrészbe. Akiket lelepleztek, azzal büntették, hogy megfosztották attól, hogy szombaton és vasárnap a határsávban találkozassanak a másik nembélivel. A szigorúság majdnem akkora volt, mint a rosszlelkű vasfüggöny idején.

Még sok érdekes részletről beszámolhatnék, de most már biztosan nagyon kíváncsiak vagytok arra, honnan támadt a kutatók ötlete, hogy kikísérletezzék a tudatos nemkiválasztást. Nos, elárulom. Roald Dahl norvég származású wales-i író Az édes élet misztériuma /Ah, Sweet

Mystery of Life/ című novellájában szerepel egy Rummings nevű wales-i parasztember, aki úgy hágatja az üszőt a bikával, ha bikaborjút akar /hogy sok hústra tegyen szert/, az üsző fejét a naptól elfordítja. Ha viszont üszőt szeretne, a meghágot üszőnek a nap felé kell fordulnia /hogy tehén legyen és sok tej/. Nem hiszitek el? Bizonyosságul szolgáljon, hogy a parasztembernek négy fia volt, csupa fiú – akiknek nagyobb hasznát látta a gazdaságban. Még mindig nem hiszitek el? Bevallom, én sem.

Kritizálják a nagyerejű Sámson

Nosztalgiával emlékezem vissza „kölyökkutya koromra”(mint *Dylan Thomas*, a nagy wales-i költő). Mint fiatal gyermekklinikai orvos, kollégáimmal rendszeresen fölkerestük a közeli egyetemi Kórbonctani Intézetet, ahol – egy-egy szomorú, gyermekkori haláleset után – a klinikusok és a patológusok teljes vértetben estek egymásnak: a klinikusok azért, hogy bebizonyítsák: nem követtek el hibát a gyermek kezelésében, mert jól sáfárkodtak a tudomány *az idő tájt* legfejlettebb eszközeivel, a kórboncnokok vállalt föladata pedig az volt, éppen ellenkezőleg, hogy rájuk húzzák a „vizes lepedőt”. Azóta sok-sok új diszciplína született a *szakmán belül*, ilyen a *történelmi klinikopatológia*, melynek művelői azzal foglalkoznak, hogy régen meghalt híres művészek, tudósok, vagy legendás – esetleg soha nem is élt – hősök betegségét és halálukat próbálják megfejteni, a tudománynak akkor még nem, ma már sokkal inkább, rendelkezésre álló eszközeivel. Az utóbbi évtizedben már vagy hét esetben rendeztek szimpóziumot a Baltimore-i Egyetem szervezésében, hogy megfejtessenek egy-egy évszázadok, évezredek óta fennálló rejtélyt. Ezekon a konferenciákon általában ismertetnek egy-egy mai „kázust” és a híres személyiségről fennmaradt dokumentumokkal igyekeznek a tapasztaltakat összehasonlítani, ismétlem, azokkal a diagnosztikai eszközökkel, melyeket azóta fejlesztettek ki, amióta már a „vizsgált” személy korában még nem rendelkezett az orvostudomány.

Érdekes tanulmány született a bibliai *Sámsonról*, akiről, ha nem mindenki tudja (elárulhatom, ő is elárulta erőszakos feleségnek, a ravasz filiszteus Delilának), hogy emberfölötti ereje a hosszú hajában rejtett; attól kellett megfosztani és „maradt mi volt, a pusztaság”, magyarul szólva: egy gyöngy, mindennapi ember, akivel könnyen el lehetett bánni.

De ez már a történetnek csaknem a vége; a részletek az *Ószövetség Bírák könyvéből* ismerhetők meg.

E. L. Altschuler és kaliforniai munkatársai egy esetet ismertetnek az *Archives of General Psychiatry* című rangos folyóirat lapjain: „35 éves Közép-Keletről származó férfi. Viselkedésével fölírta az érvényes, társadalmilag elfogadott normákat, hajlamos volt környezete megtévesztésére és fizikai erőszak alkalmazására. Testvére nem volt. Anyja figyelmeztetést kapott, hogy terhessége alatt tartózkodjék az alkoholfogyasztástól (ahogy ezt minden terhes nővel közölni kell, közép-keletivel nyilván „duplán” is megtették). Az ifjú ember igen kényes a hajviseletére. Libidója erőteljes, kapcsolataiban nem válogat. Nem dohányzik. Öngyilkos tömegmerényletet követ el.”

A bibliai Sámson esetét – ne feledjük – a *tudomány játékával (lusus scientiae)* - van dolgunk, a föntihez hasonlóknak ítélik szerzőink. Vagyis: *Sámson antiszociális személyiségzavarban szenvedett* (ma úgy is mondanám: *moral insanity* volt). Ennek a személyiségzavarnak az igazolására Altschuler és társai Sámson következő tulajdonságait sorolják föl: Agresszív és indulatos volt: a filiszteusokat számárállkapoccsal verte. Állatkínzó volt: háromszáz rókát, farkukkal összekötözve őket, elégetett. Lopott. Hazudott. Kárörvendő volt. Szexuális kapcsolatokban nem volt finnyás: nyilvános házba ment. Vagyis a szerzők diagnózisa szerint: nem felelt meg viselkedése az akkori társadalmi elvárásoknak, sorra fölborította azokat.

Mi sem volt könnyebb: „ellenőriztem” a megállapításokat a *Bírák könyvében*. Mit tudunk meg róla abból a rövid részletből, mely a *14.-16. részben* található?

Timnát szőlőhegye mellett szabad kézzel széttépett egy oroszlánkölyköt.(14: 5-6).

Az oroszlán tetemében később méheket és mézet talált, eszegette a mézet, de szüleinek nem árulta el annak eredetét (14: 8-9).

Miután *első* filiszteus felesége egy találós mese megfejtését csalja ki belőle honfitársai részére, megöl 30 filiszteust Askelonban (14: 12-19).

Mivel elvették és másnak adták a feleségét, a filiszteusok iránti bosszú: háromszáz összekötözött és fölgyújtott róka, s a tűzzel fölgyújtja a filiszteusok gabonatóbláit és szőlőit (15: 4-5).

Testi fenyítésben részesíti a filiszteusokat (15: 8).

Akik kötelekkel próbálták „lefegyverezni”(sikertelenül, mert könnyedén kiszabadul), agyoncsap 1000 filiszteust egy szamarállkapoccsal (15: 15).

Gázában „meglátott egy *parázna* asszonyt és bement hozzá” (16: 1).

Amikor *Delilának*, a *második* filiszteus feleségnek sikerül kiszednie a *hajában rejlő erő* titkát a filiszteusok részére és miután „hajának hét fonatékától” megfosztják, az erejét vesztett Sámsont megvakítják; amikor azonban haja ismét nőni kezd, amitől az ereje visszatért, és előhívják a fogságból, hogy gúnyolódjanak rajta, ráborítja a ház oszlopait magára és ellenségeire(16: 30).

Így bukott el tehát a *Nap Fia* (Sámson neve ezt jelenti). Hogy mi lehet a realitás a hajban őrzött erő legendájában, csak találgatni lehet. Ősidők óta az életerő – férfiakon a férfiasság – jelének tekintik a dús hajzatot, illetve a férfibajuszt és szakállt. De nemcsak a gyöngeség jelének, hanem szégyennek is tekintették a haj hiányát. A római császár, *Néró*, olyannyira hiú volt, hogy a nyilvános helyeken fején viselt babérkoszorút otthon parókára cserélte föl, hogy ne kelljen fogyatékosága miatt pirulnia.

S mit lehet mondani a tudósok legújabb fikciójáról, Sámson „antiszociális személyiségzavaráról”? Talán *Kosztolányival* válaszolhatunk: „akarsz-e mindig, mindig játszani?” Remélhetőleg sokan akarnak.

Hatujjú modellek Raffaello festményein

Hat szem többet lát, mint két szem: három izraeli tudós, mindhármuk vezetőneve Mimouni (talán apa és fiai, talán fivérek) igazi, orvosoknak való „gyöngyszemet” talált: két híres *Raffaello* festményen is hatujjú személy ábrázolását. S nem is akármilyen Raffaello képeken, hanem azokon, melyeket a leghíresebbek között tartanak számon.

Elképzelem, hogy túristaként járták be Európa nevezetes múzeumait s egyik „leletük” Milánóból, a másik Párizsból származik.

De térjünk a lényegre:

Raffaello, a renaissance virágkorának egyik legnépszerűbb mestere (1483-1520) A Szűz eljegyzése (Milano, Pinacoteca di Brera) című képén az egyetlen mezítláb lefestett személynek, Szent Józsefnek – pontosabban: az 1504-ben lefestésre kiválasztott modellnek – a bal lábán hat ujj látható. Nem valószínű, hogy ez csak a művész figyelmetlenségének tulajdonítható, hiszen Raffaello éppen ennek ellenkezőjéről ismert; az már inkább föltételezhető, hogy a modellnek szorította a lábát a cipő, ezért levette (elnézést a vulgáris felvetésért).

Még ennél is nagyobb meglepetés: egy másik nevezetes Raffaello képen (A Szép Kertésznő), mely a Musée National de Louvrebán, Párizsban látható, a gyermek Keresztelő Jánosnak, aki áhítattal tekint föl a vele egykorú Jézusra, ugyancsak hat ujja van. Szaknyelven: *polydaktylia* nevű fejlődési rendellenesség. Joggal föltételezhetjük, hogy a z egyik képen Szent Józsefként, illetve a másik képen a kis Keresztelő Jánosként lefestett, mintegy ötszáz évvel ezelőtt kiszemelt két modell rokoni kapcsolatban állott egymással, mégpedig apa és fia lehetett. Ezt sugallja a polydaktylia öröklésmódjának ismerete is.

Ha szakmai szemmel közelítünk a polydaktylia – sokujjúság, fölös ujjak –rendellenességéhez, mely egyébként lehet egy, két, vagy akár négy végtagon, ismeretes, hogy az autoszomális-domináns módon öröklődik nemzedékről nemzedékre, ami annyit jelent, hogy akinek ilyen hibás génje van, annak utódainak 50%-án jelenik meg a hiba. Az élveszületett fehér embereken gyakoriságát 1/630 és 1/3300 közé teszik, a feketéken kb tízszer gyakoribbra. (Frazier 1960-as adata alapján). A különböző családfák tanulmányozása szerint kétféle megjelenési forma (fenotípus) figyelhető meg: a *postaxialis polydaktylia* „A”, ahol az extra ujj jól kialakult és az V. kéz- vagy lábujjhoz ízesül, esetleg a kéz (láb)- középcsontoz. A „B” típus csökevényes, s csupán bőrfüggeléknek tűnő VI. ujjként tűnik fel.

A Raffaello képeken a postaxialis polydaktylia „A” típusa mutatható ki és már csak ezért is tételezhetjük föl a modellek apa-fiú kapcsolatát, ugyanis ez a típus öröklődik a föntemplített autoszomális-domináns módon.

A polydaktyliának igen kiterjedt szakirodalma van. Ebben különös érdeklődésre tarthat számot *Maupertuis* (1689-1759) 1756-ban publikált közleménye, melyből megismerhetjük *Jacob Ruhe*, berlini sebész családfáját, mely azért érdekes, mert az orvosnak mind a négy végtagra kiterjedt polydaktyliája volt, melyet anyjától, illetve nagyanyjától örökölt, majd továbbadta két fiának. (A domináns öröklésmenetet – számonkérve az 50%-os továbbadást – nem úgy kell fölfogni, hogy akkor csak az egyik fiúnak kellett volna a defektust továbbadni, ez csak nagyobbszámú utód esetében érvényesül, akkor sem pontosan). *Johann Gregor Mendel*, aki csak később, a 19. században élt és fektette le az öröklődés szabályait, leírása alapján előfutárának tekinthette (volna) *Malpurtuist*.

Az érdekes megfigyelés szép példája a művészet és a tudomány „házasságának”.

Öcsi a felhők felett

1991 szeptember 19-én egy nürnbergi német hegymászócsoporthoz nagy szenzációra bukkant. A korabeli bulvársajtó hamarosan megtelt ellenőrizhetetlen hírekkel, közöttük számos fantáziaszüleménnyel. Az Oetz-völgyi Alpok gleccsereinél, kb. 3200 méteres magasságban, egy holttestre bukkantak, melynek felső fele kitüremlett a jégmezőkből. 4 nappal később egy autentikusnak tartott, hivatalos orvosokból és jogászokból álló csoport a holttest maradványait, helikopterrel leszállva a nehéz terepre, összeszedte. Ez a négy nap, mely a lelet fölbukkanása és a bizottság fölfedező útja között eltelt, sok kárt tett a cadaverben, mert egy sereg „hullarabló” kereste azt föl és megpróbálta a tetemet kiásni a jégpáncélból. Az alpesi mentőalakulat is ártott neki, mivel légkalapáccsal megsértette a bal csípőt és a glutaeális régiót, amiért is egy ideig azt hitték, hogy állati „korrózióról” van szó, de azután tisztázták, hogy a sérülés nem egyéb, mint a buzgó kiásók okozta műtermék. Az immár profi kutatók kezébe került mumifikálódott holttestet előbb szeptember 23-én az ausztriai Innsbruck Igazságügyi Orvostani intézetébe vitték plasztik fóliába csomagolva, majd 24-én átvitték az Anatómiai Intézetbe, ahol megállapították, hogy a jégmezők múmiája, minden kétséget kizáróan, egy prehisztórikus lelet.

Kedves Barátaim, ha idáig eljutottatok a tények megismerésében, ismerkedjetek meg egy másik ténnyel is, mely legalább annyira meglepő lesz számotokra, mint az Oetz-völgyi Alpok szenzációja: a múmia, a jégmezők lovagja ugyanis *én vagyok!*

Vadász és harcos voltam az őskorban, pontosabban a rézkorban. Amikor, 46 éves koromban, egy hegyi vadász orvtámadása következtében, néhány perc alatt átsétáltam a másvilágra, a lelkem égbe szállt, egyenesen egy Szent Péter melletti felhőn kaptam szállást, két felhőnyire a mennyei könyvtártól, ahol azóta is módomban áll tanulmányozni az emberiség siralmas történetét. Rögtön még egy tisztáznivaló: a megtalált jégembernek az Oetzi nevet adták, a megtalálás helyéről; csak hogy az Oetz-völgyi Alpokat rólam nevezték el!

Én vagyok *Öcsi*, természetesen magyar, csak mint ismeretes, a nevek átírása – az ún. *transzskripció* - nehézségei folytán kapta a gleccser – és a kutatók jóvoltából én is - az Oetzi nevet. Ismert és szélteben-hosszában megbecsült harcos és vadász voltam az Alpokban, a mai osztrák-olasz határon, mely végső – illetve elszállításomig tartó – nyughelyemmé vált. Hogy miképpen kerültem oda, arra később rátérek, de előbb lássátok, hogy a 20. század végének tudósai, a rendelkezésükre álló bonyolult eszközökkel, mennyire precíz és a valóságot remekül megközelítő megállapításokat tettek... rólam. Ha kételkednétek, miért mondom, hogy „magyar” vagyok, hiszen a rézkorban hol volt még a későbbi Magyarország, de még az Etelköz is, az más lapra tartozik. Tájékozott vagyok ugyan némiképp a történelemben, de ezt inkább a hivatásosok fejtsék meg.

Lássuk tehát sorjában, mi történt az immár lelkétől megszabadult porhüvellyemmel.

A kutatóintézetben mindenekelőtt lemostak egy undorító karbolsavas törlőruhával, hogy a rámtelepedett gombáktól megszabadítsanak. Miután ez a kellemetlen kezelésem áttestem, jéghideg helyiségben helyeztek el, mely a gleccser hőmérsékletének felelt meg, a Radiológiai Klinkán pedig áttestem az első röntgen- és CT- vizsgálaton. Csak rövid időre hagytak „fölvadni”, az elvégzendő vizsgálatok érdekében.

Mintegy 40 kutatócsoport vizsgált meg a legtüzetesebb módon, a manőver – mondanom se kell – rettentően megviselt. De ez a tudósokat nem érdekelte, úgymond, úgy sincs bennem már a lélek. Ez igaz, de azért még eléggé érzékeny maradtam. Megállapították, hogy jelenleg 13 kiló vagyok (életemben 40 voltam), a magasságom 158 cm (tanúsítva, hogy még nem kezdődött meg a szekuláris trend, az akceleráció). Belső szerveim erősen kiszáradtak és összezsugorodtak, szaporodási szerveim olyan kicsik lettek, hogy csupán erős nagyítókkal tudtak valami csökevényt fölfedezni. (Ezek már életemben sem voltak túlméretezettek, nem is született gyermekem). Gerincoszlopom, térdeim és lábizületeim régi (no persze) súlyos gyulladás jeleit mutatták.

Most ismét meg kell szakítanom a boncolási jegyzőkönyvem ismertetését, mert biztosan kíváncsiak vagytok arra, mitől mentek ennyire tönkre az ízületeim, főleg az alsó végtagokon és hogyan kerültem a messzi Ázsiából a mai Európa e kies tájaira. Nos, oldalbordámmal, aki 20 évig húséges társam volt, többéves gyaloglás után jutattunk el az alpesi vidékre, de előbb még az Ibér félszigetet kerestük föl, mert a neolitikor gyermekei ott már fölfedezték a rezet, sőt a korábbi kőszerszámok mintájára már formákat is tudtak belőle önteni. Ebből készült a rézcsákányom is, melyet a kutatók mellettem találtak. Tudtuk ugyanis, hogy a vadak elejtéséhez és javaink megőrzéséhez – a sok rabló miatt, akikkel tele volt Európa, szemben a mai, immár éterien boldog állapotokkal – védekeznünk kell. S onnan még föl kellett gyalogolnunk az Alpokba, mivel tudomásunkra jutott, hogy ott sok a vadkecske és a rőt vad, s még sok más finom falat, ami egy rézkori ember számára csemegének számított. Addig csak mókusokat, patkányokat és nyulakat ettünk és az asszony nem hagyott békén, mert a szomszédos barlanglakók már régen bejárták Európát és ismerték ezeket a desszerteket. 5000 évvel ezelőtt még ilyesmikért mentünk nyugatra, mert például a Gorenje korszakalkotó jégládája még nem volt fölfedezve. Ezt különben a tudósok is tudják, mert eszközeik segítségével kitűnően eltalálták, hogy kb. 3350 és 3160 között éltünk. De segítsünk nekik, én pontosítok: az Úr 3312-edik évét írtuk.

De térjünk vissza az igen kellemetlen boncolási procedúrára. Innsbruckból 1998-ban átszállítottak az olaszországi Bolzano Archeológiai Múzeumába, mert az osztrákok és az olaszok hosszas vitája során eldőlt, hogy tetemem az olaszokat illeti, mivel az itáliai Alpokban volt több ezer éves nyughelyem.

A kíváncsi boncnokok lassacskán rájöttek – egy sereg DNS vizsgálaton is át kellett esnem - hogy halálom előtt cereáliákat, valamint szarvas- és kőszáli kecske húsát fogyasztottam, ugyanis annak nyomait találták a vastagbelemben. Hajamban nagy mennyiségű rezet és arzént

mutattak ki, ami meg is felel annak, hogy Spanyolországban magam is résztvettem a rezolvasztásban. A kezem ügyében talált rézcákány is ennek az emlékét őrzi.

De kedves társaim a régészeti kutatásban most már biztosan türelmetlenül várjátok, hogy megtudjátok, hová lett az én hűséges (hűséges?) nejem. Miért nem volt ő is a jégárba ágyazva? Elárulom. Az olasz Alpokban rabló támadott meg bennünket, hogy megfosszon csákányomtól, nehezen cipelt, félig elfogyasztott vadkecskémről és szarvasomtól, s – nem utolsósorban – az asszonypajtástól. Mit mondjak? Sikerült neki. A közelharcban megsérült a karom (neki ugyan csak kőbaltája volt, de ütni-vágni azzal is jól tudott), s feleségem álnokul ellenségemhez szegődött, mivel látta, hogy a csatában én maradok alul, sőt még a vadhúst is elvették tőlem. Menekülésem közben gyilkosom még hátba is talált rézfejű nyilaival, melyek szívembe hatoltak s ez lett a vesztém. (Ezeket is megtalálták 20. századi kinzóim, részben a hátamban, részben körülöttem.)

A nők már akkor is csak saját pillanatnyi érdekeiket nézték, sajnos. Hogy hol az ő és csábítójának teteme? Ki tudja! Remélem, széttépték őket az oroszlanok.

Hogy mi maradt fenn még? Ezt is elmesélem. Remek medvebőr sapkám, kecskebőrből való lábszárvédőm és nem tudom hányadik jó lábbelím, melyre a vándorlások során újból meg újból szert tettem az elrongyolódottak helyére. No meg a leltár legértékesebb része: „egy tetemöm vagyon”, ahogy Csokonai Lilinél (alias Esterházy Péter) olvashatjátok, s ahogyan azt a szemfüles germán kirándulócsoport föllemte.

Most aztán ott fektetnek az idők végezetéig abban a jéghideg üvegkoposóban a talján múzeumban. Voltaképpen szerencsétlen vagyok, mert ha csak 10 000 évvel korábban születtem volna, most nagy kősrban (*dolmen*), esetleg kőkörökké formált *stonehenge*ben, vagy legalábbis egyszerű kőpillér (*menhir*) alatt helyeztek volna örök nyugalomra. Nem gondoltok arra, hogy hazavigyetek magyar földre? Egy jó kis újratemetést díjaznék. De ennek egyelőre semmi jele.

Ugye megértitek a bánatomat?...

Betegek Shakespeare drámáiban

Ennek az összeállításnak az a célja, hogy megvizsgálja: milyenek voltak az emberek ismeretei testi és lelki egészségről mintegy 400 évvel ezelőtt, jelesül az I. Erzsébet angol királynő nevével fémjelzett korban. A királynő kortársa volt a nagy angol író, *William Shakespeare*. Evidens törekvés: némelyik színműve szövegének vizsgálata ebből a szempontból. A máig is nagy becsben tartott író ugyanis jól ismerte kortársait, nyelvükkel, szokásaikkal, egészségügyi ismereteikkel maximálisan tisztában lehetett. Életének jelentős szakaszában színész is volt. Még a kocsmai nyelvet is ismerte. Elismertsége mellett életművének szemlélői között különböző nézetek láttak napvilágot. Példaként álljon itt a két szélsőség jelzésére egyetlen idézet a mai francia irodalom fenegyerekétől, *Michel Houellebecq*-tól.

„... tudod mit írt Nietzsche Shakespeare-ről? 'Nagyon sokat kellett ennek az embernek szenvednie, hogy ilyen elszántan akar bohócot csinálni magából!' Shakespeare-t mindig csinálnak éreztem, de igaz, ami igaz, csodálatos bohóc!'” (*Elemi részecskék. Tótfalusi Ágnes fordítása, 2003*).

Amikor most színműveiben az orvosi-pszichológiai utalásokat keressük, természetesen nem adunk a műről egyfajta összefoglalást, mint mondjuk *Charles* és *Mary Lamb* tette, csak a legszükségesebb jelzést arra, hogy hol jelentek meg az ominózus sorok a színművekben. Az egyes helyeken egymás mellett szerepel az eredeti angol szöveg (az autentikusnak tartott *Cambridge Text* fölhasználásával) és a magyar fordítás, melytől ne várjuk, hogy szó szerinti legyen (Szabó Lőrinc illetve Illés László munkái. A

Macbethet Sz.L., a Julius Caesart I.L. fordította).

Lady Macbeth megkezdi férje számára a trón erőszakos megszerzésére a „szervezést”. Persze tömeggyilkosság árán. „Csak” *Macbeth* erőszakosságával és a becsvágyával elégedetlen.

Lady Macbeth

„yet do I fear thy nature; it is too full o' the milk
of human kindness to catch
the nearest way; thou wouldst be great;
art not without ambition.

„...természeted aggaszt; túlsok benne a
jóság teje,

semhogy egyenest célra törj. Lennél hatalmas, becsvágyad sem
hiányzik, de hiányzik a kellő gonoszság. Amit szeretnél, tisztán
szeretnéd...”

Majd később:

„The raven himself is hoarse
That croaks the fatal entrance of
Duncan under my battlements. Come,
You spirits that tend on moral thoughts,
Unsex me here, and fill me, from the crown to the toe,
top-full of direst cruelty! Make thick my blood, stop
up th' access of passage to remorse, that no
compunctions visitings of nature shake my fell purpose
nor keep between the effect and it. Come to my
woman's breasts, and take my milk for gall,
you murdering ministers, wherever with your sightless
substances you wait on nature's mischief! Come, thick
night, and pull thee in dunest smoke of hell, that my
keen knife see not the wound it makes, nor heaven
peep through the blanket of the dark, to cry: 'Hold,
hold!'

*Maga a holló is rekedt, mely falaim közé károgja Duncan végzetes útját. Szelleme, ti gyilkos
eszmék szítói, irtsátok ki bennem a nőt, s töltsetek túlcsondulni ádáz kegyetlenséggel!
Dagadjon a vérem, tömjétek el a lelkipurdalás minden részét,
Hogy rám ne törjön a természetes kétség s alkut ne kezdjen a terv és a tett közt. Szörny-nép!
Szívd a mellem tejét epének, bárhol leskel is testtelen gyilkod a rontásra! Jöjj, vastag éjszaka
s pokolfüstbe öltözz, hogy késem vakon döfjön, s a
homályon belesve rám ne rivalljon az ég, hogy vissza, vissza!*

S később ugyancsak *Lady Macbeth* (férjéhez)

To beguile the time, look like the time;
bear welcome in your eye, your hand, your tongue;
look like the innocent flower, but be the serpent under't
he that's coming must be provided for; and you shall
put this night's great business into my dispatch;
which shall to all our nights and days to come
give solely sovereign sway and masterdom.

*Csalni a világot: légy, mint a világ; kezed, szemed
intsen feléje: lásson ártatlan virágnak s légy a kígyó alatta. Aki jön, azt el kell látnunk:
hagyd a végrehajtást, a mai éj nagy művét énreám: a szép jövőt ez az éj szüli, ez, királyi trónt
és hatalmat szerezh.*

Duncan megszáll Macbeth várában.

Macbeth hezitál és vonakodik. Meg kell győzni a gyilkosság elkerülhetetlenségéről, mindenáron.

Lady Macbeth

*Was the hope drunk wherein you dress 'd yourself? Has
it slept since? And wakes it now, to look so green and
pale and what it did so freely? From this time such I account
thy love. And thou afeared to be the same in sine own act and valour
as thou art in desire?*

*Részeg volt a remény amibe öltöztél? Aludt azóta s most sápadtan s zölden riad arra, hogy oly
bátran kezdett? Ezután ennyibe veszem a szerelmed is. Hát félsz az lenni tettben s akaratban,
ami vágyban vagy?*

S íme a *Lady* szörnyű példázata:

*I have given suck and know how tender 'tis
to love the babe that milks me: I would while it was
smiling in my face, have pluck'd my nipple from his boneless gums, and dash'd the brains out,
had I so sworn as you have done to this.*

*Szoptattam s tudom mily édes a csecsemő az anya keblén:
de bárhogya nevetne rám, én kitepném fogatlan szájából a
mellemet, s agyát széztúznám, ha úgy megfogadtam volna, mint te ezt.*

Lady Macbeth

*When Duncan is asleep, whereto the rather shall his day's hard journey
soundly invite him – his to chamberlains will I with wine and wassail to convince, that
memory, the warder of the brain, shall be a fume, and the receipt of reason a
limbec only; when in swinish sleep their drenched natures lie as in a death, what cannot you
and I perform upon the unguarded Duncan? What not put upon his spongy officers, who
share bear the guilt of our great quell?*

*Ha Duncan elaludt – amire hamar ráveszi a nap sok fáradalma – fűszeres borommal úgy
leterítem a két kamarását, hogy eszük őre, az emlékezés, pusztá gőz lesz, s agyuk tartálya csak
üres lombik; ha majd elázva, disznó álmukban félholtan fetrengenek: a védtelen Duncan-nel,
te meg én, mit nem tehetünk?! S mit nem foghatnak részeg tisztjeire? – a nagy ölés gyzaniája
rájuk szakad!*

II. felvonás

Macbeth készül a gyilkosságra.

Megtörténik. Az örökkel is végez. Macbeth képtelen visszavinni a véres törököt, kezdődik a lelkiismeret furdalása. A Lady megteszi. S marad a helyzet ura

Lady Macbeth

Infirm of purpose! Give me the daggers; the sleeping and the dead are but as pictures: 'tis the eye of childhood that fears a painted devil. If he do bleed

I'll gild the faces of the grooms withall, for it must seem their guilt.

Gyöngye lélek! Add a két tört! Aki meghalt, vagy alszik, nem több, mint egy kép: gyermek szeme fél csak a falrafestett ördögtől. Ha vérzik, bemázolom vele az örök arcát: vegye vérüket a vér.

Macduff, skót nemesember fölfedezi a gyilkosságot, Lennox, másik nemes és az „ártatlan” Macbeth jelenlétében. Macbeth döbbenetet színlel, Duncan fiai előtt is.

„Elárulja”, hogy eszét veszítve megölte a „gyilkos” örököt. És azt is, hogy életének nincs tovább értelme, akkora a fájdalma.

A két királyfi (Malcolm és Donalbain) érzi, hogy veszélyben van és *félelmében* az angol királyhoz menekül. Eredmény: őket is meg lehet gyanúsítani, hogy megvesztegették az örököt, apjuk életére törve.

(Ma – sok-sok évvel később -, a bűnügyit technika gyorsan föltárta volna a gyilkosságok valódi tettesét-tetteseit).

III. felvonás

Macbeth bérgyilkosokat bíz meg, öccse, *Banquo* és fia, *Fleance* meggyilkolásával.

Csak Banquot ölik meg, fia elmenekül.

Királyi bankett (már Macbeth a király).

Banquo szelleme megjelenik és Macbeth helyére ül (Macbeth látomása, lelkiismereti válság).

Macbeth (a képzeletbeli szellemhez)

Thou canst not say I did: never shake thy locks at me.

Nem mondhatod, hogy én tettem. Ne rázd úgy felém véres fürtjeidet.

Lady Macbeth a király régi bajára hivatkozva akarná megmenteni a helyzetet. Az urak riadtan távoznak.

Macduff, aki nem jelent meg a banketten, szintén „gyanúba keveredik”. Ő is Angliába megy és mindnyájan készülnek Macbeth uralmának megdöntésére.

IV. felvonás

Egy jelenés jóslata Macbethnek, aki a boszorkányokat faggatja a jövőjéről

Third apparition

Be lion-mettled, proud, and take no care who chafes,

Who frets, or where conspires are: Macbeth shall never vanish'd be until Great Birnam wood to high Dunsinane hill shall come against him.

Légy oroszlánszív, büszke és kevély, ne bánd, ki miért zúg és lázong; ne félj: nem győz soha ellenség Macbethen, míg a birnami erdő Dunsinane dombjára nem vonul.

Macbeth megöleti Macduff feleségét és gyermekeit is.

Malcolm és Macduff Angliában. Tisztában vannak Macbeth bűneivel. Közben Malcolm saját *züllöttségéről* vall.

Malcolm

„...my voluptuousness: your wives, your daughters, your matrons and your maids, could not fill up the cistern of my lust, and my desire all continent impediments would o’erbear, that did oppose my will: better Macbeth than such an one to reign.

„az én, az én kéjvágyam végtelen: nincs annyi szűzlány, asszony s matróna, aki kioltaná gyönyöröm szomját, és vágyam letörne minden mérséklő akadályt, amely dühöm útjába állna. Macbeth is jobb, mint egy ilyen király.

(t.i. Macbeth hatalmának megdöntése esetén ő a trón várományosa).

És később folytatja:

With this there grows in my most ill-composed affection such a stanchless avarice that, were I king, I should cut off the nobles for their lands, desire his jewels and this other’s house: and my more-having would be as a sauce to make me hunger more, that I should forge quarrels unjust against the good and loyal, destroying the for health.

És ezenkívül gyalázatos természetemben úgy elburjándzott a veszett kapzsiság, hogy irtanám az urakat, ezt a földért, azt a házáért, vagy az ékszeréért, s a hízás csak a falánkságomat növelné, hogy gaz pörököt koholjak, megrontani a jót és igazat a birtokáért.

(Macduff ekeseredik, mire Malcolm mindent visszavon. *Vajon melyik vallomást higgyük el neki?*)

Megjelenik egy orvos és az angol király csodás gyógyításairól számol be.

...There are a crew of wretched souls that stay his cure: their malady convinces the great assay of art; but at his touch, such sanctity hath heaven given his hand, they presently amend.

„...egész sereg nyomorult lesi már kint; betegségük dacol minden tudománnyal; de őt az ég úgy megáldotta, hogy akit a keze érint, rögtön meggyógyul.

(Számos hasonló csodás gyógyítás ismeretes a bibliai Ó-és Újszövetségből).

S mindezt – az orvos távozása után – Malcolm megerősíti.

Malcolm

A most miraculous work in this good king; which often, since my here-remain in England, I have seen him do. How he solicits heaven, himself best knows: but strangely visited people, all swoln and ulcerous, pitiful to the eye, the more despair of surgery, he cures, hanging a golden stamp about their necks, put on with holy prayers and ’tis spoken, to the succeeding royalty he leaves the healig benediction. With this strange virtue he has a heavenly gift of prophecy, and sundry blessings hang about this throne that speak him full of grace.

S a jó király csodát tesz: amióta itt vagyok, magam is többször láttam. Hogy kéri az eget, azt csak ő tudja: furcsa nyavalyákat, fekélyt, golyvát, amelyre nézni kín és orvosság nincs, meggyógyít, csak azzal, hogy arany érmet akaszt a beteg nyakába és imádkozik: s beszélnek, hogy utódai örökölni fogják áldott erejét. Más erénye is van, a jóstehetség égi adománya: áldás özönli körül trónusát és szentnek hirdeti a királyt.

A lázadók – angol segédlettel – készülnek megdönteni Macbeth hatalmát.

V. felvonás

Macbeth várában komorna panaszkodik az orvosnak, hogy Lady Macbeth alvajár.

Waiting-gentlewoman

Since his majesty went into the field, I have seen her rise from her bed, throw her nightgown upon her, unlock her closet, take forth paper, fold it, write upon 't, read it, afterwards seal it, and again return to bed; yet all this while in a most fast sleep.

Doctor

...In this slumbrery agitation, besides her walking and other actual performances, what, at any time, have you heard her say?

Komorna

Amióta őfelsége táborba szállt. Többször láttam, hogy a királyné felkelt ágyából, magára kapta hálóköntösét, kinyitotta a szekrényét, papírt vett elő, összehajtott, írt, elolvasta, aztán lepecsételte és visszafeküdt; és az egész idő alatt a legmélyebb álomban volt.

Az asszony nem kíván többet bevallani, de a Lady, kezében égő gyertyával megjelenik. Azt parancsolta, hogy mindig legyen az ágya mellett égő gyertya.

Doctor

...You see, her eyes are open.

Gentlewoman

Az, but their sense are shut.

Doctor

What is it she does now? Look, how she rubs her hands.

Gentlewoman

It is an accostume action with her, to seem her washing her hands: I have known her continue in this a quarter of an hour.

Lady Macbeth

Yet here ' a spot.

Doctor

*Hark! She speaks: I will set down what comes from her
To satisfy my remembrance the more strongly.*

Lady Macbeth

*Out, damned spot! Out, I say! One: two: why then 'tis time to do't.
Hell is murk. Fie, my lord, fie! a soldier and afeared?
What need er fear who knows it, when none can call our power
to account? Yet who would have thought the old man
to have had so much blood in him?*

Orvos

Nézd, a szeme nyitva van.

Komorna

De belül csukva van.

Orvos

Mit csinál most? Nézd csak, hogy dörzsöli a kezét.

Komorna

*Mindig így szokta; mintha a kezét mosná: láttam
már, hogy egy negyedórán át folyton így tett.*

Lady Macbeth

Még mindig itt egy folt.

Orvos

Figyelj csak; beszél. Feljegyzem, amit mond, hogy pontosabban emlékezzem rá.

Lady Macbeth

El, átkozott folt! Mondom, tűnj el! Egy, kettő: itt a cselekvés ideje. – A pokol sötét. – Pfuj, férjem! Katona vagy és félsz? Mit félni, hogy megtudják, mikor senki sem vonhatja számadásra a hatalmunkat? De ki hitte volna, hogy az öreg emberben még annyi vér van?

(A Lady tehát kibeszélte alvajárás közben, amit ki kellett beszélnie.

Kényszer-cselekvése emlékeztet Arany János balladájának főszereplőjére, Ágnes asszonyra, a férjgyilkosra, aki „fehér leplét mossa, mossa”; vagy inkább fordítva, mivel Shakespeare élt előbb). Az alvajárás – szaknyelven somnambulismus – a kóros éjszakai történések – parasomniák - egyike, gyakran kíséri az éjszakai szorongást, lidércnyomást – pavor nocturnust. Ismertetőjelei: félelem, izzadás, szapora szívverés, néhány perces zavartság, és az eseményre a beteg nem emlékszik.

Jönnek a pártütők: az angol sereg, Malcolm, Macduff vezérletével.

Macbeth fölkészült a végső harcra.

Macbeth (a feleségére kérdez)

...How does your patient, doctor?

Doctor

*Not so sick, my lord, as she is troubled with
Thick-coming fancies. That keep her from her rest.*

Macbeth

*Cure her of that. Canst thou not minister to a mind
diseased? Pluck from the memory a rooted sorrow,
Raze out the written troubles of the brain, and with
some sweet oblivious antidote cleans the stuff'd bosom
of that perlous stuff which weighs upon the heart?*

Ebből gyógyítsd ki! Nincs gyógyszered a lélekre?

*Nem tudod a gond emléket tővestől kitépni, az agyba írt kínt elmosni, s a zsúfolt szívből
valami édes feledés ellenmégével elűzni a rosszat, amitől úgy szorong?*

Az orvos azzal védekezik, hogy a beteg a legjobb orvosa magának.

Macbeth

*Throw physic to the dogs, I'll none of it. ...
If thou couldst, doctor, cast the water of my land,
Find her disease and purge it to a sound and pristine health,
I would applaud thee to the very echo, that should applaud
again. Pull't off, I say. What rhubarb, senna, purgative drug,
would scour these English hence?*

Akkor kutyának kell a tudományod...

*Hej doktor, vizsgálj az ország vizeletét,
S kúrálj ki a baját, hogy erős legyen és ép, amilyen
Egykor: s feltapsolom még a visszhangot is, hogy
tapsoljon neked. – Szakítsd le! – Szenna, rebarbara, vagy mi jó most az angolt hazahajtani?*

*(Ezek az utolsó szavak a csata előtt persze már csak jelképesek, de jelzik az akkori gyógyszer
„arzenált”, melyet purgálásra használtak).*

A birnami erdőben. Lombokkal álcázva, készül az ellentábor serege.

Macbeth bízik a győzelmében, azt reméli, hogy az ellen éhségtől, ragálytól elpusztul. Közben két hírt kap: meghalt a királyné (amivel nem sokat törődik) és megindult a birnami erdő (rossz előjel! A lombos ágakkal álcázott katonák!)

Már csak egy párbaj zajlik le, Macduffal. Szintén egy korábbi jóslat alapján Macbeth azt reméli, hogy őt nem ölheti meg az, akit anya szült. Csakhogy *Macduff* közli:

Macduff was from his mother's womb untimely ripp'd.

Macdufföt idő előtt az anyjából kellett kivágni!

(Í m e, a c s á s z á r m e t s z é s ő s e !)

Macbeth feje Macduff kezében.

Malcolm e perctől fogva a király.

Néhány megjegyzés

A történet kb. az 1040 körüli időre tehető. A legenda szerint Macbeth sokkal értékesebb uralkodó volt, mint amilyennek *Shakespeare* lefestette. A fő forrás *Holinshed* 1577-ben megjelent munkája, *The Chronicle of England and Scotland*, amely pedig még régebbi forrásokból (a legrégebb, kimutatható 1360-ból származik) vette eredetét.

Az író sokat hozzátett a korábbi olvasmányaihoz szereplő adatokhoz. Pl. Banquo szelleme, a kamaraőrök jelenete, az alvajárás, Lady Macbeth híres monológja stb. nem található meg a forrásmunkákban. Fölteszik, hogy volt egy megsemmisült darab is az elődök között, melyet *Macdeboth* címmel megemlíti a *Stationer's Register*. Egyes kutatók politikai utalást vének fölfedezni az önkényes, ingadozó királyra, I. Jakabra, aki Anglia és Írország uralkodója volt 1566 és 1620 között. A *Macbeth* színmű első publikációja 1623-ban történt, a *First Folio*-ban.

Ami a betegségekkel, orvoslással kapcsolatos, s az Erzsébet-kori ismereteknek megfelelően a színműből kigyűjthető, föltárulnak ma is érvényes megállapítások a császármetszés ősről, az alvajjárásról, lidércnyomásról, a purgáláshoz használatos akkori (és mai!) gyógyszerekről, egy sereg „negatív” emberi vonásról.

Julius Caesar

Shakespeare másik igen népszerű drámája. Hőse, teljes nevén *Gaius Julius Caesar*, kiemelkedő tehetségű római politikus, zseniális hadvezér, aki hosszú időre megalapozta a Római Birodalom nagyságát. Kr.e. 100 és 44 között emelkedett hadisikerei és reformjai révén fokozatosan egyre nagyobb hatalomra, s mire 44-et írtak, már akkora diktátor lett, hogy szinte királyként, vagy istenként tisztelték. De egyes köztársaságpárti rómaiak – sokallva túlzott fölemelkedését – összeesküvést szöttek ellene és 44-ben meggyilkolták.

A dráma – miként az életével foglalkozó más irodalmi és történeti művek - érdekes orvosi kérdést világítanak meg s ez Caesar epilepsziája. Az eredeti angol szöveggel *Illés László* magyar fordítását hasonlítottuk össze (ezt az átültetést fogadta el a budapesti Katona József Színház is).

A színmű tartalmát csak addig a mértékig ismertetjük, mely az orvosi vonatkozások megértéséhez szükséges.

I. felvonás

Február 15-én, *Lupercalia* napján, a nyájak védőistenének ünnepén a római utcán izgatottan várják haza a győztes hadvezért, Julius Caesart (*Shakespeare* az eseményt március 14-ére teszi a hatás kedvéért), aki diadallal tér haza egy újabb csatából. De örömeiket elrontja két néptribun, Marullus és Flavius, mert letépik a Caesart ünneplő trófeákat és szobordíszítményeket és hazakergetik a polgárokat.

Flavius (Marullushoz)

*...let no images be hung with Caesar's trophies
I'll about, and drive away the vulgar from the streets:
So do you too, where you perceive them thick.
These growing feathers pluck'd from Caesar's wing
will make him fly an ordinary pitch, who else
would soar above the view of men
and keep us all in servile fearfulness.*

Egy szobron se függjön Caesar jelvénye. Már is indulok, s a csőcseléket elűzöm az útról. Így tégy te is, ha gyűlni látod őket. Ha megtépázzuk Caesar szárnyait, emberközébe tud majd csak repülni; De hogyha nem, felszáll a fellegekbe, s mindnyájunkat nagy rettegésbe dönt.

(Jól jelzi ez a részlet a forrongó közhangulatot).

És az összeeküvés:

Cassius (Brutusához)

Cassius

*I was born free as Caesar; so were you:
We both have fed as well, and we can bot endure
The winter's cold as well as he: for once upon a raw
and gusty day, the troubled Tiber chafing with her shores,
Caesar said to me 'Darest thou Cassius, now leap
With me into his angry flood, and swim to yonder point?'
Upon the word, accoutred as I was, I plunged in and bade
him follow: so indeed he did. The torrent roar'd. and we did
buffet it with lusty sinews, throwing it aside and stemming it
with hearts of controversy; but ere we could arrive the point
proposed, Caesar cried 'Help me, Cassius, or I sink!' I as
Aeneas our great ancestor did from the flames of Troy
upon his shoulder to old Anchises bear, so from the waves
of Tiber did I the tired Caesar: and this man is now become
a god, and Cassius is a wretched creature, and must bend his body
if Caesar carelessly nod on him. He had a fever when he was in Spain,
and when the fit was on him, I did mark, how he did shake:
'tis true, this god did shake; How coward lips did from
their colour fly, and that same eye whose bend doth awe the
world, did lose his lustre: I did hear him groan:
Ay, and that tongue of his that bade the Romans mark him
And his speeches in their books, Alas, it cried 'Give me some drink,
Titinius,' as a sick girl. Ye gods! it doth amaze me a man
of such a feeble temper should so get the start of the majestic
world and bear the palm alone.*

Te s én, mint Caesar szabadnak születünk;

Bennünket szintoly jól tápláltak, és a tél fagyát, mint ő, éppúgy kiálljuk. Egyszer egy zord és viharos napon a Tiberis a partokkal csatázott, s Caesar így szólt: „Van merszed, Cassius, magad velem e vad folyóba vetni, s addig a pontig úszni?” Erre én fegyverben, amint voltam, beugrottam: intettem, jöjjön - s ő jött is valóban. Az ár üvöltött és mi belecsaptunk, kemény izommal szeltük a habot, és küzdöttünk vetélkedő szivekkel. De mielőtt célunkat még elértük, Caesar kiált: „Segíts, megfulladok!” Én meg, miként nagy ősiünk, Aeneas, az égő Trójából vállán kihozta a vén Anchisest, úgy hoztam a fáradt Caesart a hullámokból. S ez az ember most isten lett, Cassius meg nyomorult. Senki, és hétrét kell görnyednie, ha Caesar hanyagul feléje int. Mikor Hispániában láz csigázta s rájött a roham, láttam, hogy remeg, egy isten hogy remeg. És gyáva ajka elhagyta színét, és a szem, amelynek pillantásától retteg a világ, fényét veszítette. Hallottam nyögését, s a nyelv, amely ma Rómának parancsol, s minden szavát

könyvekbe véseti, „Jaj adj innom, Titinius” – könyörgött, mint egy beteg lány. Ó, ti istenek, elképeszt, hogy egy ilyen gyatra ember leigázhatta a dicső világot, s övé a pálma egyedül. De nemcsak „nyavalyatörős” – ahogy a durva köznyelv az ilyen beteget minősíti, de a hallásával is baj van.

Caesar Cassiust nem szenvedheti. Amikor hű fegyvertársának, Antoniusnak ezt elmondja, így szól hozzá:

Caesar

Come on my right hand, for this ear is deaf. And tell me truly what thou think'st of him.

Jobbomra jöjj, mert e fülem süket, és mondj róla őszinte véleményt.

Más helyütt is olvashatunk epilepsziás rohamáról: amikor Antonius háromszor is fölajánlja neki a koronát és ő elutasítja. Ezt már egy másik összeesküvő, *Casca* meséli el Brutusnak.

Cassius

...he refused it, the rabblement hooted and clapped their chopped hands and threw up their sweaty night-caps and uttered such a deal of stinking breath because Caesar refused the crown, that it had almost choked Caesar; for he swounded and fell down at it..

...visszautasította, a csőcselék ordított, csapkodta durva tenyerét, és a magasba hajigálta izzadásos hálósipkáit, s oly tenger büzt lövellt ki, mert Caesar nem fogadta el a koronát, hogy Caesar csaknem megfulladt. El is ájult és lerogyott a földre.

(Nagy embertömeg és áthatóan kellemetlen szaginger is kiválthat a betegből epilepsziás rohamot).

S később így folytatja:

And so he fell. When he came to himself again, He said, if he had done or said any thing amiss, He desired their worships to think it was his infirmity. Three or four wenches, where I stood, cried 'Alas, good soul' And forgave him with all their hearts.

Összerogyott tehát. Amikor ismét észhez tért, azt mondta: ha valamit balul tett, vagy beszélt, kéri önméltóságukat, tulajdonítsák ezt a betegségének. Ahol álltam, három vagy négy fehérnép felkiáltott: „Ó, a jó lélek!”, és tiszta szívből megbocsátottak neki.

Cassius szervezi az összeesküvést. Megbeszélik, hogy hajnalkor Brutusnál találkoznak. Egy jós és *Calpurnia*, Caesar felesége az előjelek alapján óvják Caesart attól, hogy március idusán a szenátusba menjen, mégis elmegy. Sorsa így megpecsételött. Brutus is részt vesz a leszúrásában, annak ellenére, hogy szerette” őt, de azzal magyarázza tettét, hogy a római népért tette. Brutus felesége, *Portia*, *Cassius nőtestvére*, megzavarodott és öngyilkos lett. Férje távollétében „tüzet nyelt” („she swallow'd fire”). Ezt Shakespeare Plutarkhosztól vette át. Mintahogy a shakespeare-i mű alapja is Plutarkhosz művének („Nemes rómaiak és görögök élete”) 1579-ben megjelent angol fordítása volt.

Az elsiratott szüzesség

Jonathan Kirsch, a Los Angeles Times című újság könyvkritikusa igen érdekes könyvet írt *Szajha az út mentén* címmel és alcímet is megjelölt: *Tiltott bibliai történetek*. Magyar fordításban a Gold kiadó jelentette meg, 1997-ben, a fordítást *Daróczi Enikő* és *Békési József* végezte.

Ebben a könyvben a szerző azt a nézetét fejt ki, hogy a Biblia tele van olyan történetekkel, vagy legalább is *valamikor tele lehetett*, melyek eredeti formájukban erotikus vagy agresszív stb. tartalmúak voltak, de a papi cenzúra „kiretusálta”, vagy megszépítette őket. A papságnak ugyanis sohasem volt érdeke, hogy az Istenről kialakított kép, vagy példaképül állított személyiségek, történések csorbát szenvedjenek és az emberek hitét bármilyen módon megingassák. Ezért vagy a héber szöveg lefordításában alkalmaztak változtatásokat, vagy egyszerűen kihagytak részeket, úgy az írott Bibliában, mint prédikációikban.

Kirsch azonban megkísérli a „sorok mögötti” olvasást minden olyan helyen, ahol mögöttes tartalmat lehet sejteni, szeretné ugyanis megfejtetni, hogy *valójában* mi történhetett és ehhez az évszázadok során született bibliakommentárok tömegét vizsgálja át.

Az egyik ilyen történet, melyet az Ószövetség Bírák könyvéből ismerhetünk meg, *Jiftáchról és leányáról* szól, akinek a nevét nem említi meg a Szentírás. Jiftách apja egy Gileád nevű tehetős ember volt, akinek az említett fia egy szajhától született. De Gileádnak a feleségétől is születtek fiai és leányai, akik azonban amikor felnőttek, elkergették a „fattyút” és kirekesztették az örökségből. Lakhelyüket ezért Jiftách elhagyta és egy Micpá nevű helyen, Tob földjén telepedett meg, Izrael és Amman határa közelében. Ott született egyetlen leánya is.

Jiftách igazi katonaelem volt, de sokáig csak lézengő zsoldos. Egyszer híre kelt, hogy területi és egyéb viták miatt Amman hivatásos hadserege készül megtámadni Izraelt. A vének Jiftáchot találták legalkalmasabbnak arra, hogy – bár kevés eséllyel – ő vezesse a védekező csapatokat az ammoniták ellen. Azt ígérik neki, hogy ő lesz a hadvezér és a nemzetségfő egész Gileádban, szolgálataiért.

Jiftách elvállalta a megbízást és a hadbalépés előtt a következő fogadalmat tette Istennek: „Ha kezembe adod Ammon fiait, akkor, aki elsőnek lép ki házam kapuján, hogy elélem jöjjön, amikor győztesen visszatérek az Ammon fiaival vívott csatából, az legyen az Úr, azt bemutatom égőáldozatul.” (*Bírák könyve 11:30-31*).

Amikor győztesen hazatért, az első, aki eléje ment, dobszóra táncolva, egyetlen, *szűz leánya* volt. Jiftách vállalta, hogy eleget tesz a fogadalmának (analóg esemény Ábraháméval, amikor Izsákot készül Istennek föláldozni, csak ott nem kerül sor a gyilkosságra).

S itt jön az a részlet, mely fölkelte *szereplőink* figyelmét.

A leány nem tiltakozik, csak van egy utolsó kívánsága: „Azután ezt mondta atyjának: De engedd meg nekem, hogy két hónapra elmehessek a hegyek közé, és barátnőimmal elsírássam szüzességemet. Menj! – felelte neki és elbocsátotta két hónapra. Erre elment és barátnőivel sírta szüzességét. Amikor eltelt a két hónap, visszatért atyjához, s az teljesítette fogadalmát, amit tett. Még nem ismert férfit.” (*Bírák könyve 11: 37-39*).

Egy föltevés, amit Jonathan Kirsch több indulatos exegéta föltevése alapján lehetőnek tart, az, hogy Jiftách leánya és barátnői egyfajta szexkultusznak hódoltak, melyben a deflorációt pogány isteneknek ajánlották föl. Az idő tájt ugyanis a zsidók egy részének megingott az egyistenhite és ők is Baal pogány bálványának áldoztak; az ammoniták fenyegetését ezért Isten büntetésének fogták fel. Lehet tehát, hogy a leány szüzességét elsírató aktusában egy ősi, tiltott termékenységkultusz rituáléja rejtőzik.

Ez természetesen merő feltételezés. A bibliai szöveg elemzői könyvtárakat írtak össze egy-egy passzus értelmezésére. Tevékenységüket, akárcsak Jonathan Kirschét, érdekes szellemi tornának foghatjuk fel.

Eugénia, a kis szörnyeteg

A két kép, amelyet látunk, nem valamiféle gyermekorvosi tankönyvből való, hanem *Juan Carreno de Miranda* udvari festő ecsetje nyomán született. A 19. században élt udvari festő örökítette meg ennek a kislánynak az alakját, abban a korban, amikor különösen érdekelték az embereket a torzszülöttek, nem annyira a beteget, mint inkább az érdekes kuriózumot látva bennük. Carreno de Miranda az *Eugenia Martinez Vallejo* nevű ötéves kislányt ábrázolta két festményén, melyeknek a *La Monstrua vestida* (A felöltözött szörnyeteg) és a *La Monstrua desnuda* (A ruhátlan szörnyeteg) címet adta. A képek a madridi Pradoban láthatók.

A szerencsétlen gyermeket, mint egyfajta torzszülött csodabogarat cirkuszban mutagatták.

Ugyanaz a szörnyű sorsa lett, mint „Az *Elefántember*”-nek, aki szintén valóságos személy volt, torz testű fiatal ember, akinek még a beszéde is alig volt érthető és akit szintén vásárokon, cirkuszban mutogattak a 19. század utolsó harmadában; történetét, egy világsikert aratott drámában, *Bernard Pomerance* írta meg

Ha megnézzük a képeket, azt látjuk, hogy egy korához képest nagyon elhízott gyermek áll előttünk, igen kicsiny kezekkel, lábakkal („akromikria”), furcsa alakú szeme, nyomott orra és halszerű szája van. Arckifejezése bárgyú, enyhe szellemi fogyatékoság („mentális retardáció”) jeleit mutatja. Kombinált fejlődési rendellenességgel született, melyet a szakirodalom *Prader-Willi tünetcsoporthént* tart számon.

A tünetegyüttesben még sok más kóros elváltozást is észleltek, melyek azonban egyrészt nem törvényszerűek, másrészt képeinken nem demonstrálhatók. A betegek már újszülöttként igen kis tónusú izomzattal rendelkeznek, bőrük sápadt, lógó, nemi szerveik fejletlenek. Általában nem fogadják el az anyamellet, a növekedésben visszamaradnak. Gyakran képződnek kórosan kis tejfogaik („mikrodontia”), fogzománcuk csökevényesen fejlődik ki. Gyakran cukorbeteg is. Leírták, hogy bizarr étkezési szokásaik vannak: nagyobb korban rengeteget esznek, mégis kicsik maradnak, sohasem nem jutnak el a jóllakottsáig, ezért elhájásodnak. Egy Prader-Willi-betegről a szülei elmondták, hogy egy ízben, amíg az üzleti bevásárlásból hazavitték, az autó hátsó ülésén megevett egy fél kiló szalonnát.

A kórképet *Prader, Labhart és Willi* ismertette a legtekintélyesebb svájci lapban, 1956-ban. Szerencsére ritka genetikai betegség, amelyet gyógyítani ugyanúgy nem tudunk, mint amikor a spanyol művész a kislány alakját megörökítette. De eredetét legalább jobban értjük: az 15. kromoszóma rendellenességeinek egyike, amit az okoz, hogy a 15 kromoszóma hosszú karjának egy része hiányzik.

Nem egyedi eset, hogy a festők ecsetje nyomán kóros elváltozások ábrázolása ismerhető fel, ha a művek nem is e célból születtek. Korábbi írásaiban bemutattam néhányat: több flamand festő modelljein a kis ízületek gyulladás (reumatoid arthritis) okozta deformitások figyelhetők meg. (Csont-izületi betegségek letűnt korokból – in: F.Gy.: Miért lesték meg Zsuzsánnát a vénék, 1986, 57. o.); gyermekbénulás okozta végtagsorvadás látható egy megfestett kolduson (F.Gy.: Szent Péter árnyéka. Egészség, 1998/2. szám). A norvég festő, Edvard Munch depressziója késői önarcképein (Önéletrajz – festményeken. In.: F.Gy.: Ádám valódi Éva nélkül, 1987, 159.o.); A kóros alakú, kis kerek, lapos, családjában öröklődő „Mozart-fül”: (Valami baj van Mozart fülével. In: F.Gy. Eszter királyi ágyban, 1990, 120.o.). Francisco Domante püspök arcán a szisztémás szklerózis jelei (Beteg a püspök. In: F.Gy.: A Biblia örömlányai és más érdekességek. Megjelenés alatt). Rembrandt késői Önarcképén rosacea rhinophymával komplikálva, egy autoimmun betegség (A beteg festő önarcképe. Ugyanott). Hatujjú modellek Raffaello festményein. (Lásd: ebben a kötetben).

Nem kell csodálni: a festők is halandó emberek és a modelljeik is azok... S az, hogy az idézett műveken betegségek tünetei ismerhetők föl, annak köszönhető, hogy akkor készültek, amikor a non-figuratív irányzatok még nem terjedtek el.

Apróhirdetések

Áldozati bárányt – ha lehet kost – veszek, föláldozásra, fiam, Izsák helyett. Klónozott is, mint Dolly, érdekel. Annak nem fáj.
Ábrahám, ósáta, Szentföld

Potifárné, kedvesem! Megbántam, hogy ellenálltam Neked és még tömlöcbe is vetettek, ahelyett, hogy hagytam volna magam elcsábítani. Ha leszáll az est, kérlek, keress föl és hozzál egy jó falafelt. Felfallak:
József, Börtöncella, Egyiptom

Próféta venne nyolchengeres szekeret, égbeszállásra.
„Az Illés szekeren” jeligére

Úr keres hölgyet: sürgősen egy hetedik asszonyt, feleségnek, rövid távra. Ha ismeri a storymat, nem éri meglepetés.
VIII. Henrik

Rosszul érzem magam Szent Ilonán. Csak ne lenne olyan szent.
Napoleon Bonaparte

Szép, csinos, fiatal feleséget keres előnyös külsejű, biztos egzisztenciájú francia fiatalember.
Quasimodo, Notre Dame, Párizs
„Nem a Nobel-díjas költő” jeligére

Magyarul tanulnék. Alkalmaznék nyelvtanárt, heti 2x2 órában. Hazafias magyar beszédeim megírását is igénylem. Koszt, kvártély.
Ferenc József, Bécs

Jó állapotban lévő díványt veszek pszichoanalitikai rendelőmbé. Alattunk, lányommal, már a harmadik szakad le.
Sigmund Freud, becenevén Incest-Sigi

Eladó vasúti sínek karbantartásához nagyobb mennyiségű TNT. Kívánságra díszcsomagolásban is.
Matuska Szilveszter

Elvesztettem szüzességemet a Róma-Nápoly sztráda melletti Buona Sera motelban. A becsületes megtalálót 10 millió lírával jutalmazom.
Cicciolina

Kanocskám! Gyere szerdán hétre az Emke aluljáróba. Minden meg van bocsátva.
Prüntyike

Eladó Bill Clinton szerelmes levele, melyet 7 éves koromban kaptam tőle. /Ő már érett férfi volt. Mit jelenthet ez?/
Monica Lewinsky

